

זמן מותן תורתנו

ליקוטים חשובים ויקרים בעניני חג השבועות
מחכמינו ורבתינו ז"ל

❦ אלו הם ראשי הפרקים ❦

ערב ראש חודש סיון ❦ ר"ח סיון עד ערב שבועות ❦ שבת כלה ❦ נתינת
צדקה לכבוד החג ❦ הכנות לשבועות ❦ חג השבועות: שמות החג ❦ חג
השבועות: כללי ❦ עוד בענין שמחת החג ❦ שבועות: ר"ה לפירות האילן
❦ ערב יו"ט - הנהגות הלילה ❦ תלמוד תורה בחג השבועות - ובליל החג
❦ תפילת שחרית - אקדמות - מוגילת רות ❦ המנהג לשטוח עשבים -
שושנים - העמדת אילנות ❦ עוד מהנהגות היום ❦ המנהג לאכול מאכלי
❦ חלב ❦ יום טוב שני של גליות ❦ אסרו חג ❦ זמירות לחג השבועות ❦
תפילת השל"ה על בנים הגונים

✎ וראה מפתח מפורט בראשית הספר

מבין
אסופת
זקנים

ודלה ומשיקה מתורת זקני הדורות זי"א

משה תיקן להם לישראל שיהו שואלין ודורשינן בענינו של יום,
הלכות פסח בפסח הלכות עצרת בעצרת והלכות חג בחג.
-מגילה ד.

שְׂמֵחָה לְאִישׁ בְּמַעֲנָה פִּיּוֹ וְדָבָר בְּעֵתוֹ מָה טוֹב (משלי ט"ו כ"ג), אִמְתִּי
"שמחה לאיש במענה פיו" בזמן ש"דבר בעתו מה טוב" -
[שיודע לדרוש הלכות חג בחג (רש"י)]
-עירובין נד.

הדפסה ראשונה: אייר ה'תש"ע
הדפסה שניה: סיון ה'תשע"ו
הדפסה שלישית: סיון ה'תשע"ז

כל הזכויות שמורות

מ.א. גולוב / M.U. Golob
423 Third St.
Lakewood N.J. 08701
732-363-0879 / hht613@gmail.com

במייל הנ"ל ניתן להרשם למנוי לקבל עוד ליקוטים בעלי ערך רב

מפתח

נעצרים לחלקו יתברך (סעיף כ"ד) * זכר
לנתינת התורה בקדושה ובטהרה (סעיף
כ"ה) * "יום הביכורים" (סעיף כ"ו) * "חג
הקציר": לרמז שיש להודות לה' על
קציר החטים (סעיף כ"ז)

חג השבועות: כללי

קדושת החג (סעיף כ"ח) * כבר נודע
לישראל בהיותם במצרים שיחגגו את
חג השבועות (סעיף כ"ט) * כל הנסים של
יציאת מצרים וקריעת ים סוף היו בזכות
קבלת התורה (סעיף ל') * למה תלה
הכתוב חג השבועות בספירה: לזכור
מה שיוצאי מצרים היו מונים הימים עד
מתן תורה (סעיף ל"א) * להראות בנפשנו
החפץ לקבלת התורה (סעיף ל"ב-ל"ג) *
מוסר השכל: להשתוקק תמיד ללמוד
התורה (בהערה 8) * כדי שידעו כל
ישראל מתי חל חג השבועות (סעיף ל"ד)
* טעם שאין בחג השבועות מצוה
פרטית (סעיף ל"ה) * טעם שלא הוזכר
בתורה שחג השבועות הוא זמן מתן
תורה (הערה 9) * התחדשות הנפש בחג
השבועות (סעיף ל"ו) * ההתעוררות
שהיו במעמד הר סיני מתעוררים בכל
שנה ושנה בשבועות, ולכן הוא זמן
מסוגל לידבק בתורה ולקנות אחדות
וכו' (סעיף ל"ז) * בכל שנה מקבלים
התורה (סעיף ל"ח) * בכל שנה בחג
העצרת נמחלים העוונות ע"י קבלת
התורה (סעיף ל"ט) * ישמח בו שמחה
יתירה - קדושתו גדול מקדושת שאר
י"ט (סעיף מ"ג) * מחזיקי תורה ישמחו
בו כמו אלו שתורתם אומנתם (סעיף מ"ד)
* מוסר לבעלי בתים מחזיקי תורה,
שגם הם יעסקו בתורה (בהערה 10) *
אפילו עמי הארץ ישמחו בחג השבועות
(סעיף מ"ה) * בשבועות נידונים על
התורה (סעיף מ"ו) * הוא יום מסוגל
לישראל בכל הדורות לקבל עליהם
להגות בתורה (סעיף מ"ז) * למה לא קבעו
שמחת תורה בחג השבועות: אחר מתן
תורה לא היינו שמחים בתורה שמחה

ערב ראש חודש סיון

זמן של תשובה (סעיף א') * ישראל עשו
תשובה קודם שקבלו התורה - עצה למי
שמוצא לימודו קשה עליו (בהערה 1) *
עת רצון להתפלל על הבנים (סעיף ב')

ר"ח סיון עד ערב שבועות

חודש סיון (סעיף ג'-ד') * לימוד הלכות
שבועות קודם החג (סעיף ה') * מראש
חודש סיון ואילך הימים מקודשים
ומסוגלים ליטהר ולקנות ענוה ואחדות
עם ישראל ולהבנות התורה (סעיף ו') * ב'
סיון - "יום המיוחס" (סעיף ז')

שבת כ"ה

טעם שנקראת "שבת כלה" (סעיף ח') *
המנהג לדרוש בו (סעיף ט') * קורין בו
פרשת במדבר - רמז שתכלה השנה
וקללותיה (סעיף י') * עוד טעם לקרות
פרשת במדבר לפני שבועות (סעיף י"א) *
עוד טעם לקריאת פרשת במדבר לפני
חג השבועות - יש בו חיזוק ללימוד
התורה (סעיף י"ב והערה 4)

נתינת צדקה לכבוד החג

תורה וגמ"ח קשורין בהדדי (סעיף י"ג-י"ד)

הכנות לשבועות

לטבול לכבוד הרגל (סעיף ט"ו) * מרבים
במיני פרחים לשמחת החג - טעמים
(סעיף ט"ז, וראה עוד לקמן סעיף ק"ז-ק"מ) * טעם
חדש למנהג לקנות שושנים לשבועות
(סעיף י"ח) * עוד הכנות (עיי' לקמן הערה 29)

חג השבועות: שמות החג

"שבועות": לפי שבא אחר ז' שבועות
(סעיף ב') * ע"ש השבועות שנשבחו בין
הקב"ה לישראל (סעיף כ"א) * לזכור כי
התורה ניתנה לפרושים מטומאה (סעיף
כ"ב) * "עצרת": שהוא כשמיני עצרת
לחג הפסח (סעיף כ"ג) * בו ביום היינו

ערב יו"ט - הנהגות הלילה

ערב שבועות: ישמח בה' (סעיף ע"ד) *
 יתפלל על שמחת יו"ט וכו' (סעיף ע"ה) *
 מאחרים קידוש עד צה"כ - וי"א אף
 תפילת ערבית: פוסקים דס"ל שהקפידה
 דוקא על הקידוש (סעיף ע"ו-ע"ח) *
 פוסקים דס"ל שמאחרין אף תפילת
 ערבית עד צה"כ (סעיף ע"ט) *
 מיוחדות בתפילת ערבית (סעיף פ') *
 סעודת הלילה: ימעט באכילתו (סעיף פ"א)

תלמוד תורה בחג השבועות -

ובלילה החג

הרושם שקבלו הנשמות במעמד הר
 סיני מתנוצץ להאיר על הקוראים
 בתורה בחג השבועות (סעיף פ"ב) *
 לדרוש הלכות עצרת בעצרת -
 ובאגדתא דעצרת (סעיף ג') *
 עניני עצרת בעצרת וכו' חביבה מאד
 לפני ה' (סעיף ד') *
 הלימוד בענינו של
 יום יתסד בלבו (סעיף פ"ה) *
 ע"י הלימוד
 בעניני דיומא וזכרים חסדי ה' עמנו (סעיף
 פ"ו) *
 ידעית עניני דיומא משמח את
 האדם (סעיף פ"ז) *
 עוד בענין החיוב
 ללמוד עניני אגדתא השייכים לאותו
 יו"ט (סעיף פ"ח) *
נעורים בלילה החג ולעסוק בתורה
 - טעם א' (סעיף פ"ט) *
 טעם ב' (סעיף צ') *
 אפשר להפסיק קצת בלימודו לעניני
 מוסר וכדו' (סעיף צ"א) *
 מדברי
 המקובלים (סעיף צ"ב) *
 התעוררות לאדם
 שיכיר רוממות נפשו וכחו לפעול יותר
 מן המלאכים (סעיף צ"ב) *
 עוד בענין
 לימוד התורה בליל שבועות ושכרו (סעיף
 צ"ג) *
 אם מבטל זמנו, יותר טוב שיששן
 (סעיף צ"ג) *
 הלימוד בליל זה תיקון
 לכמה מיני חטאים (סעיף צ"ג) *
 הלימוד
 בליל יו"ט שני (ע"י לקמן סעיף קט"ח-קפ"א) *
 מה ללמוד בליל שבועות: תיקון ליל
 שבועות - שאר לימודים (סעיף צ"ו-ק"ו) *
 נתפשט לימוד התיקון בכל הארצות
 (סעיף צ"ו) *
 אזהרת החיד"א ז"ל ללמוד
 התיקון - עכ"פ יאמר פסוקי תנ"ך ע"פ
 התיקון, ואח"כ ילמוד מה שלבו חפץ

שלימה עד אחר יוהכ"פ (סעיף מ"ח) *
 עוד טעמים שלא קבעוה בחג השבועות
 (סעיף מ"ט-נ')

עוד בענין שמחת החג

עיין לעיל בסעיף ט"ז, ובסעיף כ"ח,
 ובסעיף מ'-מ"ה, עניני שמחת חג
 השבועות לבד מן המובא כאן בפרק
 זה *
 הכל מודים בעצרת דבעינן נמי
 "לכם" - טעמים בזה: להראות שיום
 קבלת התורה נוח ומקובל לנו (סעיף ג"ב)
 *
 ועוד טעם, יעקב ועשו חלקו
 העולמות, ועשו לקח העוה"ז, אבל
 ישראל זוכים גם לעוה"ז ע"י ת"ת (סעיף
 ג"ג) *
 צריך לשמח הגוף שעוסק בתורה
 ובמצוות (סעיף ג"ד) *
 התורה מזון לנפש
 ולכן מריבים בו גם במזון הגוף (סעיף ג"ה)
 *
 לרמוז שמן התורה תאכל בעוה"ז
 ובעוה"ב (סעיף ג"ו) *
 לרמוז דאין התורה
 גורם עינוי לאדם (סעיף ג"ו) *
 קיום
 ה"לכם" אצל אמוראים (סעיף ג"ז) *
 עוד
 טעם לשמחת החג: לקדש להי"ת את
 השמחה שיש לבנ"א בזמן הקציר (סעיף
 ג"ח) *
 טעם שלא נתפרש בתורה לשמוח
 ביום מתן תורה - אנו שמחים מעצמינו
 שזכינו לקבל עול תורתנו עלינו (סעיף ג"ט)
 *
 בעצרת בעינן נמי לכם, אבל לא כולו
 לכם (סעיף ס"ט-ס"ב) *
 "גילו ברעדה" כי
 התורה נתנה ברתת ואימה. ועוד, שהוא
 יום דין (סעיף ס"ג)

שבועות: ר"ה לפירות האילן

בעצרת נידונים על פירות האילן (סעיף
 ס"ד) *
 מטעם זה קורין קללות שבתורת
 כהנים לפניו (סעיף ס"ה) *
 מה בין ר"ה
 ושאר ימי הדין: ברגלים העולם נידון
 בדין כללי על דברים הנ"ל, ובר"ה נגזר
 על כל יחיד מה יהיה חלקו בהם (סעיף
 ס"ו) *
 נידונים בראש השנה, והגזר דין
 בזמנם (סעיף ס"ז) *
 השתדלות לזכות
 בדין: תפילה (סעיף ס"ח) *
 תשובה
 ותפילה (סעיף ע') *
 תורה עבודה וגמ"ח
 (סעיף ע"א) *
 זהירות בהנהגתו (סעיף ע"ב) *
 נידונים בו ג"כ על התורה (לעיל בסעיף מ"ו,
 וע"ע לקמן סעיף קנ"ה)

תורה ומקיימי מצוותיה לכוון לשם שמים (סעיף ק"ח) * למדים ממנה ק"ו לזרע ישראל שמקיימים את התורה (סעיף קכ"ט) * אבותינו שקיבלו התורה נתגירו, וכן רות נתגירה (סעיף ק"ל) * מפני שמעשה דבועז היה בזמן חג השבועות (סעיף קל"א) * "רות" בגימ' תר"ו, מספר המצוות היתירות על ז' מצוות בני נח (סעיף קל"ב) * דוד נולד בשבועות, וייחסו נכתב במגילת רות (סעיף קל"ג) * עוד טעם, לחזק האמונה בהבטחת הקב"ה על גאולה העתידה (סעיף קל"ד)

המנהג לשטוח עשבים -

שושנים - העמדת אילנות

המנהג לשטוח הרצפה בעשבים ובשושנים (סעיף קל"ה) * עוד טעם לשטוח הרצפה בעשבים (הערה 38) * ענין שיהיו עשבי בשמים (סעיף קל"ו) * ענין שושנים ועשבי בשמים אצל עצרת: זכרון לדיבורי ה' במעמד הר סיני (סעיף קל"ז) * ועוד, השושנה מעידה על ישראל ששומרים התורה (סעיף קל"ח) * לכבוד הת"ח שנדמו לשושנים (סעיף קל"ט) * ע"י שושנים בערב שבועות יצא יששכר הת"ח (סעיף ק"מ) * מנהג העמדת אילנות (סעיף קמ"א) * הגר"א ביטל מנהג זה (סעיף קמ"ב) * י"א שאף ביטל המנהג לשטוח עשבים (סעיף קמ"ג) * אחרים קיימו מנהג העמדת אילנות (סעיף קמ"ד) * הרבה קהלות נוהגים בזה עכשיו כשב ואל תעשה (סעיף קמ"ה)

עוד מהנהגות היום

סעודת היום (ע"י לעיל בסעיף ק"א מספר כף אחת) * בעצרת בעינן נמי לכס, אבל לא כולו לכס (ע"י לעיל סעיף ס"ט) * ת"ת ביום חג השבועות (לעיל סעיף ק"א, וסעיף פ"ב-פ"ח) * להתרחק משחוק בחג השבועות (סעיף קמ"ח) * מעלת לימוד ספר תהלים ביום חג השבועות (סעיף קמ"ט) * ללמוד בענין פטירת דוד המלך ע"ה (סעיף ק"י) * לימוד תרי"ג מצוות: מנהג ישראל (סעיף קנ"א-קנ"ד) * יהיה הלימוד על מנת

וכו' (סעיף צ"ז) * לימוד פסוקי תנ"ך ע"פ התיקון חשוב כלימוד כל התנ"ך (סעיף צ"ט) * רבים נוהגים ללמוד שלא ע"פ סדר התיקון (סעיף ק') * לימוד תורה שבעל פה (סעיף ק"א-ק"ג) * מעלת לימוד התורה בעומק ובעיון כליל שבועות (סעיף ק"ד) * כל אחד יחזיק במנהגו (סעיף ק"ו) * צריך לזוהר שלא יתנמנם בתפילת שחרית - לפעמים ראוי לישון קצת כלילה (סעיף ק"ז-ק"ט) * הכל הולך אחר החתום - גמר הפרי של ספירת העומר בתפילת מוסף (סעיף ק"ט-ק"י) * מי שאינו יכול ללמוד כל הלילה, האם יעדיף ראשית הלילה או אחריתה (סעיף ק"י) * ענין ההזדרזות לעסוק בתורה גם ביום חג השבועות (סעיף ק"א) * ענין לימוד התרי"ג מצוות ביום חג השבועות (לקמן סעיף קנ"א-קנ"ד) * ענין לימוד התורה ביו"ט שני של גליות (לקמן סעיף קע"ח-קפ"א) * ישתדל לחדש איהו חידוש בתורה בחג השבועות, או עכ"פ ללמוד דבר חדש (סעיף קט"ו) * מה נקרא "חידוש" בתורה (הערה 30)

תפילת שחרית - אקדמות -

מגילת רות

אזהרות שיוזר שלא תחטפנו שינה בשעת התפילה (לעיל סעיף ק"ז-ק"ט) * יודה וישבח להקב"ה על מתן תורה וכו' (סעיף קי"ז) * אמירת "אקדמות" (סעיף קי"ח) * עי"ז שאנו קוראים פרשת מעמד הר סיני בשבועות חשוב לנו כאילו אנו עומדים לפני הר סיני ומקבלים את התורה (סעיף קי"ט) * ההפטרות, וענינם (סעיף קכ"א) * קריאת מגילת רות בעצרת (סעיף קכ"ב-קל"ד) * קורין אותה ביום ב', טעמים (סעיף קכ"ג) * טעמים שקורין רות בעצרת: שהתורה נתנה ע"י יסורין כענין רות (סעיף קכ"ד) * "יסורין ועוני", הכוונה למיעוט תענוגים (הערה 31) * המקיים את התורה מעוני סופו לקיימה מעושר, כענין רות (סעיף קכ"ו) * תורה קשורה בגמ"ח, ומגילה זו מלאה לימודים בזה (סעיף קכ"ז) * לעורר לומדי

קס"ט) * רמז לטהרת ישראל שהי"ל ע"י מתן תורה (סעיף ק"ע-קע"א) * לעורר זכות אברהם לפרנסה (סעיף קע"ב) * יש נוהגים לאכול דבש וחלב - מיני מתיקה (סעיף קע"ג-קע"ה) * אכילת דבש וחלב - התורה נמשלה לדבש וחלב (סעיף קע"ג) * חלב תושב"כ ודבש תושבע"פ (סעיף קע"ד) * טעם למנהג לאכול מיני מתיקה בשבועות (סעיף קע"ה)

יום טוב שני של גלויות

למה עושים יו"ט שני בחג השבועות, הלא לית ביה ספיקא דיומא - יו"ט שני של חג השבועות גדול מכל יו"ט שני של שאר מועדים (סעיף קע"ו-קע"ז) * לימוד התורה בליל שני - וביומו (סעיף קע"ח-קפ"א) * לא מחמירים כ"כ להיות נעורים בליל שני (סעיף קע"ט) * יש מחמירים גם בליל ב' - כמה ללמוד (סעיף ק"פ-קפ"א)

אסרו חג

יום אסרו חג קדוש מאוד וכו' (סעיף קפ"ב) * אסרו חג של שבועות גדול מכל אסרו חג דשאר מועדים (סעיף קפ"ג)

זמירות לחג השבועות

תפילת השלייה על בנים הגונים

לעשות (סעיף קנ"ב) * מעשה רב (סעיף קנ"ד) * עוד ממעלות לימוד התרי"ג מצוות בכל הזמנים - ועכ"פ לימוד המצוות הנוהגות בזמן הזה (הערה 43) * יתפלל בו שיזכה הוא ובניו לכתרה של תורה (סעיף קנ"ה) * מחשבות ליום מתן תורה (סעיף קנ"ו) * תפילה על פירות האילן (לעיל סעיף ס"ח-ס"ט)

המנהג לאכול מאכלי חלב

נוהגין בכל מקום לאכול מאכלי חלב בשבועות (סעיף קנ"ט) * רמז למנהג זה מן התורה (הערה 45) * אח"כ אוכלים בשר, לקיים "ושמחת בחגך" (סעיף קנ"ט) * עוד טעמים לאכול בשר: כי לא הותר אכילת בשר אלא ללומדי תורה; יש סגולה באכילת בשר ללימוד כל השנה (הערה 46) * טעמי המנהג לאכול מאכלי חלב: התורה נמשלה לחלב (סעיף ק"ס) * התורה נתנה במ' יום לחשיבותה, ו"חלב" בגימטריא מ' (סעיף קס"א) * טעם ש"חלב" כינוי לתורה, ומוסר הנלמד מזה - עוד טעם בהנ"ל - עוד טעם, ומוסר השכל (סעיף קס"ב) * עוד ג' טעמים שהתורה נמשלה לחלב: א', שתמיד מוצא בו טעם חדש; ב', שהוא עומד אלא בפחות שבכלים; ג', שהוא גורם מנוחה (סעיף קס"ג) * אוכלים מאכלי חלב זכר למה שאכלו מאכלי חלב ביום שקבלו התורה (סעיף קס"ד) * טעם הנ"ל רק אליבא דראב"ע - קיום טעם הנ"ל גם אליבא דתלמודא דידן בשינוי קל (סעיף קס"ה) * עוד טעם שאכלו מאכלי חלב ביום מתן תורה (סעיף קס"ו) * אוכלים מאכלי חלב זכר למשה רבינו שלא ינק חלב מנכריות ביום זה (סעיף קס"ז) * זכר להיותנו במדרגת אדה"ר קודם החטא ביום מתן תורה (סעיף קס"ח) * להראות שאנו נזהרין באיסור בשר בחלב, שלא יקטרגו המלאכים (סעיף

זמן מתן תורתנו

ליקומים חשובים ויקרים בעניני חג השבועות
מחכמינו ורבותינו ז"ל

ערב ראש חודש סיון

זמן של תשובה

א. ביום ערב ראש חודש סיון היה החתם סופר ז"ל נוהג עם בני ישיבתו להתענות ולקרוא "ויחל" בבי מדרשא, ואמר כי אמרו חז"ל (מכילתא - ימיו מס' דמחש פרשה א', הוצא דנש"י שמות י"ע ז') "בחדש השלישי וגו' ויסעו מרפידים וכו' ויחנו וכו'" (שמות י"ע ז'-ג'), להקיש נסיעתן מרפידים לביאתן למדבר סיני, מה ביאתם להר סיני בתשובה אף נסיעתם מרפידים בתשובה היה. ע"כ. הרי שבערב ראש חודש סיון עשו תשובה (בא' בסיון כבר היו בעלי תשובה, כנ"ל, וא"כ צ"ל ששבו בערב ר"ח (כנלענ"ד)). (חתם סופר ערה"ת סוף פרשת צמדנר צהגה). וע"ע בהערה¹.

עת רצון להתפלל על הבנים

ב. ובספר של"ה הק' (מסכת ממד - פק נר מלוא) כתב: חל עלינו חובת התפילה ובקשה להי"ת בכל צרכינו, כי הכל מאתו יתברך. על כן, בכל מה שיצטרך האדם, בכל עת ובכל שעה, ירגיל על לשונו תפילה קצרה להשליך על ה' יהבו. ובעת הפעולה יאמר בכל צרכיו "לשם יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה, רבון העולמים הצליח דרכי, כי מאתך הכל וכו'".

וביותר צריך זירוז להתפלל שיהיה לו זרע כשר עד עולם. ואגב, כל צרכיהם וזיווגם, מה יצא הדבר. ולבי אומר שעת רצון לתפילה זו בערב ראש חודש סיון, הוא החודש שבו נתנה התורה, ואז נקראים בנים לה' אלהינו. וראוי לישב בתענית ביום ההוא, הוא ואשתו, ויתעוררו בתשובה, ויתקנו כל עניני הבית, איסור והיתר וטומאה וטהרה, וכל הענינים, ויתנו צדקה לעניים הגונים. ואם אפשר לבעל

¹ ישראל עשו תשובה קודם שקבלו התורה - עצה למי שמוצא לימודו קשה עליו: בספר של"ה הקדוש (פרשת ימיו - דרך חיים מומת מוסר) כתב: "ויסעו מרפידים" (שמות י"ע ז'), פירש רש"י מה תלמוד לומר כו', מה ביאתן למדבר סיני בתשובה כו'. ע"כ. הנה עשו ישראל תשובה קודם שקבלו את התורה.

מכאן רמז למאמר מקצת המקובלים כי לפעמים נמנע מהאדם מלהבין איזה פשט או איזה חקירה והשגה, ודבר זה מחמת הקליפה מאיזה עון שעשה המבדלת בינו לבין העיון, על כן צריך אדם לפשפש במעשיו ולהתודות ולהיות מודה ועוזב. וכן תיקן האלהי בפרדס (נלאה הספר) תפילה על זה קודם שילמוד. וככה ינהוג כל אדם, אם קשה לו ההבנה - יתחרט על עוונותיו ויתודה וישוב אל ה' ויתפלל אליו יתברך שהוא יחוננו דעת וילמדנו בינה. ורמז לדבר, סמיכת ברכת "אתה חונן" לברכת "השיבנו אבינו לתורתך כו' והחזירנו בתשובה כו'". עכ"ל.

להתענות אז הפסקה, מה טוב ומה נעים וכו'. עכ"ד, וראה לקמן בסוף הספר שהעתקנו שם נוסח התפילה אשר תיקן השל"ה ז"ל.

ראש חודש סיון עד ערב שבועות

חודש סיון

ג. בחודש הזה המזל הוא אוריאלי. ולכל מזל לית פה ולשון, ולמזל סיון יש לו, שנתנה בו תורה - לקיים (יהושע א' ח') "והגית בו יום ולילה". (ילקוט ראובני פרשת יתרו על הפסוק "חודש השלישי" - בשם הזוה"ק ח"ב עמ"ג, הוצא במועד לכל מי' ד').

ד. כתב הרוקח ז"ל (נפירושו למגילת אסתר ח' ט') טעם שנקרא "סיון", שבו נעשו סוונים למקום, כי בו קיבלו התורה.

לימוד הלכות שבועות קודם החג

ה. תניא, שואלין ודורשין בהלכות הפסח קודם הפסח שלשים יום. (פסחים ו.). והוא הדין בשאר יו"ט נמי, דורשין קודם לכן שלשים יום בהלכותיהן. ודעת הגר"א ז"ל דבעצרת סגי מיום א' דסיון. וי"א דהחיוב ל' יום הוא רק בפסח משום דיש בהן הלכות רבות וכו', משא"כ בשאר ימים טובים, די באיזה ימים קודם. ועכ"פ ביו"ט גופא לכולי עלמא צריך לשאול ולדרוש בכל יום טוב בהלכותיה, שהיא תקנת משה רבינו (עי' לקמן סעיף פ"ג והערך 20). (משנה ברורה מכ"ט ס"ק 6).

לדעת הגר"א
מתחילין
מרי"ה

מראש חודש סיון ואילך הימים מקודשים ומסוגלים ליטרה

ולקנות ענוה ואחדות עם ישראל ולהבנת התורה

ו. כתב החיד"א ז"ל (לג דה - פרק ל"ב), מודעת זאת בכל הארץ כי הימים טובים מידי שנה בשנה עושין מעין מלאכת כימים הראשונים ומתגלים אורות עליונים בשמים ממעל והשפיע בצחצחות על ישראל עמו (עי' שם בפרק כ"ט באריכות). ולכן, כי בא מועד, ימים אשר נחו בהם היהודים לפני הר סיני, אשר שם ישבנו והיינו לאחדים, "ויחן שם ישראל" (שמות י"ט ז') - כאיש אחד (רש"י מח"ל), ועי"ז פסקה זוהמתינו וזכינו לקבל התורה, ומן היום ההוא (ראש חודש סיון) והלאה הימים הללו קודש הם ומסוגלים ליטרה, ואף גם זאת, ימים טובים לקנות ענוה ואחדות עם ישראל כאשר היה לימים ראשונים במעמד המופלא ונורא לפני הר סיני, ואף גם להבין ולהשכיל בתורה.

וזאת מצאנו לחד מקמיא, רבינו בעל המכתם ז"ל, שאמר כי אין ספק שבימי הפרשה (שלוש ימי הגבלה) נמסרו להם סודות וענינים נפלאים שהיו מועילים מאד ליחידי סגולה, וזהו שאמרו "אילו קרבנו לפני הר סיני ולא נתן לנו את התורה דיינו וכו'", זהו תורף דבריו ז"ל. ולכן אם יתעורר האדם בימים האלו וכו' בענוה ובאחדות והשתדלות להבין התורה לפי מדרגתו, אין ספק דשעתא קיימא ליה, יעשה לו סגולה יותר ויותר משאר ימים. ומה גם ליל התקדש, חג השבועות,

יתלהב האדם ויתעורר מאד, כי הזמן גורם קרבת אלקים. עכ"ד החיד"א ז"ל בקיצור.

❖ ב' סיון - "יום המיוחס"

ז. ב' סיון, שהוא בין ר"ח לשלשת ימי הגבלה, באותו יום אמר להם משה לקדשם: "ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש" (שמות י"ט ו'), ורגילין לקרותו "יום המיוחס" מפני זה, [שנעשו בו ביום מיוחסין (ליקוטי מהרי"ם - סוף מנהגי ימי העומר)]. (ערוך השולחן או"ח סי' תל"ד, וע"ש עוד).

שבת כלה

ח. שבת שלפני חג השבועות נקראת "שבת כלה". והטעם, כי השבת הן הקידושין שניתנו לישראל (ע"ש ראיותיו), ואחר שבת זו בא הנישואין - מתן תורה, וכמש"כ במכילתא (ימרו - מסכתא דנמשא פרשה ג') והביאו רש"י על הפסוק (שמות י"ט י"ו) "ויוצא משה את העם לקראת האלהים" - שהשכינה יצאה לקראתם כחתן היוצא לקראת כלה. (ברכת מועדיך לחיים [להגד"מ פאלאג'י ז"ל] - ח"צ דרוש למודס סיון - דף קל"ג טור ב' נדפ"ר, ע"ש נאחיות).

טעם
שנקראת
"שבת
כלה"

❖ המנהג לדרוש בו

ט. בגמרא (נרכות ל', וז"ל כה, ומנחות לו:) קראו שבתות שלפני הרגלים (פסח שבועות וסוכות) "שבתא דרגילא", ונהגו לדרוש בהם בעניני דיומא, ע"ש ובפירש"י שם. וכן עד דורות האחרונים, נהגו בקהלות רבות לדרוש בשבת כלה בהלכות עצרת ובעניני מתן תורה ובמעלות התורה (עי' כף החיים או"ח מכ"ט ס"ק ג', וכן ממ"א נהרש"ה מספרי הדרכות). ובספר אברהם את ידו [להג"ר אברהם בהר"ר חיים פאלאג'י ז"ל] (דרוש ח' לשנת כלה - דף קס"ד טור ב' ד"ה מחזקו) כתב שהקפידו על הדרשה בשבת זו יותר מבשאר שבתות השנה, ע"ש.

❖ קורין בו פרשת במדבר

י. תניא, רבי שמעון בן אלעזר אומר, עזרא תיקן להן לישראל שיהו קורין קללות שבתורת כהנים (בפרשת בחקותי) קודם עצרת, ושבתשנה תורה קודם ראש השנה. מאי טעמא? אמר אביי ואיתימא ריש לקיש, כדי שתכלה השנה וקללותיה. בשלמא שבמשנה תורה איכא, כדי שתכלה שנה וקללותיה, אלא שבתורת כהנים, אטו עצרת ראש השנה היא?! אין, עצרת נמי ראש השנה היא, דתנן ובעצרת על פירות האילן (עי' לקמן סעיף ס"ד). (מגילה לא:).

רמז
שתכלה
השנה
וקללותיה

וכתבו התוספות (מגילה ס"ז ד"ה קללות, וכ"כ נמ"א מכ"ח ס"ק ד') שגם פרשת במדבר אנו קורין קודם עצרת, כדי שלא להסמיך הקללות שבפרשת בחוקותי לעצרת [אשר בזה יש לחוש שיהיה לו פתחון פה לשטן לקטרג ח"ו (לבוש או"ח מכ"ח ד')]. וע"ע במהרש"א (מגילה לא: ד"ה כדי שתכלה).

וכן המנהג הפשוט, לקרות פרשת במדבר קודם עצרת. (ב"ב סימן כ'). וכן נפסק בש"ח ערוך (א"ח ט"ח כ"ד).²

יא. ובספר צוף דבש (ה'עמ' רות³ - נהקדמה) כתב: התורה ניתנה לישראל בזכות היוחסין, ולזה אנו חוגגין חג עצרת אחר שאנו קוראין פרשת במדבר, ששם אומר איך ישראל מיוחסים למשפחותם לבית אבותם, וכיון שאנו מיוחסין אנו רואיין לחוג את חג מתן תורה. והראיה לזה הוא מ"ש (יגמ' מ:) אין השכינה שורה אלא על משפחות מיוחסין שבישראל, ואין השראת שכינה גדולה ממתן תורה, ולזה צריכין למתן תורה לייחס. עוד מצאתי זה באר היטב במדרש (לק"ט נמדנר א' ס' מ"ד): בשעה שקבלו ישראל את התורה נתקנאו אומות העולם בהן, מה ראו ישראל להתקרב יותר מן האומות. והקב"ה סתם פיהן ואמר להם, הביאו לי ספר יוחסין שלכם, שנאמר (מל"א י"ז) "הבו לה' משפחות עמים", כשם שבני מביאין, "ויתילדו על משפחותם" (נמדנר א' י"ח). לכך מנאם בראש הספר הזה אחר המצוות, "אלה המצוות אשר צוה ה' את משה אל בני ישראל בהר סיני" (ויקרא כ"ז ל"ד), ואחר כך (נמדנר א' א' - ב') "וידבר ה' במדבר סיני וכו', שאו את ראש כל עדת בני ישראל", שלא זכו ליטול את התורה אלא בשביל היוחסין שלהן, [עכ"ד המדרש]. עכ"ד.

עוד טעם לקרות פרשת במדבר לפני שבועות

יב. עיין בהערה⁴ עוד טעם לקריאת פרשת במדבר לפני חג השבועות.

נתינת צדקה לכבוד החג

יג. אמרינן (ע"ז ח:) כל העוסק בתורה ואינו עוסק בגמילות חסדים, דומה כמי שאין לו אלוה. א"כ הזמן גרמא להתעסק בתרווייהו, שניהם כאחד טובים, דכחא שריין - תורה וגמילות חסדים, ובפרט עם עמלי תורה,⁵ וברור. (תוכחת חיים להגר"מ פאלאג'י ז"ל - חג השבועות, וע"ש עוד).

תורה וגמילה קשורין בהדדי

² ולפעמים קורין אף פרשת נשא קודם עצרת. (ביאור הלכה סי' מ"ח סעיף ד' ד"ה נמדנר, ע"ש).

³ "הצערות רות" הוא פירוש על מגילת רות [נדפס בתוך ספר "צוף דבש"] להר"ר וידאל הצרפתי ז"ל, אחד מגאוני המערב הקדמונים. היה אב"ד ור"מ בק"ק פאס, והרב קרבן אהרן היה מבית דינו. (סג הגדולים - גדולים ו'). נדפס לראשונה בשנת תע"ח באמשטרדם.

⁴ בספר דרש משה (סוף פרשת נמדנר - לחג השבועות) להגר"מ פיינשטיין ז"ל כתב: איתא בתוספות (מגילה נ"א: ד"ה קללת) שסדרו לקרוא במדבר קודם שבועות כדי שלא להסמיך הקללות שבבחינות לעצרת שדנין בו על פירות האילן. ונראה שיש לפרשת במדבר שייכות גדולה לשבועות, שהוא להוציא מאלה שמתרשלין ללמוד בחשבם שלא יגיעו למדרגה גדולה בתורה, ועל זה בארתי (שמות ל' י"ג) שמה שנאמר ענין המנין בלשון "שאו" - שבזה מתנשאים כל אחד ממדרגתו בראותו שהוא שוה לימנות באותו המספר ממש של הגדול - ששניהם נמנים רק לאחד, א"כ גם הוא יכול לבוא למדרגה הגדולה. ולכן קודם שבועות צריך לקרוא פרשת במדבר, שהוא פרשת הפקודים שנאמר בלשון נשיאות, ללמדנו שבאופן זה יכול לקבל התורה וללמדה. עכ"ל.

⁵ זכור לטוב להגביר החכם המרומם רצ"ו יוסף צדיקא איש"י כהן גדול ז"ל, דבכלל צדקותיו אשר היה עושה הוא דהיה מחלק סך רב לכל התלמידי חכמים וצנועים בערב חג השבועות בשמחה

יד. "ועשית חג שבועות לה' אלהיך מסת נדבת ירך אשר תתן כאשר יברכך ה' אלהיך" (דברים ט"ז י), "מסת נדבת ירך אשר תתן", לא אמר זה בפסח וסוכות, אלא בחג שבועות, שפסח סוכות הרבה ימים וידוע שצריך לתת צדקה, אבל שבועות שהוא יום אחד עלה על הדעת שאין צריך. (תולדות יצחק⁶ דברים ט"ז י). וע"ע לקמן סעיף ע"א מהרמ"ע מפאנו ז"ל.

הכנות לשבועות

למבול לכבוד הרגל

טו. חייב אדם לטהר עצמו ברגל (ראש השנה טז:), ולילך לטבול (טור או"ח סי' מ"ג), ומכל שכן שכן ברגל הזה, שבו טבלו את עצמן כל ישראל, אנשים ונשים, בציווי ה' יתברך, כמש"כ (שמות י"ט י) "לך אל העם וקדשתם וגו'". ובזהו פרשת אמור (מ"ג טז:) משמע לטבול קודם עלות השחר לאחר שלמדו כל הלילה, וכן הוא המנהג בארץ ישראל, מכל מקום נראה לי לטבול ג"כ בערב הרגל כדי שיטהר בהכנסת הרגל, וגם זכר לאבותינו שטבלו בערב הרגל קודם שקיעת החמה, כדמשמע פרק רבי עקיבא (שנא פו:). (ש"י"ה מס' שזועות - פרק נר מנחה).

מרבנים במיני פרחים לשמחת החג

טז. מרבנים במיני פרחים המריחים לשמחת היום טוב הזה. (סידור יעב"ץ שער ד' שזיל ט"ז אורח ב' אות ג').

יז. וראה לקמן סעיף קל"ז-ק"מ ענין הבאת שושנים ועשבי בשמים לבית הכנסת ולבתים בחג השבועות - בכמה פנים, והם שייכים לכאן ג"כ.

יח. והנה, איתא במדרש (ויקרא רבה כ"ג ו', וכ"ז נשיר השירים רבה ב' ד"ה א"ר אבון) שנמשלו ישראל לשושנה, מה שושנה זו מתוקנת לשבתות וימים טובים, כך ישראל מתוקננין לגאולת מחר. ע"כ. וכתב בספר כף החיים להגר"ח פאלאג'י ז"ל (ל"ו ב') שלפי זה יש להזהר להביא שושנים אל הבית לכבוד שבת, ועי"ז אתיה זכירה דאנו מצפים לגאולה שלימה, עכ"ד.

הרי שיש ענין לקנות שושנים לכל השבתות וימים טובים. אבל עם דברי הגר"ח פאלאג'י ז"ל הנ"ל נראה לתת טעם חדש למה בשבועות ראוי ליהדר בזה

טעם חדש
לטנחג
לקנות
שושנים
לשבועות

ובטוב לבב. אשריו ואשרי חלקו, גבור בארץ יהיה זרעו. וגם שאר בשרי החכם המרומם מירא ה' וחושבי שמו כמוה"ר משה בן כמוה"ר יצחק פארוז ז"ל, הפריש קצת מעות כפי יכולתו, ועשאן הקדש קרן קיים לחלק מפירותיהם לאיזה תלמידי חכמים נצרכים בחג הקדוש הזה, תנצב"ה. והזכרתי שמונת כדי שמהם יראו וכן יעשו איש איש ממקומו. וכבר כתבתי בזה בספרי הקטן תוכחת חיים סדר נשא בענין חיוב להחזיק ביד לומדי תורה בעצרת טפי משאר מועדים כאשר יעזין שם בסייעתא דשמיא, ואין כאן מקום להאריך. (מועד לכל חי מ' ו').

⁶ספר תולדות יצחק, הוא פירוש יפה על התורה מהרב רבי יצחק קארו ז"ל, דודו של מרן הבית יוסף ז"ל. (שם הגדולים להמ"ד ז"ל - ספרים מ' ט"ו). נדפס לראשונה במנטובה בשנת ש"ח.

במיוחד, שהרי כתב הרמב"ם ז"ל (הל' משנה ט' ז') שלזה נתאוו כל ישראל, נביאייהם וחכמיהם, לימות המשיח - כדי שינוחו ממלכיות שאינן מניחות להן לעסוק בתורה ובמצוות כהוגן, וימצאו להם מרגוע וירבו בחכמה כדי שיזכו לחיי העולם הבא, לפי שבאותן הימים תרבה הדעה והחכמה והאמת, שנאמר (ישעיה י"א ט') "כי מלאה הארץ דעה את ה' וכו', [עכ"ד]. הרי שביאת משיח צדקנו היא סיבה לריבוי התורה. וא"כ ביום מתן תורה שכל אוהבי ה' מבקשים להתקרב אל התורה ולהכין לבבם אליה, ראוי לזכור [ע"י שושנים, כנ"ל] היותנו מתוקנים לגאולת מחר, ושאו תרבה דעתנו בתורה הקדושה שקבלנו ביום הזה. (בנצ"ענ"ד). (וע"ע לקמן סעיף קל"ד).

עוד הבנות

יט. עיין לקמן הערה 29.

חג השבועות: שמות החג

[טעמים רבים ניתנו לשמות החג, ולא העתקנו כאן כי אם אחדים מהם]

ש"ש-שבועות

כ. זה החג נקרא בתורה "חג השבועות", לפי שבא אחר מלאת שבעה שבועות, כדכתיב (דברים ט"ז ט') "שבעה שבועות תספר לך וגו'". (מנורת המאור - נר ג' כלל ד' ח"ה - אות קמ"ג, וכ"כ בערך השולחן או"ח טל"ד א').

לפי שבא
אחר ז'
שבועות

כא. כתב מוהר"ר חיים הכהן ז"ל ("הרב המקובל החסיד האלקי" [לשון המד"א] נספר דברים אחרים - דרוש כ"א) "עיר וקדיש אור החיים" (מדגן קדמות ש' כ"ו) "מעיר ארם צובה, תלמיד הר"ח וויטאל ז"ל" (שה"ג - גדולים ח' ל"ג) (טור צוקת - או"ח סי' תל"ד ס"ק א') וז"ל: יש טוב טעם למה אנו קוראים לחג זה "חג השבועות", הוא משאחז"ל כי נשבע הקב"ה לישראל שאינו ממיר אותם, והם נשבעו לו שאין ממירים אותו. ובילקו"ש (שמות כ"ד סי' שס"א, מוקדא רבה ו' ה') "וישם באגנות וכו'" (שמות כ"ד ו'), הן נשבעו לו, שנאמר (דברים כ"ט י"א) "לעברך בברית ה' אלקיך ובאלתו", והוא נשבע להם, שנאמר (יחזקאל ט"ז ח') "ואשבע לך ואבא בברית עמך". ולפי כי שבועות אלו היו קודם מתן תורה, לכן לזכר זה הוא נקרא "חג השבועות". ולא לאותו הדור בלבד היה ענין זאת השבועה, אלא לכל הדורות הבאים עד סוף העולם, שנאמר (דברים כ"ט י"ד) "כי את אשר ישנו פה עמנו עומד היום ואת אשר איננו פה עמנו היום". עכ"ל, וע"ש עוד.

ע"ש
השבועות
נשבעו
בין הקב"ה
לישראל

כב. והחיד"א ז"ל (ספר דברים אחרים - דרוש ט"ו - דף ע"ז טור ד' ד"ה עוד דפוס, וכ"כ בקיטור נספר מדגן קדמות ש' כ"ו) כתב, עוד אפשר לומר דרך דרש במה שכתוב בזוהר (פרש"א אמור לו:) דטעם ספירת שבעה שבועות, היינו כשם שהאשה הנטהרת לבעלה היא סופרת ז' נקיים אחר שפסקה בטהרה, כן הדבר כי ישראל נתלכלכו בטומאת עבודה זרה במצרים, וביציאתם פסקו בטהרה, ובמקום ז' ימים לאשה פרטית היו

התורה
ניתנה
לפרושים
מטומאה

ז' שבועות לכללות האומה הישראלית. ולרמוזו שעיקר התורה לא נתנה אלא עד שפירשו מטומאתם ונטהרו טהרת הנפש בז' שבועות, לכך נקרא "חג השבועות". וזה בא ללמדנו שצריך לפרוש מטומאתנו תמיד, ואז נקרב לתורה. עכ"ד.

❧ "עצרת"

בג. קראוהו חז"ל "עצרת" לפי שהוא יום מובדל להקב"ה עם ישראל עמו, כמו שמיני עצרת, כדאיתא בחז"ל (הוצא נרש"י ויקרא כ"ג ל"ו, ועי' סוכה נה; וילקוט' ש במדבר כ"ט ס' תשפ"ג) שנקרא בשם "עצרת" לפי שאמר הקב"ה לישראל "עצרתי אתכם לפני", כמלך שזימן בניו לסעודה לימים קצובים, וכיון שהגיע זמנו להפטר אמר "בני, בבקשה מכם, עכבו עמי עוד יום אחד, קשה עלי פרידתכם". (מנורת המאור - נר ג' חלק ה' ס' קמ"ג, ועי' רמב"ן ויקרא כ"ג ל"ו).

שהוא
כשמיני
עצרת לחג
הפסח

ואיתא במדרש (פסיקתא דר"כ כ"ח, הוצא בילקוט' ש במדבר כ"ט ס' תשפ"ג): אתה מוצא כשם שעצרת של פסח רחוקה חמשים יום, אף זאת (שמיני עצרת) היתה צריך להיות רחוקה חמשים יום, ולמה היא סמוכה לחג? א"ר יהושע בן לוי, למה הדבר דומה, למלך שהיו לו בנים הרבה, מהם נשואין במקום רחוק, מהם נשואין במקום קרוב, וכשהיו מבקשים אותם שהיו נשואין במקום קרוב, באין אצלו, וכשהיו מבקשים לילך ולחזור [אל בתיהם] היה [המלך] מניחם. למה כן? שהדרך קרובה ובכל יום שהם מבקשים לילך ולחזור היו הולכים ובאין. אבל אותם שהיו נשואים במקום רחוק, באין אצלו, וכשהיו מבקשים לילך היה כושן עוד יום אחד אצלו. כך בפסח ימי הקיץ והם עולין בעצרת לירושלים אחר חמשים יום, אבל עכשיו (בסוכות) אחר החג ימות הגשמים הן והדרכים טרחות, לפיכך אמר הקב"ה "עד שהם כאן יעשו את העצרת". עכ"ד.

כד. קורין אותו חכמי האמת "עצרת" לפי שבו ביום נגלית שכינה על הר סיני, וישראל שקבלו התורה היו נעצרים לחלקו וקבלו עליהם אלקותו וגזירותיו. (כד הקמח לרבינו נחמ' ז"ל - עין "עצרת").

בו ביום היינו
נעצרים
לחלקו יתברך

כה. ובערוך השולחן (או"ח תש"ד א') כתב: אולי מפני שבמעמד הנבחר נצטוו (שמות י"ט ט"ו) "אל תגשו אל אשה", ובדוד כשבא אצל אחימלך כתיב (שמואל א' כ"א ו') "כי אם אשה עצורה לנו", ועל זה רמזו שהתורה ניתנה בקדושה ובטהרה, ולזכר זה קראוהו חכמים בלשון "עצרת".

זכר לנתינת
התורה
בקדושה
ובטהרה

❧ "יום הביכורים"

כו. כתב החתם סופר ז"ל (דקשות - דף רנ"א טור ז' ד"ה חמ"א): שבועות נקרא "חג הביכורים" על שם עמא פזיזא דקדמו פומא לאזניכו - שהקדימו נעשה לנשמע (עי' שנת פת), ו"ביכורים" הוא לשון מהירות, כדכתיב (ישעיה כ"ח ד') "כביכורה בטרם קיץ אשר יראה היראה אותם בעודה בכפו יבלענה". עכ"ל.

❧ "חג הקציר"

כז. "וחג הקציר ביכורי מעשיך" (שמות כ"ג ט"ו), הוא בזמן אספו מעשיו מן השדה לתת בהם הודאה לאלקים, שהוא שומר חוקות שמים ומוציא לחם מן הארץ להשביע נפש שוקקה ונפש רעבה מלא טוב. וזה טעם (שמות כ"ג י"ו) "אל פני האדון

לרבו שיש
להודות לה'
על קציר
החטים

ה", שהוא האדון המפרנס עבדיו, ובנטלם פרס מלפניו יבואו אליו לראות מה יצום. (רמב"ן שמות כ"ג ט"ז, ע"ש שקנרס).

וז"ל מהר"י אברבנאל ז"ל (ויקרא כ"ג): היה טעם חג השבועות להיותו התחלת קציר חטים, כי כמו שהיה חג הסוכות לתכלית אסיפת התבואות, כך היה חג השבועות בתחילת אסיפתם, כי רצה [השם] יתברך שבהתחלת האסיף התבואות, שהם מזון האדם, שהראשונה מהן היא החטה שבחג השבועות היו מתחילים לקצור, יעשו חג להודות לנותן לחם לכל בשר, ובתכלית התבואות (בזמן חג הסוכות) יעשו חג אחר. עכ"ד.

חג השבועות: כללי

כח. קדושת זה החג קדוש במאד, ומחוייבים לשמוח בו מאוד בשמחה רוחניות, דאי לאו ההוא יומא ח"ו מה אנו מה חיינו ומה תכליתנו. (ש"י"ה מס' שנועות - פקק מורה אור).

כבר נודע לישראל בהיותם במצרים שיחוגו את חג השבועות

כמ. "ויאמר משה (לפרעה, אחר מכת ברד), בנערנו ובזקנינו נלך בכנינו ובכנותנו בצאנו ובבקרנו נלך כי חג ה' לנו" (שמות י"ט). "כי חג ה' לנו", זה חג שבועות, הוא יום מתן תורה, שכבר אמר לו (שמות ג' י"ג) "בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלהים על ההר הזה". (רבינו בחיי שמות י"ט). הרי שכבר נודע להם לישראל בהיותם במצרים שיחוגו את חג השבועות כשיתעלו בגרם המעלות לקבל התורה (זכר דוד מלמד ג' פקק מ' - דף קל' נדפו"ר).

כל הנסים של יציאת מצרים וקריעת י"ם היו בזכות קבלת התורה

ל. כל הנסים של יציאת מצרים וקריעת ים סוף נעשו בזכות קבלת התורה, כמ"ש בשמות רבה (ג' ד') שאמר משה להקב"ה "וכי אוציא את בני ישראל, מה זכות יש בידם שאוכל להוציאם?" והשיבו הקב"ה "בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלהים על ההר הזה" (שמות ג' י"ג), מה שאמרת באיזה זכות אוציאם ממצרים, הוי יודע שבזכות התורה שהן עתידים לקבל על ידך בהר הזה הם יוצאים משם. עכ"ד. (גבול בנימין ח"צ דרוש ה' - דף קכ"ט טור ז').

למה תלה הכתוב חג השבועות בספירה

לא. כתב בספר שבלי הלכט (סימן רל"ו, ובע"ז נר"ן נשם המדרש - פקקים כח. נדפי הרי"ף) בשם מדרש אגדה: למה תלה הכתוב יום חג שבועות בספירה, מה שאין כן בכל המועדות? לפי שכשנחבשרו ישראל לצאת ממצרים, נתבשרו שהן עתידין לקבל את התורה לסוף חמשים יום ליציאתן, שנאמר (שמות ג' י"ג) "בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלקים על ההר הזה", הרי הנו"ן של "תעבדון" יתירה, לומר לך - לקץ חמשים יום תעבדון את האלקים, (שתעבדו) [שתקבלו] את

לזכור מה
שיוציאו
מצרים
היו
מזנים
הימים
עד
מתן
תורה

התורה. וישראל מרוב חיבה היו מונין בכל יום ויום [ואומרים] הרי עבר יום אחד, ויום שני, וכן כולם, שהיה נראה בעיניהם כזמן ארוך מתוך חיבתן הגדולה על הדבר. לכך הספירה נקבעה לדורות. עכ"ל.

לב. ודומה לזה כתב בספר החינוך (מלוה ט"ו): משרשי המצוה (של ספירת העומר) על צד הפשט, לפי שכל עיקרן של ישראל אינו אלא התורה, ומפני התורה נבראו שמים וארץ וישראל, וכמש"כ (ירמיהו ל"ג כ"ה) "אם לא בריתי יומם ולילה וגו'". והיא העיקר והסיבה שנגאלו ויצאו ממצרים, כדי שיקבלו התורה בסיני ויקיימוה, וכמו שאמר ה' למשה (שמות ג' י"ג) "וזה לך האות כי אנכי שלחתיך בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלהים על ההר הזה", ופירוש הפסוק, כלומר הוציאך אותם ממצרים יהיה לך אות שתעבדון את האלהים על ההר הזה, כלומר שתקבלו התורה שהיא העיקר הגדול שבשביל זה הם נגאלים והיא תכלית הטובה שלהם. וענין גדול הוא להם יותר מן החירות מעבדות, ולכן יעשה ה' למשה אות צאתם מעבדות לקבלת התורה, כי הטפל עושין אות לעולם אל העיקר.

להראות
בנפשנו
החפץ לקבלת
התורה

ומפני כן, כי היא כל עיקרן של ישראל ובעבורה נגאלו ועלו לכל הגדולה שעלו אליה, נצטוינו למנות ממחרת יום טוב של פסח עד יום נתינת התורה, להראות בנפשנו החפץ הגדול אל היום הנכבד הנכסף ללבנו, "כעבד ישאף צל" (שפי"ב נא"ז) ו' צ', ופירש"י ט: כעבד שהוא יגע כל היום ושאף וימאס ממי יהיה לו הערב, וימנה תמיד מתי יבוא העת הנכסף אליו שיצא לחירות, כי המנין מראה לאדם כי כל ישעו וכל חפצו להגיע אל הזמן ההוא. וזהו שאנו מונין לעומר, כלומר כך וכך ימים עברו מן המנין, ואין אנו מונין כך וכך ימים יש לנו לזמן, כי כל זה מראה בנו הרצון החזק להגיע אל הזמן, ועל כן לא נרצה להזכיר בתחילת חשבוננו ריבוי הימים שיש לנו להגיע לקרבן שתי הלחם של עצרת.⁷ עכ"ל.

לג. והרמב"ם ז"ל (מורה נבוכים ח"ג פרק מ"ג) כבר כתב כע"ז, וכה דבריו: שבועות, הוא יום מתן תורה. ולהגדיל היום ההוא, ימנו הימים מן המועד הראשון אליו, כמי שממתין בא הנאמן שבאוהביו, שהוא מונה היום וגם השעות. וזאת היא סיבת ספירת העומר מיום צאתם ממצרים עד יום מתן תורה, שהוא היה הכונה והתכלית ביציאתם, כאמרו (שמות י"ט ד') "ואביא אתכם אלי". ולא היה המראה הגדול ההוא אלא יום אחד, כן זכרנו בכל שנה יום אחד. עכ"ד.⁸

⁷ ואל יקשה עליו לומר, אם כן, אחר שעברו רוב הימים של שבעה שבועות אלו, למה לא נזכיר מיעוט הימים הנשארים, לפי שאין לשנות מטבע החשבון באמצעו. ואם תשאל, אם כן למה אנו מתחילין אותו ממחרת השבת, ולא מיום ראשון של פסח, התשובה כי היום הראשון נתייחד כולו להזכרת הנס הגדול, והוא יציאת מצרים, שהוא אות ומופת בחידוש העולם ובהשגחת ה' על בני האדם, ואין לנו לערב בשמחתו ולהזכיר עמו שום ענין אחר, ועל כן נתקן החשבון מיום שני מיד. ואין לומר "היום כך וכך ימים ליום שני של פסח", שלא יהיה חשבון ראוי לומר ליום שני, ועל כן הותקן למנות המנין ממה שנעשה בו, והוא קרבן העומר, שהוא קרבן נכבד שבו זכר שאנו מאמינים כי ה' ברוך הוא בהשגחתו על בני אדם רוצה להחיותם ומחדש להם בכל שנה ושנה זרע תבואות לחיות בו. (ספר החינוך טז).

⁸ ה"חיד"א ז"ל (נפטר דברים אחרים - דרוש ה') הביא דברי הרמב"ם ז"ל, וכתב: ודרך דרש אפשר לומר, דבכלל זה הוא ללמד דעת שצריך להשתוקק תמיד ללמוד תורה, כאשר מתחילה בא ע"י תשוקה לשמור וגם למנות חמשים יום, כי התשוקה וההיגעה הוא דבר גדול, וכמו שנתבאר אצלנו פסוק (מלכים ק"יט ז'-י"ח) "מה אהבתי תורתך כל היום היא שיחתי, מאויבי תחכמי מצותי כי לעולם

לד. ועוד כתב בספר שבלי הל'קט (סימן קל"ו): **במעמים דרי יהודה החסיד זצ"ל** מצאתי, לפי שהימים הללו ימי מלאכת השדה הן, ואין מי יגיד לכפרים אם אייר מלא או חסר, לכך אמרה תורה (ויקרא כ"ג ט"ו) "תספרו חמשים יום" ואח"כ (שם ט"ז כ"ה) "מקרא קודש יהיה לכם". עכ"ל.

כדי שידעו כל ישראל מתי הל חג השבועות

מעם שאין בחג השבועות מצוה פרטית

לה. היו חג המצות וחג הסוכות רמז ליציאת מצרים ולמה שקרה לישראל בזמן יציאתם ואחרי כן, והם דברים פרטיים - חמץ ומצה בפסח, וסוכה בימי החג. אבל חג השבועות הרומו למתן תורה אין בו דבר פרטי באותו יום מפני שהוא כולל כל התורה כולה הכלולה בעשרת⁹ הדברות שנשפצו ביום המקודש ההוא. (בית אלקים - שער היסודות - פרק ל"ו).

התחדשות הנפש בחג השבועות

לו. נפשו של אדם מתחדש ממש ע"י תוספת אור שתקבל ביום שבועות מתן תורה. (דרשות חתם סופר - דף רע"ט טור ד' ד"ה וספיקא, ע"ש). וע"ע לקמן בסעיף קמ"ח.

ההתעוררויות שהיו במעמד הר סיני מתעוררים בכל שנה ושנה בשבועות, ולכן הוא זמן מסוגל לידבק בתורה ולקנות אחדות וכו'

לא. כתב החיד"א ז"ל (ל"ג דוד - פרק ל"ה) מודעת זאת בכל הארץ כי הימים טובים מידי שנה בשנה עושין מעין מלאכתן כימים הראשונים ומתגלים אורות עליונים בשמים ממעל והשפיע בצחצחות על ישראל עמו (וע"י שם בפרק כ"ט באריכות). ולכן, כי בא מועד, ימים אשר נחו בהם היהודים לפני הר סיני, אשר שם ישבנו והיינו לאחדים, "ויחן שם ישראל" (שמות י"ט ז') - כאיש אחד (רש"י מנח"ל), ועי"ז פסקה זוהמתינו וזכינו לקבל התורה, ומן היום ההוא (ראש חודש סיון) והלאה הימים הללו קודש הם ומסוגלים ליטהר, ואף גם זאת, ימים טובים לקנות ענוה ואחדות עם ישראל כאשר היה לימים ראשונים במעמד המופלא ונורא לפני הר סיני, ואף גם להבין ולהשכיל בתורה (וע"ע לקמן סעיף פ"ב).

היא ל"י, ע"ש במקומו (בספר יוסף תהלות להחיד"א ז"ל שם, שהגיעה והחשק הם סיבה להתחכם). עכ"ל.

ודומה לזה בספר דברים אחדים (דלות ט"ו), שהביא דברי ספר שבלי הל'קט הנ"ל (בסעיף ל"א) וכתב: ומזה נקיש גודל התשוקה שהיינו ביום קבלת התורה מאד מאד אחר החיבה הגדולה בכל הימים שיצאנו ממצרים עד היום הזה, ומרוב התשוקה אמרנו וענינו (שמות כ"ד ז') "כל אשר דיבר ה' נעשה ונשמע", והקדמנו עשיה לשמיעה. ולכן הוזהרנו לזכור מעמד הר סיני (דברים ד' ט'-י'), לעוררנו בחשק התורה והמצוות, כי בזה נזדרז בקיומם, כשם שאמרנו וענינו "כל אשר דיבר ה' נעשה ונשמע". ומאחר שכן, חובה עלינו להתעסק היום בנענינו מעמד הנורא הזה, כי בא מועד (וע"ע לקמן סעיף פ"ח). עכ"ל.

⁹ועיין בספר עוללות אפרים (מאמר קל"ט) שכתב שהתורה לא הזכירה בשום מקום שחג זה הוא יום מתן תורה כדי שהמשכיל יצייר בלבו בכל יום כאילו היום נתנה התורה, כמו שלמדו (ספרי - ואמחק מ') מפסוק (דברים ד' מ') "אשר אנכי מצוך היום", שבכל יום ויום יהא דומה בעיניו כאילו קבלה היום מהר סיני ותהיה כפרוטגמא חדשה וכו'. ולהנחה זו אין שום זמן מוגבל ליום מתן תורה, כי אצל המשכיל הוא בכל יום ובכל עת. וזה סיבה גדולה לשיהיה רעב ותאב לדבר ה' וכו'. עכ"ל בקיצור נמרץ, וע"ש באריכות.

מוסר השכל להשתוקק תמיד לאמוד התורה

מעם שלא הזכיר בתורה שחג השבועות הוא זמן מתן תורה

ולכן אם יתעורר האדם בימים האלו וכו' בעונה ובאחדות והשתדלות להבין התורה לפי מדרגתו, אין ספק דשעתא קיימא ליה, יעשה לו סגולה יותר ויותר משאר ימים (ע"ע לקמן בסעיף מ"ז). ומה גם ליל התקדש, חג השבועות, יתלהב האדם ויתעורר מאד, כי הזמן גורם קרבת אלקים. והוא עת להשליך אחרי גוו אלילי כספו אשר דבק בהם לאהבה.

כעת יאמר ליעקב מה פעל א-ל בצאת ישראל ממצרים לטהרנו וקרבנו לפני הר סיני על יד הקודש - אמצעי שלם, משה רעיא מהימנא עניו מאד, ועי"ז נטהרנו, ויחן שם ישראל כאיש אחד באחדות נמרץ, וזכינו לקבל התורה הקדושה. איכו השתא, עת הזמיר הגיע, אם תעירו ואם תעוררו את האהבה לידבק בתורה ועבודה ואהבת רעהו, אין ספק כי רשפי אש התעוררותם יערה עליהם רוח ממרום, וגמירי (יומא לא:) הבא ליטהר מסייעין אותו, ומה גם בזמן מסוגל ומוכשר לזה, כאשר עשה ביום הזה לפסוק זוהמתינו ולקרבנו לקדושה ולדבקה בו ובתורתו, כה יעשה בדור אחרון.

ולפי הדביקות והתעוררות האדם לשוב, ולתלמוד תורה ולענוה, כן יעשה לו. זכה, מוסיפין לו, דכיילין ליה בקבא רבא. עכ"ד.

✽ בכל שנה מקבלים התורה

לח. כתב רבינו החתם סופר ז"ל (מורט משה - שנועות): הנה, פסח זכר ליציאת מצרים, היא זכרון למה שעבר. וכן סוכות, "למען ידעו דורותיכם" (ויקרא כ"ג מ"ג) מה שכבר היה. אבל מתן תורה, הוא יום מתן תורה בעצמו, איננו זכר למה שהיה, כי היא כלה חדשה כשעה ראשונה, והיום מקבלה מנותן התורה ית"ש. עכ"ל, וראה לקמן בסעיף קע"א כל דבריו בזה.

✽ בכל שנה בחג העצרת נמחלין העוונות ע"י קבלת התורה

למ. איתא בירושלמי (נאש השנה ד' ט'): רבי משרשיא בשם רבי אידי, בכל הקרבנות כתיב "חטא" (בכל הקרבנות של מוספין כתיב "ועשיתם שעיר עזים אחד לחטאת" (ויפ' מלאה, וקרנן העדה)), ובעצרת (ביום הבכורים (יפ"מ)) אין כתיב "חטא" (לא כתיב "לחטאת", אלא "שעיר עזים אחד" (יפ"מ, וקרנן העדה)). אמר להם הקב"ה "מכיון שקיבלתם עליכם עול תורה, מעלה אני עליכם כאילו לא חטאתם מימכם!" עכ"ד. וביאר היפה מראה כי בכל שנה בעצרת הוא כיום אשר עמדנו לפני ה' ומקבלים התורה מחדש, הלכך אין שם חטאת ביום הזה. עכ"ד.

וכ"כ הרוקח ז"ל (סימן רל"ה - הוצא נד"ל על שיה"ר ד' אות י') שאף בזמן הזה בכל חג עצרת שמקבלים עליהם עול תורה, נמחלים להם כל עוונותיהם. ועל כן צריכים ישראל לשמוח בעצרת, שהקב"ה מוחל עוונותיהם ביום הזה. עכ"ד.

✽ ישמח בו שמחה יתירה - קדושתו גדול מקדושת שאר י"ט

מ. לא היו ימים טובים לישראל ראויים להפליג בהם השמחה כ"כ כחג השבועות המקודש הזה, אשר בו בשם ה' א-ל עולם נגמר הזווג המבורך בין החתן המרומם על כל ברכה ותהלה ית"ש לעד, ובת זוגו כנסת ישראל, אלקים יכולנה. ויום זה של מתן תורה הוגבל לזה החיתון, כדבריהם ז"ל בנשא רבה (נמצ"ר י"ג י') "ביום חתונתו" (שה"ש ג' י"א) זה סיני, חיתונים היו, שנאמר (שמות י"ט י') "וקדשתם היום

ומחר, "וביום שמחת לבו" (ש"ה טז טז) זה מתן תורה, שנאמר (שמות ל"א י"ח) "וריתן אל משה ככלותו", "ככלתו" כתיב. **בינה לעיתים** - דרוש מ"ג - דרוש א' (לשנעות).

מא. ובספר סדר היום (סדר חג השנעות) כתב: בחג השבועות ראוי שישמח בו האדם שמחה יתירה, מפני שהוא יום שניתנה בו תורה לישראל. והכל מודים בקדושתו הגדול מקדושת שאר ימים טובים. עכ"ל.

מב. וז"ל הכפר פלא יועץ (ערן "עננה"): עצרת הוא חג קדוש מאד אשר בו קדשנו הי"ת בתורתו ומצוותיו ובחר בנו מכל העמים להיות לו לעם סגולה. ואי לאו האי יומא דקא גרם, כסדום היינו לעמורה דמינו, וחוקות שמים וארץ לא נתקיימו. באופן שראוי לשמוח ביום הזה. ואי אפשר שלא לשמוח, כי טוב לנו טובת התורה והמצוות מכל טובות העולם הזה ומכל חיי העולם הבא. עכ"ל.

מג. ובספר בינה לעיתים (דרוש מ"ה - דרוש ד' לשנעות) כתב: חג השבועות הקדוש הזה עולה על כולם (על שאר הימים טובים; פסח וסוכות), להיותו מיוסד על בנין יקר תפארת גדולת התורה שתתעלה, שהיא תכלית הטוב המוחלט. וכבר אנו מורים כמה וכמה חביב עלינו המועד הנורא הזה במה שאנו סופרים ימי העומר מליל שני של פסח ואילך, כאילו אחרי שיצאנו בלילה הראשון מתחת יד היצר הנוטה אל הערב ואכלנו לחם עוני להכניעו ולרסן התאוות, מיד אנו מתאונים להכנס תחת שעבוד עבודתו יתברך באהבת הטוב, שהוא קבלת התורה, ולא ידענו מתי יגיע יום זה, ובכל יום ויום אנו סופרים והולכים "כבר הלכו לנו כך וכך ימים ומתקרב הזמן להגיע אל חפצנו", כאשר המורגל מאד אצל הולכי דרכים היודעים כמה מילין יש להם לילך, כי בכל שעה ובכל רגע שאול ישאלו ויבקשו לדעת כמה מילין הלכו עד עתה, וכל זה לחשקם מתי יגיעו אל מקום מאויים. עכ"ל.

✧ מחזיקי תורה ישמחו בו כמו אלו שתורתם אומנתם

מד. "ועשית חג שבועות לה' אלקיך מסת נדבת ירך אשר תתן" (דברים ט"ז י'), "ל' הפי' שתשמח בחג השבועות, יום מתן תורה, ואף שאינך יודע ללמוד ולא למדת מ"מ תשמח ב"מסת נדבת ירך אשר תתן" - היינו שהחזקת ידי תלמידי חכמים, כי "בצל החכמה בצל הכסף" (קהל ו' י"ג, ועי' פסחים נג:), ואמרו חז"ל (ויקרא ר"ה כ"ה א') "עץ חיים היא למחזיקים בה" (משלי ג' י"ח), לא לבד ללומדיה אלא אף למחזיקים בה. ועל כן גם מי שאינו יודע ללמוד ישמח בחג השבועות, יום מתן תורתנו, כיון שעכ"פ החזיק תלמידי חכמים ונתן להם צדקה גם לו יש חלק בתורה הקדושה. וכבר פירשו המפרשים פירוש יפה בפסוק (משלי ד' ז') "כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזבו", כי התורה נקראת "לקח טוב", שיכול לקנות התורה בדמים שמחזיק לומדי התורה ועי"ז קונה לו חלק בהתורה. ועל זה אמר, אף ש"לקח טוב נתתי לכם, תורתי אל תעזבו", שתלמדו גם בעצמכם אף שאתם מחזיקים תלמידי חכמים. וירא שמים יוצא ידי שניהם.¹⁰ **(ספר דברי אברהם להגרמ"א ארנשטיין ז"ל מגדולי תלמידי החתם סופר ז"ל - סוף פרשת ראה).**

¹⁰ כתב בספר ש"י"ה (מס' שנעות - פרק נ"ג מ"א): כל אחד רוצה להיות נפטר על דרך "העוסק במצוה פטור ממצוה" (סוכה כה). טענת העשיר היא, מה שהפליגו רבותינו ז"ל בשכר המחזיקים לומדי תורה בממונם וכו' [ע"ש באריכות במעלת המחזיק לומדי תורה], בכך טוען העשיר שהוא מחזיק ידי כמה לומדים שיעסקו בתורה, סובר שדי לו בזה ואינו מחוייב ללמוד בעצמו מאחר שסובר

אפילו עמי הארץ ישמחו בחג השבועות

מח. יהיה לכל אדם מישראל חלקו בתורה.¹¹ ואם הוא אינו בא, בא בנו או בן בנו ממשפחתו וירש אותה מורשה, כי הניצוץ שבתוכו, אם אינו מבעיר עתה התלהבות התורה, עתיד הוא להבעיר אחר כמה דורות. וזהו (שערי צדק כ"ב) "ואני זאת בריתי וגו' לא ימוש מפך ומפי זרעך מעתה ועד עולם", שלא יצוייר שתהיה כתור התורה ניטל ממשפחה אחת מישראל מעתה ועד עולם ח"ו. ועל כן שמחת כל ישראל שוים בחג השבועות. (דרשות חתם סופר - דף קפ"ח טור ז-ג).

בשבועות נידונים על התורה

מו. כתוב בספר תולעת יעקב, והביאו הש"ח הק' (מסכת שנועות - נר מצוה ט'), וז"ל: ודע כי כמו שבראש השנה רצה הקב"ה להשגיח ולדרוש מעשה בני האדם, כי הוא יום הבריאה הראשונה וחידוש העולם, וכמו שתקנו לומר "זה היום תחילת מעשיך", כדברי רבי אליעזר שאמר (ר"ה מו.) בתשרי נברא העולם, כן רצה ביום מתן תורה שהוא מורה על חידוש העולם להשגיח ולדרוש על מעשה העולם ולדונו על פירות האילן, כדאיתא בפרק קמא דראש השנה (טז.) בארבעה פרקים העולם נדון וכו' בעצרת על פירות האילן, וכבר בארנו כי הפירות ההם הנשמות הפורחות מאילנו של הקב"ה, והעולם נידון ביום זה על התורה שנתנה בו שבטלו עצמם ממנה, והוא אמרם "על פירות האילן" - שלא השלימם בתורה ובמצוות כראוי. עכ"ל.

הוא יום מסוגל לישראל בכל הדורות לקבל עליהם להגות בתורה

מו. כתב הנצי"ב ז"ל (העמק דבר - דברים ט"ז ג'), בזה המועד ישים אל לבו לשמור ולעשות חוקי אוריינת, כאשר אז זמן מתן תורתנו ומסוגל בזה היום שניתן בתחילה גם לדורות להתבונן בהם ולקבלם עליו להגות בהם, כמש"כ הרשב"א (נשומ"ס סי' מ"ג) דכל יום מימי הבריאה פועל יותר בדבר שנתחדש בו יותר משאר ימים. והיינו דמצלינן "זמן מתן תורתנו". עכ"ד (וע"ע לעיל בסעיף ל"ז).

למה לא קבעו שמחת תורה בחג השבועות

מח. בספר ידי חיים להרב בן איש חי ז"ל (או"ח סי' תקס"ט) כתב: מנהג ישראל קדושים בכל מקום שמרבין ביום זה (ביו"ט אחרון של סוכות) שמחה גדולה בריקודים וכרכורים לשמחות בשמחה של תורה, עד שהיום הזה נקרא על שם השמחה ("שמחת תורה"). וצריך להבין שלכאורה היה ראוי להרבות בשמחה זו בחג השבועות, שבו ניתנה לנו התורה, ועכשיו מה שייכות יש לשמחה על התורה. והראשונים פירשו טעם על פי משל, ואנא עבדא אביאהו בשינוי ותוספת נופך וכו' [ע"ש באריכות גדולה, משל נאה ויפה].

אחרים בממונו ועוד לתורה, על כן הוא טורד את עצמו בטרדת אסיפת הממונן [ואינו מקדיש מזמנו ללימוד התורה]. איש כזה, רבי אליעזר בן חרסום מחייבו (יומא לה:), כי בודאי החזיק בממונו הרב כמה אנשים לתורה, כי איש חסיד וקדוש היה, ועם כל זאת היה עוסק בתורה יומם ולילה. עכ"ו.
וצריך לזכור מאמר ר' יהושע בן לוי במסכת עבודה זרה (טז:): דבר זה כתוב בתורה ושנוי בנביאים ומשולש בכתובים: כל העוסק בתורה - נכסיו מצליחין לו. ע"ש.

¹¹ עיין לעיל הערה 4.

אחר מתן
תורה לא
היינו שמחים
בתורה
שמחה
שלימה עד
אחר יוהכ"פ

והנמשל, קודם מתן תורה היתה מצויה חכמה חיצונית בעולם שנראה למראה עינים יפה ויש בה טעם, אך תוכה ארס של כפרנות, שהלומד ואדוק בה נוטה אחר עבודת אלילים ומעשים חיצוניים. והיו כל העולם אדוקים בה. ובאותו זמן היו ישראל במצרים גוי מקרב גוי, מה אלו עובדי עבודה זרה אף אלו עובדי עבודה זרה, וכמו שדרשו רז"ל (שלה"ה - מס' פסחים - מנא שמונה - פסקם "וירעו אותנו", וכ"כ בלשון דברים כ"ו א'-ה') על פסוק (דברים כ"ו ו') "וירעו אותנו המצרים ויענונו", שעשאונו רעים וחטאים, כי עדיין לא ניתנה להם תורה. ואח"כ הרבו מצרים שעבודם עליהם, והיו מענים אותם בקושי השעבוד, והיו בתוך המאסר ההוא בסכנה גדולה, הן מצד הנפש הן מצד הגוף. אח"כ שלח משה בחירו והגיד להם שהקב"ה יגאלם מן המאסר הזה בתנאי כי אחר יציאתם בחמשים יום יקבלו התורה בהר סיני, שהיא בתו של מלך מלכי המלכים הקב"ה, וכמו שנאמר (שמות ג' י"ג) "בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלהים על ההר הזה". וכן עשה.

אמנם היצר הרע היה מרקד בלבבות ישראל לומר "אם התורה היא חיים וטובה לאדם, לא היה הקב"ה עוזב המלאכים ונותן אותה לבני אדם, ומי יודע כמה וכמה רעות יגיע לכם על ידה, כי העובר על דבר אחד בלבד חייב מיתה וכלה מן העולם. ואין אפשר אדם חומרי שלא יעבור על דבריה כמה וכמה. ואם כן זו היא מכלה אתכם מן העולם, והרי אתם עומדים בסכנה גדולה!"¹²

ולכן בעצרת שניתנה בו תורה לישראל, לא היה הזמן ראוי לשמוח בתורה, שאם היו שמחים היה אומר להם היצר הרע "שמחה מה זו עושה, הלא היא מכלה אתכם מן העולם; המתינו ותראו מה יגיע לכם ממנה!"

אמנם אחר ארבעים יום שעשו העגל, שהיא עבירה גדולה - שכפרו בכל התורה כולה, ועכ"ז לא כילה אותם מן העולם, אלא סלח להם ביום הכפורים שירד בו משה רבינו ע"ה בלוחות שניות, אז ידעו שהתורה אינה מכלה את האדם מן העולם אע"פ שהכעיס אותה כעס גדול, כי מה יש כעס גדול שראוי לכעוס בו יותר מן עון העגל, ועכ"ז התורה נתרצית להם והקב"ה מחל להם. ולכן אחר יום כיפור עשו יום טוב לשמחת התורה.

ולכן גם אנחנו בני ישראל, מידי שנה בשנה, אחר שנראה שהאדם בכל השנה כולה עושה עוונות שבהם מכעיס את התורה, ועכ"ז אינה מכלה אותו מן העולם, אלא יבוא יום הכפורים ויתכפרו כל העוונות ויהיו לזכויות (עי' יומא פו:), ונמצא נתברר עתה שהתורה היא חיים וטובה לנו, וכמ"ש רז"ל (דברים כ"ה ז') אמר הקב"ה "לא לרעתכם נתתי לכם את התורה, אלא לטובתכם". לכן אנחנו עושים לה יום השמחה שלה אחר יום כיפור, ולא בעצרת שהוא יום שקבלו אותה, וכאשר עשו כן אבותינו דור הראשון שקבלו התורה - שעשו השמחה של תורה אחר כיפור. עכ"ר. ושוב מצאתי בספר קול יהודה נדרשים להר"ר חיים יהודה ישראל ז"ל - נדפס בשאלוניקי בשנת תקצ"ב (נחלק הלכות שנספחו - דף מ"ה-מ"ו) שכתב כע"ז בשם "רב אשכנזי אחד".

מ"ט. והנה, כתב הלבוש (א"ח מקפ"א א', ומק"ט א') שמן הראוי היה להתחיל ולסיים התורה בראש השנה, דהא קי"ל (נאש השנה י:) בתשרי נברא העולם וכו', והיה ראוי מפני זה לקרות בו פרשת בראשית (וכ"כ המהרש"א (מגילה לא: ד"ה כדי שמחלה, ע"ש), ומ"מ

עוד טעם
שלא קבעוה
בחג
השבועות

¹² לכאורה יש סיוע לדברים אלו בדברי האלישיך ז"ל שהבאנו לקמן בהערה 22, ע"ש. (כנעני"ד).

אין קורין אותו בראש השנה כדי שלא ירגיש השטן ויאמר ודאי שהוא ראש השנה הואיל ומתחילין בו את התורה והוא יום ראשון שנברא בו העולם. וכיון שלא ידע השטן מתי יהיה ראש השנה, שהוא יום הדין, לא יקטרט על ישראל.¹³ עכ"ד, וע"ש עוד. וי"ל דגם מזה הטעם לא קבעוה ביו"ט של שבועות, לפי שהעולם נידון בו על פירות האילן (ראש השנה טז.), ושמא יחשוב השטן שהוא ר"ה אחר שקורין בו פרשת בראשית, כנ"ל, ויקטרט, ואף שטעה בזה ולא ראש השנה (א' באלול) הוא, מ"מ יכול קטרוגו להזיק ח"ו בדין שמים על פירות האילן, ולכן בשבועות אין ראוי לקבוע בו יום שמחת תורה - יום גמרה והתחלתה של תורה. (בנ"ענ"ד).

ג. ולבד מכל זה, כבר כתבו הראשונים ז"ל (מחזור ויטרי ס' שפ"ה, וספר המנהיג הל' סוכה ס' נ"ד, ועוד) טעמים שקבעו יום סיום התורה ושמחתה בחג הסוכות, ע"ש בדבריהם.

וגם יש
טעמים
מהראשונים
ד"ל

עוד בענין שמחת החג

נא. עיין לעיל בסעיף ט"ז, ובסעיף כ"ח, ובסעיף מ' מ"ה, עניני שמחת חג השבועות לבד מן המובא כאן בפרק זה.

הכל מודים בעצרת דבעינן נמי "לכם" - טעמים בזה

גב. רבי אליעזר אומר, אין לו לאדם ביום טוב אלא או אוכל ושותה או יושב ושונה. רבי יהושע אומר, חלקו, חציו לאכילה ושתיה וחציו לבית המדרש. ואמר רבי יוחנן, ושניהם מקרא אחד דרשו, כתוב אחד אומר (דברים ט"ו ט) "עצרת לה' אלקיך", וכתוב אחד אומר (נמנזכ כ"ט ל"ה) "עצרת תהיה לכם", רבי אליעזר סבר, או כולו לה' או כולו לכם. ורבי יהושע סבר, חלקו, חציו לה' וחציו לכם. אמר רבי אלעזר, הכל מודים בעצרת דבעינן נמי לכם (שישמח בו במאכל ומשתה (ט"ז)). מאי טעמא? יום שניתנה בו תורה הוא. (פסחים ס:). ופירש רש"י ז"ל, "בעינן נמי לכם" להראות שנוח ומקובל יום זה לישראל שנתנה תורה בו.

להראות
שיום קבלת
התורה
נוח
ומקובל
לנו

נג. ובספר בן יהוידע (סז) הקשה על זה דבעצרת בענין לכם מפני שהוא יום שניתנה בו תורה, דאדרבא כיון שנתנה בו תורה יהיו כולו קודש לה' בעסק התורה. ותירץ, וז"ל: נראה לי בס"ד, דהקשו המפרשים ז"ל, מאחר דיעקב ועשו חלקו העולמות איך יש לזרע יעקב מותרות בעולם הזה, שהוא חלק עשו, ותירצו דזוכים במותרות מכח עסק התורה המקיים העולם, כדין מציל מזוטו של ים. עד כאן דבריהם. ולפי זה ראוי שיום זה שניתנה בו תורה נרבה באכילה ושתיה, כדי להורות שאנחנו זוכים ברבוי אכילה ושתיה מכח התורה, ואינם גזל בידינו. עכ"ל.

יעקב ועשו
חלקו
העולמות,
ועשו לקח
העוה"ז, אבל
ישראל זוכים
גם לעוה"ז
עיי' ת"ת

¹³ וגם בשבת שאחר ראש השנה אין מתחילין, דהואיל ואידחי התחלת התורה מר"ח, אידחי עד כלות כל ימי הימים טובים, דהיינו עד שמחת תורה, לפי שמאז והלאה יכולין לקרות הפרשיות זו אחר זו בלי הפסק, מה שלא היה כן אם היו מתחילין בשבת שאחר ראש השנה, שהיו צריכים להפסיק לפעמים פרשיות של הימים טובים, יום כיפור וסוכות. (לבוש טז).

צריך לשמח
הגוף שעוסק
בתורה
ובמצוות

נר. ובספר מדר היום (סדר חג השעועות) כתב דבעצרת בעינן נמי "לכם" כדי לשמח הגוף שעוסק בתורה ובמצוות שניתנו ביום הזה, ואין ראוי לענות הגוף ביום זה כיון דבאמצעות הגוף התורה מתקיימת ואין זולתו קיום, וראוי לשמחו ולענגו בשמחת התורה יותר משאר חגים ומועדים. עכ"ד, וע"ע לקמן סעיף צ"ב.

התורה מוזן
לנפש ולכן
מרכיב בו גם
במזון הגוף

נה. ובספר בן איש חי¹ [להרב בן איש חי ז"ל] (פ"ד דרוש ג' לשנת תל"ה) כתב: מה שאמר רבי אלעזר הכל מודים בעצרת דבעינן לכם, מאי טעמא, יום שניתנה בו תורה [ע"כ], צריך להבין מאי תלי זה בזה. ואפשר לומר בס"ד, כי ידוע שהתורה היא מזון הנפש, ולכן נקראת אכילה ושתייה, דכתיב (משלי ט' ה') "לכו לחמו בלחמי ושתו ביין מסכתי" (מדרש משלי - פרק ל"א, וכו"כ צממדר רנה ח' ט', ועוד), כי כמו שיש אכילה ושתייה גשמית לגוף, כן יש לנפש בתורה אכילה ושתייה רוחנית. ולכן מאחר כי יום זה הוא יום שניתנה בו תורה, שהיא אכילה ושתייה לנפש, ראוי שגם לגוף המחובר עמה ינתן לו אכילה ושתייה שלו. ולכן בעצרת לכולי עלמא בעינן "לכם", ויהיב טעמא, משום דיום שניתנה בו תורה הוא. עכ"ד.

לרמז דמן
התורה תאכל
בעוה"ז
ובעוה"ב

נו. ובעל השבט מוסר ז"ל (מגלה נפשות - פרשת ואחמקן - דף ס"ו טור ז') כתב דבעצרת בעינן נמי "לכם" לרמז שאין אומנות כאומנות של תורה, דשאר אומנות מועיל לאדם בבחרותו, ובזקנותו מוטל ברעב, אבל תורה מועיל לאדם בבחרותו ובזקנותו, לכך מצוה לאכול בעצרת, לרמז מן התורה תאכל כל ימי חיך, בעולם הזה ובעולם הבא.

לרמז דאין
התורה גורם
עיניו לאדם

ועוד י"ל, לרמז שלא ניתנה תורה להיות עיניו לאדם, אלא תלמיד חכם האוכל כאילו מקריב כל קרבנות שבעולם. עכ"ד.

קיום ה"לכם"
אצל
אמוראים

נו. מר בריה דרבינא כל השנה היה יושב בתענית, חוץ מעצרת ופורים וערב יום הכיפורים. עצרת, יום שניתנה בו תורה; פורים, "ימי משתה ושמחה" כתיב (אסתר ט' י"ג), וכו'. בחג השבועות רב יוסף [היה מצוה לאנשי ביתו להכין לו סעודה] ואמר "עשו לי עגלא תילתא (פ') שלישי לבטן, ומובחר הוא (רש"י)", ואמר "אלמלא יום זה שגרים [שלמדתי תורה ונתרוממתי (רש"י)], כמה יוסף איכא בשוקא (הרי אנשים הרבה בשוק ששמן "יוסף", ומה ביני לביןם (רש"י))!" (פסחים סח:).

עוד טעם לשמחת החג

לקדש להיות
את השמחה
שיש לבניא
בזמן הקציר

נה. בפירוש הר"ר יוסף בכור שור (תלמיד ר"ת) עה"ת (שמות כ"ג י"ד) כתב: "שלש רגלים תחוג לי בשנה" (שמות שס), שלש זמני שמחה בשנה, ובשלשתם תעשה לי חג כדי שתהא שמחתכם לשמים. [ואלו הן הג' זמנים שאתם שמחים בהם:] בחג המצות, על שיצאתם בו ממצרים לחירות. וחג הקציר, בשעה שהאדם מתחיל לקצור קצירו שמח, כדכתיב (ישעיה ט' ז') "שמחו לפניך כשמחת בקציר כאשר יגילו בחלקם שלל", ותעשו שם חג כדי שתהיה השמחה לשם שמים. וחג האסיף, כשאדם אסף תבואתו וכונס קיצו ומוסק את זיתו, אז הוא שמח, ותעשו אז חג, כי אני רוצה להתערב בשמחתם. ולכן נאמר בחג הסוכות במקום אחר (דברים ט"ז ט"ו) "והיית אך שמח", כלומר מאחר שאספת את הכל אין לך מחשבה אחרת כי אם לשמחה. עכ"ל. ושוב מצאתי בא"ש² (שמות ל"ד כ"ג) כע"ז, וע"ע בספר החינוך (משעש) מלות תפ"ח, ומלות שפ"ד) דברים קרובים לדברים הנ"ל, וגם בספר דברי שאול³ (מידוסי אגדות - מגילה ז: - דף מ"ז טור ד') כתב כע"ז.

⌘ מעם שלא נתפרש בתורה לשמוח ביום מתן תורה - אנו שמחים

מעצמינו שזכינו לקבל עול תורתנו עלינו

נמ. כתב רבינו החתם סופר ז"ל (תמ"ט עה"ט - וימי ד"ה וירא יוסף): לא נתפרש בתורה לשמוח ביום מתן תורתנו הקדושה, אלא תלה היום טוב והשמחה ביום הביכורים וקציר חטים, כי לא יתכן שיצוה אותנו במצות עשה שנתחייב לשמוח בקבלת עול על צווארנו, דא"כ שמחה זו גופיה עול היא על צווארנו, אלא הקב"ה לא ציוה ואנחנו שמחים מעצמינו שזכינו לקבל עול תורתנו עלינו. ומטרת שמחה זו נשכח שמחת בכורי קציר חטים, שהוא שמחת עולם הזה, וכל חפצים לא ישוו לנו (עי' משלי ג' ט"ו). עכ"ד.

⌘ בעצרת בעיני נמי לכם, אבל לא כולו לכם

ס. א"ר אלעזר, הכל מודים בעצרת דבעיני נמי לכם וכו'. (פסחים סא:). ונאולו רבים מעמי הארץ ללמוד מכאן לחוג את חג ה' כולו להם - להשביע בטנם, ולשחוק ולהוללות מאבדים זמנם. כי טח מראות עיניהם שלא דייקו דברי רז"ל, שלא אמרו ד"בעצרת הכל מודים שהוא לכם", אלא אמרו ד"בעיני נמי לכם", דהיינו שודאי לה' צריך לתת חלקו, אך הותר שנקח חלקנו לשמוח בו. וקרא מלא דיבר הכתוב (דברים ט"ו י) "ועשית חג שבועות לה' אלקיך", וכו'. (זכר דוד נלה"ר דוד זכות ז"ל, 36"ד ור"מ דק"ק מודוה - נדפס בשנת תקל"ו) - מאמר ג' פרק מ' - דף קלא. דפוס (ר).

סא. וכ"כ השל"ה (מס' שנועות - פרק נר מ"ה): חייב אדם לשמוח בזה החג ביותר, כי הוא יום שזכינו בו לכתר תורה. ובפסחים פרק אלו דברים (סא:), הכל מודים בעצרת דבעיני נמי לכם, וכו'. מכל מקום "וגילו ברעדה" (תהלים צ' י"א) כתיב. והשמחה אשר שמח תהיה שמחה רוחנית והודות והלל להי"ת שנתן לנו התורה (עי' לקמן סעיף קנ"ו-קנ"ז), ויתעורר מאד בלבנו להתקדש ולתקן מעשיו ולהיות מוכתר בכתר תורה, לקיים "והגית בו יומם ולילה" (יהושע א' ט') וכו'.¹⁴ עכ"ד.

סב. וגם בספר פדר היום (מג השנועות) כתב שיש לקדש היום הקדוש הזה בקדושה עילאה (בלימוד התורה) ולא בדברי חול. ואע"פ שאמרו (פסחים סא:), הכל מודים בעצרת דבעיני "לכם", יכול הוא לקיים שתייהן, כי יש שהות ביום למי שאינו מאבד שעותיו לזה ולזה, ויכול הוא לענג נפשו מצד זה וגופו מצד אחר, ובלבד שיהיה זריז ומהיר. ומי שהוא בעל שכל ובעל נפש יוצא ידי שתייהן. עכ"ד. וע"ע לקמן בסעיף קי"א מהחיד"א ז"ל.

סג. ובספר א"ב דוד להחיד"א ז"ל (פקק ל"א): יזהר כי הגם שיש לשמוח ולאכול, וכמו שמצינו בגדולי עולם שמחים, ישבעו ויתענגו, מ"מ יקיים "וגילו ברעדה" (תהלים צ' י"א), כי התורה ניתנה ברתת ואימה, וגם הוא זמן דין על פרות האילן (עי' לקמן בסמוך סעיף ס"ד ואילך). עכ"ל. וכ"כ בסידור יעב"ץ (שער ד' שניל ט"ו אורח צ' אות ל"ח).

יגלו
ברעדה" כי
התורה נתנה
ברתת ואימה.
ועוד, שהוא
יום דין

שבועות: ראש השנה לפירות האילן

סד. בעצרת נידונים על פירות האילן, כדתנן במסכת ראש השנה (טז). בארבעה פרקים העולם נידון, בפסח על התבואה, בעצרת על פירות האילן, בראש השנה כל באי עולם עוברין לפניו כבני מרון וכו', ובחג נידונין על המים. ע"כ. וכן איתא שם (ראש השנה טז): תניא, אמר רבי יהודה משום רבי עקיבא, מפני מה אמרה תורה הביאו עומר בפסח? מפני שהפסח זמן תבואה הוא; אמר הקב"ה "הביאו לפני עומר בפסח, כדי שתתברך לכם תבואה שבשדות". ומפני מה אמרה תורה הביאו שתי הלחם בעצרת? מפני שעצרת זמן פירות האילן הוא; אמר הקב"ה "הביאו לפני שתי הלחם בעצרת, כדי שיתברכו לכם פירות האילן". ע"כ. באלו שלשה פרקים (פסח שבועות וסוכות) יושב הקב"ה לדון דיני ממונות - להעשיר או להעני, להרבות או למעט. (תנחומא האזינו ד'). וע"ע לעיל בסמוך (סעיף ס"ג) מהחיד"א ז"ל.

מטעם זה קורין קללות שבתורת כהנים (בפרשת בחקותי) קודם עצרת, כדי שתכלה השנה וקללותיה, שבעצרת נידונין על פירות האילן. (מגילה לא). וע"ע לעיל סעיף י'.

מטעם זה קורין קללות שבתורת כהנים לפניו

מה בין ר"ה לשאר ימי הדין

סו. וכתב הר"ן (ר"ה ג. נדפי הרי"ף, הוצא צמ"ט ר"ה א' ב'), קשיא לי, כיון שהאדם נידון בראש השנה, ודאי על כל המאורעות שלו דנין אותו - על תבואותיו ופירותיו ושאר עסקיו. כיון שכן, הכל נדון בראש השנה?! וניחא לי, שג' דברים הללו נידונין לכל העולם בג' זמנים אלו השנויים במשנתנו וכו', אבל בראש השנה כל באי עולם עוברין לפניו אחד אחד וגוזרין עליו חלקו מדברים הללו. עכ"ד.

ברגלים העולם נידון בדין כללי על דברים הנ"ל, ובר"ה נגזר על כל יחיד מתי יהיה חלקו בהם

וכתב היעב"ץ ז"ל (משען לחם כח"י - הועמק ציון מ"מוריה" שנה ה' גליון ט"ו - י"ג-י"ז) [ח"ת עמ' י"ט]: יראה מלשוננו ששני דינים הם שהעולם נידון בהם - האחד כללי, ששוקלים מעשה כולן יחד, ולפי מעשה רובו של עולם נגזר עליו בפרקים הללו לעולם כולו או למדינה מדינה, על דברים השנויים בכאן שחיי אדם תלויים בהם, לטוב או לרע. ו[הדין] השני - פרטי בראש השנה, שדנין אישי המין כל אחד לפי מעשיו, ולפיהן יטול חלקו מהנגזר הכולל. וקצת יש סמך לזה ממה שאמרו רז"ל (קדושין מ): שהעולם נדון אחר רובו והיחיד נדון אחר רובו. עכ"ל.

סז. ובתוספתא (ראש השנה א' י"ב, וכ"כ בירושלמי ראש השנה א' ג') איתא: ר' יהודה אומר, הכל נידונין בראש השנה, וגזר דינו של כל אחד ואחד נחתם בזמנו - בפסח על התבואה, בעצרת על פירות האילן, בחג על המים, וגזר דינו של אדם נחתם ביום הכפורים. עכ"ל.

נידונים ב"ה והיחיד בזמנם

השתדלות לזכות בדין

סח. כתב המגן אברהם (תל"ד ס"ק ה' - הוצא באל"ה רבה תל"ד ס"ק ב', וצמחנה צורה תל"ד ס"ק י'): נוהגין להעמיד אילנות בבית הכנסת ובבתים. ונראה לי הטעם, שיזכירו שבעצרת נידונין על פירות האילן, ויתפללו עליהם. עכ"ל. וכ"כ היעב"ץ ז"ל בסידורו (שער המזרח אורח ב' אות ג'), וע"ע לקמן סעיף קמ"א-קמ"ה.

תפילה

סמ. ובספר ש"י"ה הקדוש (מס' סוכה - פק נר מצוה) כתב: אחר שהוא מבואר שהימים טובים הם יומי דדינא, אין ראוי שיתעצל אדם בהם מלבקש על נפשו בתפילה ובתחנונים, כפי משפט היום, כמו שאין ראוי להתעצל בימים נוראים. ואמרינן בירושלמי האי בר נש דדמיך בריש שתא ודיינין יתיה וכו'. ולא דוקא שישן, אלא כל שהוא יושב בטל, אע"פ שהוא ער, ישן קרי ליה הואיל ואינו עושה מעשה טוב ביום דין. והוא הדין לשאר הימים טובים, שהם כולן יומי דדינא, כמבואר לעיל. עכ"ל.

תשובה ותפילה

ע. ובספר אבודרהם (תפלות הפסח) יש אומרים הטעם שצוה הקב"ה לספור את העומר, מפני שעולם בצער מפסח עד שבועות על התבואות ועל האילנות, שבפסח נידונים על התבואה ובעצרת על פירות האילן, ולפיכך צוה הקב"ה לספור ימים אלו - כדי שנזכור צער העולם ולשוב לו בלבב שלם ולהתחנן לפניו לרחם עלינו ועל הבריות ועל הארץ, שיהיו התבואות כתקנן, שהם סיבת חיינו, שאם אין קמח אין תורה (אבות ג' יו). וזהו שאמר הכתוב (ימיה ה' כ"ד) "ואמרו בלבבם נירא נא את ה' אלהינו הנותן גשם יורה ומלקוש בעתו שבועות חוקות קציר ישמר לנו", אלו שבעה שבועות שבין פסח לעצרת. עכ"ד.

עא. כתב הרמ"ע מפאנו ז"ל (עשרה מאמרות - מאמר אס כל מי מ"א סי' י"ח) דכדי לזכות בדין בשלש רגלים יש לעסוק בתורה, ולהרבות בעבודה - דהיינו בתפילה ובקרבנות היום,¹⁵ ולשמח בהם העני והגר וכל אלמנה ויתום - שהיא גמילות חסדים, הרי שלשה עמודי עולם. עכ"ד, וע"ש עוד.

תורה עבודה ומ"ח

עב. כתב בספר ראשית חכמה (שער הקדושה פרק י"ב, הוצא נש"ה - שער האמויות - אות ט') ערך "שמיקה", וכן דיבר צוה נש"ה מס' סוכה - פק נר מצוה, ע"ש: המשחקים בקוביות ושאר מיני השחוק בחגים ובמועדים, אינו נלפשים כי גמלו להם רעה, כי ימי המועדים הם ימי דין, כאומרים ז"ל (ראש השנה טו). בארבעה פרקים העולם נדון בפסח על התבואה בעצרת על פירות האילן וכו'. הרי שכל המועדים ימי דין, ולכן אמרו (ירושלמי שם ט"ז ג') שלא נתנו שבתות וימים טובים לישראל אלא כדי שיעסקו בתורה. והרי אמרו (קדושין מ): לעולם יראה אדם את עצמו ואת העולם כאילו חציו זכאי וחציו חייב, זכה הכריע את עצמו ואת העולם לכף זכות, ואם לאו ח"ו הכריעו לכף חובה. נמצא שהחוטא אז בשחוק וקלות ראש, חמור יותר משאר השנה, שמאחר שהעולם בדין, בחטא אחד אפשר שיוכרע העולם לכף חובה, ואז כל אותם העניים שימותו או יצטערו מחמת עוני הרעב והצמא, כולם תלויים עליו.

הירות בהנהגתו

ובימי המועדים מלבד שמזונות האדם תלויים, גם חיי האדם ונשמתו תלויים בדין, וכן פירש רשב"י (וזהר ימי רכז): ע"ה על פירוש משנה זו שהעתקנו שכולה מדברת על הנשמות הנדונות, עיין שם. עכ"ד.

עג. וע"ע לעיל סעיף מ"ו שבחג השבועות נידונים על התורה. וע"ע בסעיף קנ"ה.

נידונים בו גיב על התורה

¹⁵ מפני מה אמרה תורה הביאו שתי הלחם בעצרת? מפני שעצרת זמן פירות האילן הוא; אמר הקב"ה "הביאו לפני שתי הלחם בעצרת כדי שיתברכו לכם פירות האילן". (ראש השנה טו). ונשלמה פרים שפתינו" (הושע י"ד ג').

ערב יו"ט - הנהגות הלילה

ערב שבועות

עד. ערב חג השבועות, שהוא כניסת יום הקדוש - זמן מתן תורתנו, ישמח ויגיל מאד באלהינו ומלכנו ית"ש. (יסוד וישורש העבודה שער ט' פרק י').

ע"ה. כתב בספר מטה אפרים (מרכ"ה ל"ו) שבתפילת מנחה ערב יום טוב, בעל נפש היפה יעתר אל ה' וירצהו שיהיה המועד הבא לקראתו נכנס בשלום ויצא בשלום ויהיה אך שמח בשמחה שלימה בלי ערבוב ח"ו.

מאחרים קידוש עד צה"ב - וי"א אף תפילת ערבית

עו. כתב בספר של"ה הק' (מס' שזעונו - פרק גר מלוא, וכ"כ בספר משאם צנימן [למסדר"ר צנימן אשכנזי ז"ל - תלמיד מהרש"ל והרמ"א ז"ל] - חידושי דינים בסוף הספר - אור"ח סעיף ד'): קבלתי ממורי הגאון מהר"ש ז"ל מלובלין שקיבל איש מפי איש עד מפי הגאון רבינו יעקב פולק¹⁶ ז"ל, שלא לעשות קידוש ולאכול בליל ראשון של חג שבועות עד צאת הכוכבים. והטעם, מפני שבספירה כתיב (ויקרא כ"ג ט"ו) "שבע שבתות תמימות תהיינה", וא"כ כשמקדש בעוד יום, מחסר אותו המקצת ממ"ט ימי הספירה, שהרי חג שבועות הוא לאחר הספירה, וכשיש ספירה אינו [חג] שבועות, וכשמקדש א"כ מקבל על עצמו החג ומחסר אותו המקצת מימי הספירה, ונמצא שאינן תמימות.

ואל תשיבני ממה שמתפללין אז (בערב שבועות) התפילה מבעוד יום, דזה אינו כלום, דהא ר' יאשיה צלי של מוצאי שבת בשבת, כדאיתא בברכות (ס:.) אע"ג דעדיון ממש שבת גמור הוא. עכ"ל, וע"ש עוד.

עו. ובסידור יעב"ץ (שער ד' שניל ט"ו אורח ז') כתב וז"ל: יש אומרים שמאחרין להתפלל [תפילת ערבית בליל יו"ט ראשון] עד שחשכה. והוא דקדוק קלוש מחודש באחרונים. ומי שמקדים להתפלל בשיעור שמוסיפין מחול על הקודש הרי זה זריז ונשכר בקיום מצוה, ומתקיים זה וזה בידו, כי מכל מקום בעוד שמתפללין כבר הוא לילה, ועיקר הקפידא, למאן דחש לה, הוא שלא לאכול קודם הלילה. עכ"ל. וע"ע בהערה¹⁷.

¹⁶ רבינו יעקב פאלאק ז"ל היה ראש לגאוני אשכנז הקדמונים - ראשוני האחרונים. הוא הגאון אשר המציא חלוקא דרבנן בגפ"ת. (סס הגדולים - ספרים א' קצ"ב). שמעו יצא מסוף העולם ועד סופו, ונפטר סביב לשנת ר"צ. (סדר הדורות - מלך ימות עולם - ה' אלפים ר"ץ). תלמידיו היו גדולי הדור (עי' סדר הדורות סס - ה' אלפים ש"ו).

¹⁷ בספר יוסף אומץ (סי' ממ"ח) הביא דברים הנ"ל מספר של"ה הק' דיש לאחר הקידוש עד צאת הכוכבים, וכתב: אכן באמת לא ראיתי רבנן קשישי בעלי מעשה אשר בארצנו, ארץ אשכנז, דעבדי הכי, ובפרט אותם המדקדקים העומדים בבית ה' שעומדים כל הלילה על עמדם ללמוד כל הלילה, כמ"ש בספר הזהר פרשת אמור - והמה לומדים ע"פ הסדר הכתוב לקמן, כי המלאכה מרובה והלילות בהם קצרים עד מאד בעת ההיא, ואם יתמהמהו בקידוש והתחלת אכילה עד צאת הכוכבים, וגם באכילה ישור קצת זמן מה ליתן מקום לשמחת חג הקדוש, כאמרם ז"ל וכו', תצא קרוב לחצי הלילה, ומתי יעשו לביתם הנצחי. לכן נראה לי רחמנא ליבא בעי, ואחד המרבה ואחד

וכ"כ בספר חמדת ימים (מג השנועות - פרק ז') וז"ל: צריך להוסיף מחול על הקודש בכל יום טוב. ומורי זלה"ה היה מערער על המדקדקים לאחר מלהתפלל ערבית ביום טוב זה עד צאת הכוכבים, וכו' (ע"ש בדברי השל"ה הנ"ל). עכ"ל.

ע. ובמגן אברהם (סי' תל"ד) כתב: בליל שבועות אין מקדשין על הכוס עד צאת הכוכבים. עכ"ל. ומשמע מדבריו דערבית רשאי להתפלל מבעוד יום. וכן מוכח ממה שכתב אחר זה, דצריך לומר קריאת שמע אחר צאת הכוכבים כיון שאינו קורא על מטתו (מחצית השקל ע"ט).

וגם בערוך השלחן (או"מ תל"ד ג') לא כתב אלא שלא יקדשו עד צה"כ, וז"ל: בליל שבועות אין מקדשין על הכוס עד שתהא לילה ממש, משום "תמימות", כלומר שהספירה תושלם בתמימות. עכ"ל. וכן הוא בספר בן איש חי (הלכות שנה א' - נמנע א"ת ע"ג).

ע. אבל המ"ז (רי"ט סי' תל"ד) כתב: מאחרין להתחיל ערבית בכניסת שבועות, כדי שיהיו ימי הספירה תמימות. עכ"ל. והפרי מגדים (סי' תל"ד - משנאות ז"ט) כתב דנראה שגם בערבית ממתניין כמש"כ הט"ז ז"ל, ע"ש. וכ"כ בשו"ע הגר"ז ז"ל (או"מ תל"ד ז'): אם יקדימו ויקבלו קדושת יום טוב בתפילה מבעוד יום, הרי זה כמו שחסרו מעט ממ"ט ימי הספירה שלפני חג הזה, והתורה אמרה (ויקרא כ"ג ט"ו) "שבע שבתות תמימות תהינה". עכ"ל.

וכן פסק המושנה ברורה (תל"ד ס"ק א') מאחרין להתפלל ערבית בכניסת שבועות בצאת הכוכבים כדי שיהיו ימי הספירה מ"ט יום תמימות. עכ"ל. וכן נוהגים ברוב המקומות (ע"י בהערה ¹⁸).

❧ כוונות מיוחדות בתפילת ערבית

פ. כתב היסוד ושורש העבודה (שער ט' פרק י'): ביחוד בברכת אהבת עולם בערבית בתיבות "תורה ומצות חוקים ומשפטים אותנו למדת כו' ונשמח בדברי תורתך כו'", ראוי לומר בהודאה עצומה במחשבתו להבורא ית"ש ביותר ויותר, כי זה היום עשה ה' לבחור בעם קדוש משבעים מופרשה וקדשם בתורת אמת ובחוקים ישרים - נגילה ונשמחה בו, באלקותו ובתורתו ובמצוותיו! עכ"ד.

❧ סעודת הלילה

פא. יזהר האדם למעט באכילתו בסעודת לילה זו, כדי שיוכל לעשות התיקון של הלימוד בלילה זו. (יסוד ושורש העבודה שער ט' פרק י').

ימנע
באכילתו

הממעט ובלבד שיכוון לבו לשמים, ומותר לעשות קידוש בין השמשות, כי מדאורייתא קרי בין השמשות לילה. עכ"ל.

¹⁸ באיקומי מוהרי"ח (ח"ג - סדר מנהגי מג השנועות) שכתב דלבד מדברי הט"ז, נכון לאחר התפילה כדי לקרות קריאת שמע אחר צאת הכוכבים, כיון שאין קורין על מטתו, שניעורים כל הלילה וויש לחוש שישכחו לחזור ולקרוא. עכ"ד.

תלמוד תורה בחג השבועות - ובליל החג

הרושם שקבלו הנשמות במעמד הר סיני מתנוצץ להאיר על הקוראים בתורה בחג השבועות

פב. כתב בספר טעמי המצוות להר"מ הבבלי ז"ל (נדפס לראשונה בשנת של"א [הכ"ה] ג' התק"ד) של"ה הציג כמה טעמים מזה הספר (שה"ג ספרים ט' כ"ג) - [מלוא ק"ח]: מצוה לשבות ממלאכה בעצרת, שנאמר (ויקרא כ"ג כ"א) "וקראתם בעצם היום הזה מקרא קודש". טעם מצוה זו פשוט: מדשני קרא [בעצרת מכל שאר החגים] [ש]בכל דוכתא [אמר] "קודש" וכאן אמר "וקראתם וגו' מקרא קודש", אלמא יום מיוחד הוא לקריאה, כיון שבו נתנה התורה ורושם שקבלו הנשמות אז (במעמד הר סיני) מתנוצץ להאיר על הקוראים בה בזה היום, לפיכך לא יעשה מלאכה, אלא "וקראתם בעצם היום הזה מקרא קודש". עכ"ד, וע"ע לעיל סעיף ל"ז.

לדרוש הלכות עצרת בעצרת - ובאגדתא דעצרת

פג. תניא, משה תיקן להם לישראל שיהו שואלין ודורשין בענינו של יום, הלכות פסח בפסח, הלכות עצרת בעצרת והלכות חג בחג. (מגילה ד.). ואף שקוראין בתורה בענינו של יום, נמי דורשין בענינו של יום. (תורת חיים¹⁹ ע"ז ה:). וכן נפסק להלכה, והוא חיוב לכולי עלמא²⁰ (עי' משנה גמורה מ"ט ס"ק ז', ועוד).

פד. העיד רבי שמעון בן אלעזר משום רבי שמעון בן חנניא, כל הקורא פסוק בזמנו מביא טובה לעולם, [שנאמר (משלי ט"ו כ"ג) "ודבר בעתו מה טוב"] (סנהדרין קה.). על כן, הזהירו ללמוד בימי ניסן פרק ערבי פסחים וכו', ובחג השבועות מאמרים של מתן תורה המוזכרים בפרק רבי עקיבא (שנת פו-פט: וכו', ומסכת יום טוב (ביצה) מישך שייך בכל הימים טובים וכו'. כפי אשר תוכלון שאת, כי זו התורה היא ביותר חביבה, ומביאה לידי מעשה כהוגן, ותורה זו חביבה במאוד מאוד לפני הקב"ה, כי יפה היא ובזמנה היא. (של"ה - מסכת שנועות פרק נר מלוא).

לימוד עניני עצרת בעצרת וכו' חביבה מאד לפני ה'

ובשיר השירים רבה (פרשה א') איתא: "נאוו לחיך בתורים" (שיר השירים א' י'), בשעה שקורין בדברי תורה בתוריהן, הלכות פסח בפסח הלכות עצרת בעצרת

¹⁹ תורת חיים על הש"ס, חיברו הר"ר אברהם חיים בהר"ר הירש שור זצ"ל. "ידוע ומפורסם גודל תפארת קרית ספר "תורת חיים" שחיבר הרב הגאון מוהר"ר חיים שור זצ"ל על כמה וכמה מסכתות, וכשמו כן הוא, חיים הם למוצאיהם, עד שכמעט כל הפוסקים האחרונים נוחי נפש הביאו בספרתם דברי המחבר הנ"ל" (לשון הפני יושע בהסכמתו לספר מורס חיים - דפוס פרנקפורט לאדרי תש"ד).

²⁰ עיין בהקדמת הרמב"ם ז"ל למשנה שכתב שכל הדינים הקבועים בתורה נחלקים לחמשה חלקים, וז"ל: והחלק החמישי, הם הדינים שנעשו בדרך העיון להסדרת הענינים שבין בני אדם, דבר שאין בו הוספה על דברי תורה ולא גרעון, או בענינים שהם מפני תיקון העולם בעניני הדת, והם שקוראים אותם חכמים תקנות ומנהגות. ואסור לעבור עליהם בשום פנים הואיל והסכימה עליהם כל האומה, וכבר הזהיר שלמה ע"ה מלעבור עליהם ואמר (קהל י' ט') "ופורץ גדר ישכנו נחש". ותקנות אלה רבות מאד נזכרו בתלמוד ובמשנה, מהם בעניני איסור והיתר, ומהם בעניני ממונות, ומהם תקנות שתקנו נביאים, כגון תקנות משה ויהושע ועזרא, כמו שאמרו משה תיקן להם לישראל שיהו שואלים ודורשין הלכות פסח בפסח, ואמרו משה תיקן להם לישראל הזן בשעה שירד המן, וכו'. עכ"ל. הרי שזה התקנה גמורה, ככל שאר התקנות בכל תוקף.

הלכות החג בחג וכו'. עכ"ל. ופירש יפה קול שטעם התנאותם, כי "דבר בעתו מה טוב".

פה. ועוד, הלומד הלכות בעיתם, פסח בפסח עצרת בעצרת וכו', חשיב לימודו הלכה למעשה, ועל ידי כן יתייחסו בלבד ולא ישכחם. (בן יהודה עיוני נד).

הלימוד
בעניני של
יום ימים
בלבד

פו. ועוד תועלת מצינו במדרש שיר השירים רבה (פרשה א') וז"ל: "נוכחיה דודיך מיין" (שיר השירים א' ד'), מיינה של תורה (תורה נמשלה בין יפה קול) - כגון הלכות פסח בפסח, הלכות עצרת בעצרת, הלכות חג בחג. ע"כ. וביפה קול פ' שהכוונה בכאן שמסיבת התורה אנו זוכרים אהבתך וחסדיך עמנו, והיינו ע"י דרישת הלכות פסח בפסח וכו', כי אז אנו מזכירים הטובות והישועות שעשית לנו בזמנים האלו. עכ"ד.

עיי הלימוד
בעניני דיומא
זכרים חסדי
ה' עמנו

פז. ועוד, ידיעת עניני דיומא מביאה שמחה לאדם, כדאיתא במסכת עירובין (נד). "שמחה לאיש במענה פיו ודבר בעתו מה טוב" (משלי ט"ו כג), אימתי "שמחה לאיש במענה פיו"? בזמן ש"דבר בעתו מה טוב" - [שיועד לדרוש הלכות חג בחג וכו'] (נש"ד).

ידיעת עניני
דיומא משמח
את האדם

פח. כתב הבית יוסף (או"מ סימן מ"ט א'): הא דתניא ששואלין בהלכות פסח בפסח והלכות חג בחג, היינו לדרוש בטעמים שבעבורם נצטוונו במועד ההוא, וגם כן לדרוש בדברים שאסור ומותר לעשות ביו"ט וכו'. עכ"ל. וכן מבואר בספר ש"י הקדוש (העמק לעיל בסמוך בסעיף פ"ד).

עוד בענין
החוב ללמוד
עניני אגדתא
השייכים
לאותו יום

וכ"כ המגן אברהם (או"מ סימן ס"ק א') וז"ל: משמע בפ"ק דמגילה דביום טוב עצמו מחויבים לדרוש בעניניו של יום, כגון פסח ביציאת מצרים, ע"ש גבי פורים שחל בשבת. עכ"ל. ושוב מצאתי בספר כלבו (סימן נ"ג) שכתב כן להדיא, ועוד, שבכלל התקנה לדרוש ג"כ בשאר עניני אמונה ובטחון השייכים לאותו יום טוב, יעו"ש. וע"ע לעיל הערה 8 מספר דברים אחדים להחיד"א ז"ל (דנוט ט"ו).

המנהג להיות נעורים בליל החג ולעסוק בתורה - וענינו

פט. כתוב במשנה ברורה (סי' תל"ד ס"ק א'), איתא בזוהר (אמור א'): שחסידי הראשונים היו נעורים כל הלילה ועוסקים בתורה. וכבר נהגו רוב הלומדים לעשות כן (עי' בהערה²¹). ואיתא בשו"ע האר"י ז"ל (שער הכוונות - דרוש א' לשנועות, והמקור זוה"ק מ"א ט), דע שכל מי שבלילה לא ישן כלל ועיקר והיה עוסק בתורה, מובטח לו שישלים שנתו ולא יארע לו שום נזק.

והטעם [למנהג זה], כתב מגן אברהם (רי"ט סי' תל"ד) ע"פ פשוטו, שישראל היו ישנים כל הלילה והוצרך הקב"ה להעיר אותם לקבל התורה, כדאיתא במדרש

טעם א'

²¹ בספר מאמר מרדכי (או"מ תל"ד א') כתב, וז"ל: כבר נתפשט המנהג ברוב המקומות להתאסף יחד כל המתנדבים בעם ואשר יראת אלהים בלבם. עכ"ל. ובשו"ת התעוררות תשובה (סי' נ"ג) כתב: עכשיו נהגו גם רבים מבעלי בתים הפשוטים להיות נעורים כל ליל דשבועות. עכ"ל. ובספר ש"י הקדוש (מס' שנועות - פרק נד מ"א) כתב: בלילה ההוא של חג שבועות, ידוד השניה מכל מי שרוצה לדבק בקדושה, ויעסוק בתורה כל הלילה. עכ"ל, וע"ש עוד.

(סוה"ר א' עה"פ "עד שהמלך נמסר", ונפרקי דר"א פרק מ"א), לכך אנו צריכים לתקן זה. עכ"ד המשנה ברורה.

צ. ועוד טעם ע"פ הפשט כתב בספר ישועות יעקב (א"ח סי' תל"ד ס"ק א') וז"ל: המגן אברהם כתב שהטעם לתקן מה שהיו שוכבים על מטתן והיו ישנים כל הלילה עד שהוצרך הקב"ה לעורר אותם. ולי נראה הטעם פשוט, ע"פ מה שכתבתי כמה פעמים בשם מדרש תנחומא (נח ג') שכתב בהא דקאמר הש"ס (שנח פה). שכפה על ישראל הר כגיגית ובאונס קבלו התורה, ונקשה, ד]באמת [כבר] אמרו בעצמם "נעשה ונשמע", והתוס' (שנח פה. ד"ה כפה) נדחקו שהיו יראים כשראו אש הגדולה, ובעל המדרש הנ"ל כתב דתורה שבכתב קבלו ברצון, ותורה שבעל פה לא רצו לקבל עד שהיו אנוסים מפי המקום ברוך הוא.²² וידוע כי לילה זמן עסק תורה שבעל פה ויום זמן עסק תורה שבכתב, ואמרו במדרש (מדרש תהלים - פרק י"ט) מנין היה משה יודע אימת יום ואימת לילה? כשראה אותם עוסקים בתורה שבעל פה ידע שהוא לילה וכו'. על כן לתקן זה שלא רצו לקבל עסק תורה שלומדים בלילה - והיינו תורה שבעל פה, על כן הם נעורים כל הלילה לדבק עצמם בעסק תורה שבעל פה. עכ"ל. ועיין עוד בהערה 28.

צא. גדולה מעלת זה הלילה וחביב לפני הקב"ה לבלתי נדום רגע אחת מדביקות התורה. ומ"מ יש רשות להפסיק בין ענין לענין לדבר דברי התעוררות מוסר ופשפוש מעשים, ולתקן תקנות ליראת ה'. (שלי"ה מס' שזעו פרק נר מזה, וע"ש שהעמיק המעשה גר"ש אלנקן ומצאיו הקדושים צ"ל א' וצ' של שזעו, להראות מעלת הלילה וכו').

צב. בספר סדר היום להג"ר משה בן מכיר ז"ל [שהיה מרבנן קדישי קשיאי בעיה"ק צפת תוב"ב בזמן מה"ר חייא רופא ומה"ר שמואל אוזיידא, והיה ריש מתיבתא בעיר עין זיתון אשר בגליל (שם הגדולים - גדולים מ' ק"ס)] (סדר חג שזעו) כתב דאף שהכל מודים בעצרת דבעינן לכם וכו', עכ"ז אין ראוי למשוך בשמחתו כל היום, כי גם הנפש המשכלת צריכה שמחה, ואין שמחה כי אם לעסוק בתורה ובמצוה. ובפרט ליל שבועות שצריך האדם לעסוק בה כל הלילה, או רובא. ובפרט על פי הזוהר (ויקרא יז:א) שאומר שכל מי שהוא מבני מהימנותא ומבני היכלא דמלכא צריך לעסוק כל הלילה במיני קריאות לקשט הכלה בתכשיטיה להכניסה לחופה למחרת היום הבא אחריו. ואשריו ואשרי חלקו הזוכה לכל הכבוד הזה, אשר יוצרו כביכול מתפאר ומתקשט בו.

ואל יקל בעיני האדם הדבר הזה, כי האדם הוא שפל ואפל בבחינה אחת, אבל בבחינה אחרת הוא גדול כח מאד ובידו להעמיד כל העולמות כולם, מה שאין

²²למה לא קבלו תורה שבעל פה ברצונם עד שכפה עליהם את ההר: כתב האלשיך ז"ל (שיר השירים צ' ד'), "הביאני אל בית היין ודגלו עלי אהבה" (שיר השירים צ' ד'). "בית היין", הוא סיני (שיר השירים נה צ' א' [ד']). "ודגלו עלי אהבה", לומר מה שהוצרך לשום דגלו עלי כלוכד עיר (ולכפות הר סיני כגיגית על ישראל וכו'), לא משנאתנו את תורתו יתברך חלילה, רק מפאת אהבה, והוא מאמרם ז"ל בתנחומא פרשת נח (פרשה ג') כי לא מאנו לקבל התורה שבכתב, כי אם שבעל פה, כי כונת ישראל לא היתה רק מאהבתם את ה', באומרים "מי יעצור כח לעמוד בכל דקדוקי תורה שבעל פה, ולמה נשגה תמיד", על כן אמרו, כי טוב להם בתורה שבכתב לבדה. נמצא כי מפאת אהבה היתה זאת להם. וזהו אומרו "ודגלו עלי אהבה". עכ"ד. וע"ש בספר הלילא דמרדכי (סיומן מ' - קנלם המורה גליון") באריכות.

מלאך משרת יכול לעשות, והוא הנותן כח וחיל כביכול לבורא עולם, כדכתיב (דברים ל"ג כ"ו) "רוכב שמים בעוזך וגו'", וכתוב (ישעיה כ"ז ה') "או יחזק במעוזי וגו'", וח"ו בהפך מתיש כח ומשיב אחור ימינו כביכול, כדכתיב (דברים ל"ג י"ח) "צור ילדך תשי וגו'". עכ"ד, וע"ש שהאריך עוד בזה דברי פי חכם חן.

✽ עוד בענין הנ"ל ושברו

גנ. ובספר פלא יועץ (ענין "עזרת") כתב: אשרי ילוד אשה שזכה לכך, אשר מלך העולם, איום ונורא מלך גדול אשר לגדולתו אין חקר, המשילו במעשה ידיו, ורוכב שמים בעזרו, וישראל עושה חיל ומוסיף כח בפמליא של מעלה, על זאת יגל יעקב ישמח ישראל בעושיו, יעלזו חסידים בכבוד, ויהיו רק עסוקים בסדר הלימוד כל הלילה, אל דמי להם, בשפה ברורה ביראה ואהבה ושמחה רבה יותר ויותר ממוצא שלל רב, בתת לב מה נעשה בשמים ממעל על ידינו, ומה הימים האלה ומה הגיע אלינו.

ובכן העושה אלה הנה שכרו אתו: בני סמיכי וחי אריכי ומזוני רויחי, כמש"כ בזה"ק (ח"א ח). ולפי גודל השכר שממנו, נדע שעושה נחת רוח גדול למעלה. לו בכח יגבר איש להעביר שינה מעיניו ולהיות ער כל הלילה, ובלבד שלא יהא יושב ובטל או מדבר דברים בטלים או אסורים עם המעלה עשן בפיו, כי העושה אלה השינה הנאה להם והנאה לעולם.²³

אם מבטל
זמנו, יותר
טוב שישן

אבל עבדי ה' העומדים בבית ה' בלילה הזה לה', צריכים להיות עוסקים בתורה כל הלילה בלי הפסק, ולפום צערא אגרא. והוא תיקון גדול לפגם הראות שפגם בראותו ראיות אסורות, כגון נשים ואילילים, ועל אשר פגם בכמה לילות עמל וכעס שהיה נעור להכעיס את בוראו בשחוק וקלות ראש וכהנה רעות. עכ"ל הפלא יועץ.

הלימוד בליל
זה תיקון
לכמה מיני
חמאים

צד. ובספר בן איש חי (הלכות שנה א' - פרשת צמדנר סעיף ג') כתב: יזהרו ללמוד כל סדר הלימוד של זאת הלילה בחשק גדול ובשמחה רבה והתלהבות הלב, כי הלימוד המתוקן לזאת הלילה עושה פרי גדול למעלה, וממשיך לנפש האדם קדושה וטהרה וכו'. עכ"ל, וע"ש עוד.

הלימוד בליל
יו"ט שני

צה. עיין לקמן סעיף קע"ח-קפ"א בענין הלימוד בליל יו"ט שני של גליות.

✽ מה ללמוד בליל שבועות: תיקון ליל שבועות - שאר לימודים

צו. רבים נוהגים לומר תיקון ליל שבועות. וזה לשון השל"ה (מס' שזעוט - פרק נר מ"א): סדר הלימוד של זה הלילה, כבר נתפרסם ונודע לרבים ע"י הקונטרסין

מנהג
אמירת
התיקון
נתפשט
בכל
הארצות

²³ וכ"כ בסידור היעב"ץ (שער ד' שני ט"ו אורח צ' אות א'): הנעורים יזהרו שלא יעסקו בדברי בטלה, ואין צריך לומר בשחוק וקלות ראש, כי אז נאה להם השינה והנאה לעולם. עכ"ל. וכע"ז בספר בן איש חי (הלכות שנה א' - צמדנר סעיף ג') שהעתיק מדברי הזוה"ק במעלות הלימוד בלילה זו, וסיים: מי האיש אשר ישמע כזאת ויפנה לבו לבטלה בלילה הזאת, וכל שכן שלא יטנף פיו בדברים בטלים ודברי חול של משא ומתן, וכל שכן בליצנות ולשון הרע, ויתגבר כארי לישב על המשמר בעינים פקוחות לדחות את השינה וכו'. עכ"ל.

שנתפשטו. והמנהג הזה נתפשט בכל ארץ ישראל ובכל המלכות, אין נקי, כולם כאחד מגדולים ועד קטנים, וכן קיימו וקבלו עליהם ועל זרעיהם. עכ"ל.

צו. והיחיד"א ז"ל (לז דוד - פרק ל"א) כתב: זה מנהג קבוע ברוב ישראל, יצאו קבוצים פמליות פמליות, ללמוד באהבה תיקון המסודר, ויאר את הלילה. ואשר ה"ן לו כס"ף לעשות הדברים כמשפטן, יזהר לקרות הסדר המתוקן מרבינו האר"י זצ"ל, והוא המפורסם בכל תפוצות ישראל מכמה מאות שנים.

אהרית
היחיד"א ז"ל
ללמוד התיקון

ויען שמעתי כי קצת לומדים קבעו ללמוד פרק מהרמב"ם מהי"ד החזקה, ויש שלמד האדרא, ולא רצו ללמוד תיקון האר"י זצ"ל - פסוקי התחלת הפרשיות ונביאים וכתובים וסופן, את קסת"י נתתי אשר לא טוב עשו לעשות במה לעצמן ולשנות מנהג כל ישראל. והגם כי יאמרו כי דלים הם ולא אסיקו בסתרי תורה כמה דמסיק תעלה מבי כרבא, והתיקון הלז בנוי ומשוכלל ע"פ הסוד, רוח יזרעו, כי הגם כי לא ידעו רזי התורה, מ"מ חיובא רמיא עליהו ללמוד הסדר הלז בכלל כל ישראל, ומה גם כי כן יסד המלך רבינו האר"י זצ"ל, ובשגם לא ידעו ולא יבינו על מה אדניה הטבעו, קריאתה זו הלילה, ומה גם דמפורש בזוהר הקדוש (מ"א מ. ט.) דתיקון לילה זו למלעי באורייתא מתורה לנביאים ומנביאים לכתובים ובדרשות דקראי וברזי דחכמתא, ע"ש.

ובכן ישתקע ולא יאמר שום לימוד בלילה הקדושה הזו עד אשר יקראו מתורה לנביאים ומנביאים לכתובים, ואח"כ ילמדו במקום שלבם חפץ, בזוהר הקדוש ובמאמרי המדרשים המודפסים אצל התיקון, כי בזה יצאו ידי חובת אמרי קדוש בספר הזוהר. (וכע"ז בספר **בף החיים** (או"ס תל"ד ס"ק ט'), דמי שאי אפשר לו להיות ניעור כל הלילה מאיזה סיבה, לפחות ללמוד התנ"ך כדי להשלים התיקון, ע"ש).

עכ"פ יאמר
פסוקי תנ"ך
ע"פ התיקון,
ואח"כ ילמוד
מה שלבו
חפץ וכו'

ותימה על האנשים האלה המשנים מנהג כל ישראל, דמי שאמר לקרות הלילה הזו בחבורה - שהם רשב"י וחברוהי קדישין והאר"י זצ"ל, הן הם אמרו שילמדו תורה נביאים כתובים וכו', ומאחר דנחתי לקיים דבריהם, מדוע מאנו לקבל הסדר דתיקון רבנן. ואשרי הנזהר בהם בשומרם עקב רב. ועם שונים אל תתערב. עכ"ל.

צח. ובספר **פלא יועץ** (עין "עננה") כתב: קריאת התורה בליל עצרת בסדר המתוקן מרבינו האר"י ז"ל, היא נפלאה ועושה רושם למעלה, קישוטיין את השכינה, וכו'. ע"ש.

צט. ובספר **בן איש חי** [להרב בן איש חי ז"ל] (מ"ז דרוש ג' לשנת תל"ה) כתב: כיון שאדם עושה לימוד התורה בקבע (שקובע עתים לתורה), אז יחשוב הקב"ה את המעט להרבה, כי הכי קיימא לן להלכה, כל הקבוע כמחצה על מחצה דמי (כמונז טו.), וכן התנא אמר (אבות א' ט"ו) אמור מעט ועשה הרבה, ואחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוין לבו לשמים. ועל כן תקנו הקדמונים ז"ל בלימוד של ליל חג השבועות, שהוא חג מתן תורה, ללמוד כל הפרשיות וספרי נביאים וכתובים שלשה פסוקים מתחילתן ושלשה פסוקים מסופן, ונחשב בזה כאילו למדו כל התנ"ך כולו, להורות על החסד שעושה הקב"ה עם ישראל בלימוד התורה - לחשוב את המעט להרבה. עכ"ד.

לימוד פסוקי
תנ"ך ע"פ
התיקון השב
בלימוד כל
התנ"ך

ושוב מצאתי ג"כ בספר **ממכת חכמים** [להג"ר נפתלי כ"ץ ז"ל] (בהקדמה - דף ג' טור ג' נדפו"ר) שכתב דהובא בכתבי האר"י הסדר נכון והתיקון שתיקנו על ליל שבועות, ללמוד שלשה פסוקים מתחילת הפרשה ושלשה פסוקים מסופה מכל הסדרות שבתורה, וכן משנה אחת מתחילת המסכתא ומשנה אחת מסוף המסכתא מכל המסכתות שבתלמוד ששה סדרי משנה, ומעלה עליהם כאילו השלימו כל התורה שבכתב וכל התורה שבעל פה בלילא חדא. עכ"ד.

ועיין עוד בספר **כף החיים** (א"מ סי' תל"ד ס"ק מ') שביאר ענין אמירת הג' פסוקים מכל פרשה בסדר התיקון, על פי הקבלה, ע"ש.

ק. אולם רבים, ובפרט תלמידי ישיבות יוצאי ליטא,²⁴ נוהגים ללמוד מסכתות הש"ס בליל שבועות, כהרגלם כל ימות השנה, ואינם אומרים התיקון. ועיין בחק **יעקב** (א"מ תל"ד ס"ק א') שכתב שבבית מוח"ז הגאון ז"ל לא אמרו התיקון בליל שבועות.²⁵

רבים נוהגים ללמוד שלא עי"פ סדר התיקון

קא. ועיין לעיל (סעיף צ') מספר **ישועות יעקב** (א"מ סי' תל"ד ס"ק א') שכתב טעם להמנהג להיות נעורים כל הלילה לעסוק בתורה, שהוא לתקן מה שלא רצו לקבל עסק תורה שלומדים בלילה - דהיינו תורה שבעל פה, עד שהקב"ה כפה עליהם ההר כגיגית, ועי"ז שאנו נעורים כל הלילה לדבק עצמנו בעסק תורה שבעל פה, בא התיקון, ע"ש. הרי לנו מקור ע"פ הפשט למנהג לימוד תורה שבעל פה בליל שבועות.

לימוד תורה שבעל פה

קב. וגם לפי מש"כ **המגן אברהם** (א"מ ריש סי' תל"ד - הוצא לעיל נסעף פ"ט) בטעם המנהג להיות נעורים וללמוד תורה - שהוא לתקן מה שישאל היו ישנים כל הלילה והוצרך הקב"ה להעיר אותם לקבל התורה, אין צורך לעסוק דוקא בתורה שבכתב. ואדרבה, לכאורה יש מעלה בלימוד תורה שבעל פה, שהוא מעורר את

²⁴ אף שגם בליטא מצינו גאונים שהיו נוהגים לומר התיקון, כידוע שהג"ר ז"ל אמרו. וכן מצינו בספר **נפש דוד** להגאון האדר"ת ז"ל אב"ד פאנעוויז דליטא, שכתב: היה חביב עלי אמירת התיקון הנדפס עד לאחת, וכאשר ראיתי כן לאבא מארי זצ"ל (אביו הג"ר בנימין ז"ל היה גאון מפורסם בדורו, ותלמיד מובהק של הגאון המפורסם מוהר"ר צבי הירש ברודא ז"ל מסאלאנט) שלמד דוקא סדר התיקון, ולא לימוד אחר. עכ"ל.

²⁵ אולם על הטעם שכתב שם, "כי עיקר תיקון לא תקנו רק בפני עמי הארץ שאינם יודעים ללמוד, על כן אומרים התיקון" [עכ"ל], כבר תמחו בו רבים, כי יסודו בהררי קודש ונתקן ע"י בעלי רוח הקודש, ובין האומרים אותו נמנו רבים מאדירי התורה גדולי דורות האחרונים. וכבר הזכרנו בפנים שהשל"ה הקדוש ז"ל אמרו, וכאן אזכיר עוד שנים משאר הרבנים זצ"ל: ידוע שהג"ר ז"ל אמרו (יודע שהתוכח בזה עם המגיד מדובנא ז"ל). וגם החתם סופר ז"ל, כתבו (מנהגי חתם סופר - פקד י"א אות א') שבלייל חג השבועות אמר כל התיקון הנדפס עם תלמידיו הסמוכים עליו. ובספר **משה** [למהר"ר משה מפרעמסלא ז"ל, מגדולי תלמידי מהרש"ל ז"ל (פס הגדולים - גזע"ס מ"ו)] (סי' תל"ד) כתב: נהגו קדמונים ז"ל משרתי עליין שלא לישן בליל שבועות, ועכשיו בשתי לילות. ובכל לילה קורין בתורה בנביאים ובכתובים, ומדלגין בתלמוד ובאגדות וקורין בחכמות של סתרי תורה עד אור הבוקר. וקבלת אבותיהם בידיהם. והענין הזה טוב ונכון הוא, ואשריהם ואשרי עם שלו ככה. והטעם ידוע לחכמי האמת. עכ"ל.

האדם יותר מלימוד תורה שבכתב, ומשמחו בריתחא דאורייתא, היפך התרדמה והשינה שנכשלו בהם בימים ההם בזמן הזה.²⁶ (בבב"ד).

קג. ובשלאח ערוך הגר"ז ז"ל (א"ח מ"ד ג') כתב: נוהגין הרבה להיות נעורים כל הלילה לעסוק בתורה, ועיקר העסק יהיה בתורה שבעל פה. עכ"ד.²⁷

קד. ועיין בספר מקראי קודש להרצ"פ פראנק ז"ל (פסח מ"ג ס' ל"ד) שהאריך במעלת לימוד התורה בעומק ובעיון, כנהוג בישיבות, ממעל אמירת תיקון ליל שבועות.

קה. ובספר סדר היום (סדר חג השבועות) כתב: וראיתי מדקדקים שעומדים על עמדם כל הלילה הזאת ועוסקים בתנ"ך לחבר את האהל להיות אחד, ועוסקים בתורה שבעל פה רוב הלילה לקשט את הכלה, וכו'. ולי נראה שיעסוק בסדר נשים אם אפשר לו לקרותו על פה, ואם לאו יקרא אותו בפנים, כי ראוי הוא להתקשט הכלה בו, ויש בו שבע מסכתות וע"א פרקים והוא מענינא דכלה. עכ"ד, וע"ש עוד.

קו. בספר מעשה איש (מ"ה ע"ב ע"ח-ט) כתב בשם הגר"ח קניבסקי שליט"א שראה כי אחד נכנס לשאול מהחזון איש ז"ל אם יש לו לומר התיקון, והשיבו החזון איש "לך ללמוד". ואח"כ נכנס אחר ושאל מה עדיף לעשות, והשיבו "תגיד תיקון". והגר"ח ק"ש שליט"א ביאר שהחזון איש הכיר היטב את ב' השואלים - על האחד ידע שבכל שנה הוא אומר התיקון, ועתה שמגיע לשאול כנראה שעלה ספק בלבו אולי אינו נוהג כשורה וכי עדיף ללמוד, וענה לו החזון איש להגיד תיקון, כלומר יכול אתה להמשיך במנהגך להגיד תיקון. ואמנם אצל השני היה הפוך, שמעודו לא אמר התיקון, ועלה החשש בלבו אולי מחוייב הוא לומר תיקון, ולשואל זה ענה "לך ללמוד", כלומר אתה יכול להמשיך במנהגך, ואינך מחוייב לומר תיקון. עכ"ד.

כל אחד יחזיק במנהגו

צריך לזוהר שלא יתנמנם בתפילת שחרית - לפעמים ראוי לישון קצת בלילה

קז. כתב החיד"א ז"ל (שמחת הרגל - רומ לימוד 6): הגם אשר זכה לנדד שינה מעיניו ויאר את הלילה הקדושה הזו, הכל הולך אחר החתום, להתפלל התפילה וקריאת שמע כהוגן ולאזור חיל, לא ינום ולא יישן, פן יתנמנם בקריאת שמע או בברכות ולא ידע מאי קאמר ובמקום שעמד, כי חבלי שינה טורפין תפילתו, ואז יצא שכרו בהפסדו, כי זלזל בקריאת שמע ובירך ברכות לבטלה, על כן יתגבר כארי לעבוד ה' בשמחה, וגם ה' יתן הטוב לא ימנע טוב להולכים בתמים. עכ"ל.

²⁶ומ"מ אין בדברינו אלה טעם מספיק לבטל אמירת פסוקי תנ"ך שבתיקון (שהוא עיקר התיקון), וכנ"ל (בסעיף צ"ז) מספר לב דוד להחיד"א ז"ל, שאינו לוקח הרבה זמן, ושוב יוכל לקדש רוב שעותיו בלימוד תורה שבעל פה.

²⁷ובאמת גם בזוהר הקדוש (מ"ג מט.) כתוב דצריך ללמוד תורה שבעל פה כליל שבועות, וכה דבריו: ולמדנו, התורה שהוא צריך לעסוק בלילה הזה, הוא תורה שבעל פה וכו', ואח"כ ביום הזה (ביום של שבועות) תבוא תורה שבכתב וכו'. עכ"ד, וע"ש שביאר דבריו ע"פ הסוד. והמפרשים שם יישבו דבריו שם עם מש"כ במקום אחר דצריך לעסוק בתנ"ך וכו', שכוונתו שיעסוק בשניהם. עי' בשו"ת מקדש ישראל (ה' שזעוט - ס' ט"ז-ג') מה שהביא בזה.

גם ע"פ זוה"ק צריך ללמוד תושב"ע בליל שבועות

קח. והיעב"י ז"ל (בסידורו - שער המזרח אורח צ' אות י"ג) כתב: מי שאינו בטוח בעצמו שלא יטרד בתפילתו למחר (בבקר) כשלא יישן כל הלילה, מוטב שישן קצת כדי שלא יצא שכרו בהפסדו. ויש סמך קצת לשנית שחרית בעצרת, שכן היו ישראל ישנים גם אז במתן תורה, כמש"כ במדרש רבה (שהש"ר א' עה"פ "עד שהמלך נמסר, ופקי דר"א פק מ"א), שבא הקב"ה ומצאם ישנים והוצרך לעורר בקולות וברקים, ואם ישראל בשעת מתן תורה כך, על אחת כמה וכמה אנו יגיעי הגלות שאין לנו עונש על זה, אדרבה נקבל שכר טוב על זאת אם הכוונה לשם שמים, כאמור. עכ"ל.

קט. וכע"ז בספר פלא יועץ (עין "עצמה"), אחר שדיבר במעלות העוסק בתורה בלילה הזה, סיים וז"ל: והכל הולך אחר החתום, שיתגבר כארי להיות ער בשעת קריאת שמע ותפילה, שאם לא יוכל עמוד יותר טוב שינוח מעט בלילה, או ישכב כל הלילה, ולא יקרא קריאת שמע ותפילה כשהוא מנמנם. עכ"ל.

ועיין בספר בן איש חי (הלכות שנה א' - פרש"י נמנע סעיף ה') שהזהיר ג"כ שיתפלל תפילת שחרית ומוסף בהתלהבות וזריזות כדי שלא תחטפנו שינה באמצע ויבוא לידי טעות, וסיים: וידוע כי גמר הפרי של תיקון ספירת העומר ולימוד ליל חג השבועות יהיה בתפילת מוסף, לכן צריך להזדרז בה הרבה, כי הכל הולך אחר החתום. עכ"ל.

גמר הפרי
של ספירת
העומר
בתפילת
מוסף

קי. ובספר שיירי כנסת הגדולה (אורח צ' מ"ד) כתב: מנהגינו לקרות ליל ראשון של חג השבועות כל הלילה מפני שבו ניתנה תורה. וקבלתי שהעיקר להיות נעור באשמורת הבוקר (עיין בהערה²⁸). עכ"ל. (ולפי"ז מי שאינו יכול ללמוד כל הלילה, מוטב שילמוד בסוף הלילה מבראשיתה, אם לא שלא יוכל לקום באמצע שינתו - כהרבה בני אדם (נלענ"ד). ושוב מצאתי כדברים האלו בספר מועד²⁹ א"ב ח' מ"ג - נמוג ללימוד בליל צ' של שניות) וז"ל: הן אמת להלימוד אחר חצות הוא עולה לרצון יותר ונשגב מאד בכל עת ובכל זמן, כל שכן בלילה הזאת, אך אל תאמן בעצמך דתקום משינתך בלילה קצרה, ובכן אין מעבירין על המצוות, וזריזין מקדימין. עכ"ל).

✠ ענין ההזדרזות לעסוק בתורה גם ביום חג השבועות

קיא. כתב החיד"א ז"ל (שמחת הדגל - רוח לימוד א', וכע"ז נספדו לז דוד - פרק ל"ג ד"ה וזהר): טהר ידים יוסיף אומץ ביום הקדוש הזה כי אחר שינוח מעט ויסעוד סעודת הרגל הקדוש בשמחה, ימצא מקום ללמוד איזה שעות ביום, כי אם זכה להתקדש בלילה, גם היום הנורא הזה אל ישלחנו ריקם מעסק התורה, כי יומא הוא דקגרים לדרוש ולתור בחכמה ולעסוק בתורת ה' תמימה אשר ברוב רחמי היום נתנה לנו,

²⁸ כתב המגן אברהם (אורח צ' ריש סי' מ"ד) שישאל היו ישנים כל הלילה ובבא בוקר הוצרך הקב"ה להעיר אותם לקבל התורה, ולכן אנו צריכין לתקן זה, [עכ"ד], י"ל דמהאי טעמא העיקר להיות נעורים בסוף הלילה, שהוא סמוך לזמן מתן תורה אשר בו היתה הקפידה על שינתם. (בנ"עני"ד). והנה, בספר האשל נלהר"ר ישראל ליפשיץ ז"ל, בעמח"ס סגולת ישראל (עין "לולג אות ד') נתן טעם להמנהג להיות נעורים בליל שבועות, שהוא לזכר מנהגו של דוד המלך ע"ה שנפטר בחג השבועות, שהיה עוסק בתורה בלילות, כדאיתא במסכת ברכות (ג'). עכ"ד. ובשו"ת מקדש ישראל (על מג השניות - סימן י"א) הביא דבריו, וכתב דלכן עדיף להיות נעור במחצית השני של הלילה, כמש"כ בשיירי כנסת הגדולה, שהרי דוד היה קם בחצות הלילה, כדאיתא בברכות (סג): כינור היה תלוי למעלה ממטתו של דוד, וכיון שהגיע חצות לילה בא רוח צפונית ונושבת בו ומנגן מאליו, מיד היה עומד ועוסק בתורה עד שעלה עמוד השחר.

ואם אמרו רז"ל (ילקוט משלי ה' ס' מקל"ז) "בכל יום יהיו בעיניך כחדשים", קל וחומר היום הזה דאיבעי ליה למעבד עובדא בנפשיה כאילו הוא קיבל תורה מסיני, ובחשק נמרץ יעסוק בה ביום שקבלה וזכה להתעטר בה, ויומו כלילו לא ימיש מעשות פרי. עכ"ל.

וכ"כ בספרו ז"ב דוד (פס' ז'): עוד יוסיף אומץ לתת חלק ביום לתורה כדי ה' הטובה עליו, ויום קדוש כזה אל ישלחנו ריקם מלימוד התורה. והשם אורחותיו מוצא מקום לנוח מעט ולשמוח בשמחת יום טוב בסעודה וללמוד תורה ביום שקבלנוה. עכ"ל.

וכ"כ בספרו כף אחת (כ"ז ז'): ישתדל מאד ללמוד ביום קבלת התורה. ואי לא אפשר מתוך כובד ראש בשינה, יניח מעט, ויקום ויחזור על לימודו כל היום, כי גדול וקדוש היום - יום קבלת התורה. ויעשה סעודת יום טוב, ודעתו על התורה. עכ"ל.

קיב. ועיין עוד לעיל סעיף ס' - ס"ב מספר זכר דוד, ומהש"ה, ומספר סדר היום.

לימוד תרי"ג מצוות ביום קיב. וע"ע לקמן סעיף קנ"א - קנ"ד ענין לימוד התרי"ג מצוות ביום חג השבועות.

לימוד התורה ביום קיד. עיין לקמן סעיף קע"ח - קפ"א בענין לימוד התורה ביו"ט שני של גלות.

ו- ישתדל לחדש איזה חידוש בתורה בחג השבועות, או עכ"פ ללמוד דבר חדש

קמו. אם בר הכי הוא, ישתדל לחדש איזה חידוש בתורה, והוא סימן טוב להתחיל לחדש ביום מתן תורה לכל השנה.²⁹ ואי לא ניסה באלה, ישתדל לידע חידוש בתורה אשר לא ידעו מקודם (עיין בהערה³⁰). (עבודת הקודש להמ"ד א - קף חמט ס' כ"ז אות מ').

²⁹ בספר זכר דוד (מאמר ג' פס' מ"ד - דף קמז. נדפס) כתב: נאמר שהזוכה לחדש איזה חידוש ביום מתן תורה, אות הוא שיצליח בתורתו בכל השנה הבאה. ומשום הכי יכין התלמיד חכם קודם שבועות הקדמות לחדש דבר, ולא ישרים מלאכתו מלאכת שמים עד יום השבועות, ואז יצא כאור צדקו ויגדיל תורה ויאדיר. עכ"ל.

³⁰ במדרש תלפיות (עין "מזו"ס") כתב בשם הרב אבן עזרא ז"ל בספר תהלות: הדברים יקראו מחדשים על שלשה פנים, אם שנתחדשו עתה לאדם זה והם ישנים אצל אחר, ואם שהם מחדשים אצל העולם, ואם שהיו ונאבדו וחזרו ונתחדשו. עכ"ל. ובספר כתר ראש (נדפס נסוף סוף גר"ה - ס' י"ז) כתב בשם הגר"ח מוואלאזין ז"ל: חידושי תורה נקרא כל מה שלומד יותר ומתבררים הדברים מחוורים אצלו כל זמן שאתה ממשמש בהם כו' אתה מוצא בה טעם וכשמרבה לחזור נתבאר בזה טעמים ופירושים שנתחדשו, וזה נקרא חידושי תורה, בין שהוא מחדש או אחר, רק שיצא הדבר לאור. עכ"ל.

וכע"ז בספר יסוד וישוב העבודה (שער מ' פס' ז'), שדיבר במעלת המחדש חידושי תורה בשבת, ומסיים: ובודאי הקב"ה אינו בא בטרונא עם בריותיו לחדש דוקא חידוש נפלא מאד, אלא לפי שכלו יחולל, איש איש אל משא שכלו ורוח מבינתו יטוף, הן לברר איזה דינא דגמרא לפי האמת ע"פ פ' תוספות ומפרשים, או לחדש פירוש אמיתי בפסוק של תורה נביאים וכתובים. עכ"ל.

ובספר פלא יועץ (עין "מזו"ס") כתב דלחדש חידושי תורה תיקון גדול לכל עון ולכל חטאת. וכל אדם אינו חייב אלא כשיעורו, רק שיעמול בכל כחו לחדש חידושי תורה, דהיינו להקשות

תפילת שחרית - אקדמות - מגילת רות

קטז. עיין לעיל סעיף ק"ז-ק"ט דברים העומדים ברומו של עולם.

✧ יודה וישבח להקב"ה על מתן תורה וכו'

קיו. כתב בספר סדר היום (סדר חג שזעזע): יודה וישבח בהשכמה לבית הכנסת בזמירות ותשבחות לאדון הכל על כל הטוב שהטיב עמנו לתת חלקנו בתורתו ויחדנו לו לעם סגולה מכל העמים, ומה טוב חלקנו ומה נעים גורלנו שנקרא שמו עלינו, וכתב בתורתו (שמות ט' א') "כה אמר ה' אלקי העברים", (שמות ה' א') "אלקי ישראל", ואיך אנחנו טפשים וסכלים טח מראות עינינו מהשכיל לבנו להבין ולדעת את כל הכבוד הזה אשר כבדנו, ואשר נשא לנו להבדילנו מעמי הארץ וממשפחות האדמה, כי כל אחד לאלהיו פנו והם עובדי עכו"ם ואין לאל ידם להטיב ולהרע כי גבוה מעל גבוה שומר וגבוהים עליהם, ולא כאלה חלק יעקב כי בחר לו יי-ה ישראל לסגולתו ומשגיח עליהם בטובו וחסדו בכל עת ושעה, בין לרבים בין ליחיד, כאשר עינינו רואות נסים ונפלאות שנעשו עם אבותינו ונעשים עמנו בכל עידן וזמן, והכל מאהבתו אותנו בעבור אבותינו ומחיבת כלי יקר וחמדת תורתו התמימה אשר נתנה לנו ונטעה בתוכנו, ומצד אהבתה מוסיף אהבה וחיבה עמנו נוסף על ברית אבותינו, משל לבת מלכים וכו'. עכ"ל.

✧ אמירת "אקדמות"

קיה. כשעולה הכהן, אומרים "אקדמות", שהוא שבח על בחירת ה' יתברך בישראל ונתן לנו את התורה. (לבוש או"ח ט"ז ד' א').

חיברו רבי מאיר שליח ציבור ז"ל, אחד מן הראשונים בתקופת רש"י ז"ל. כתב היעבי"ץ ז"ל (שער ד' שני ט"ו אורח צ' אות ט"ו): יקר הפיוט החשוב הלז, גם אנו אומרים אותו לפי שאדם גדול חיברו, ונאה למי שאמר וכו'. עכ"ל.

✧ עי"ז שאנו קוראים פרשת מעמד הר סיני בשבועות חשוב לנו

כאילו אנו עומדים לפני הר סיני ומקבלים את התורה

קיט. איתא בפסיקתא דר"ב (פיסקא י"ב, הוצא צילקו"ש יתו י"ח ס' רע"א): אמר הקב"ה לישראל "בני, היו קורין את הפרשה הזאת בכל שנה, ואני מעלה עליכם כאילו אתם עומדים לפני הר סיני ומקבלים את התורה!" אימתי [תהיו קוראים אותה (וי) רענן]? [בחודש השלישי (סיון; בחג השבועות). עכ"ל].

[וכתב הגר"י פישר ז"ל (אנן ישראל - חידושי אגדה - דרוש ח' לשזעזע): בודאי אין כונת חז"ל דמי שקורא את הפרשה לחוד הוה כאילו קיבל את התורה מהר סיני, אלא כשמכוון כל אחד בעת קריאת הפרשה לקבל על עצמו קיום התורה והמצוות, וגם ללמוד התורה, אז הוה כאילו קיבל התורה מהר סיני. עכ"ל].

ולתרץ בתנ"ך ובש"ס או לפרש פירושים בפרד"ס על תנ"ך וש"ס. ולמי שאין ידו משגת לחדש חידושי תורה מדעתו, כבר יש תקנה, שילמד חידושי תורה את אשר כבר עשוהו ונכתב בספר, כל אשר ילמד וידע את אשר לא ידעו חשוב כאילו חדשו. ואם אינו יודע ספר, ישתדל לשמוע בלמודים מפי סופרים דבר חדש אשר לא ידעו. ואחד המרבה ואחד הממעיט, ובלבד שיכוון לבו לשמים. עכ"ד.

קב. ובספר יסוד ושוורש העבודה (שער ט' פק י'): בעת קריאת ספר תורה ביום ראשון, יכוון כאילו עומד עתה אצל הר סיני ושומע הדברות מפי הקב"ה ומפי ציר נאמן ביתו - משה עבד ה'. עכ"ד.

ההפטרות, וענינים

קבא. בעצרת מפטירין בחבקוק (מקוק ג') (שמדבר במתן תורה, "אלוה מתימן יבוא" (מקוק ג') במתן תורה (דס"י)). אחרים אומרים, מפטירין במרכבה (יחזקאל א') (במעשה מרכבה דיהזקאל, על שם שנגלה בסיני ברבוא רבבות אלפי שנאן (רש"י) [והב"ח שם הגיה: שנגלה בסיני ברבב רבבות אלפי שנאן. ע"כ]. ובלבוש (א"מ מ"ד א') כתב: מפטירין במרכבה דיהזקאל משום שבאותו היום באותו המעמד הנבחר השיגו כולם למעלת הנבואה, וכולם קטניהם וגדוליהם שמעו "אנכי" ולא יהיה לך" מפי הגבורה ובלי הפסק, שכולם השיגו באותו מעמד מעשה מרכבה בכל מה שהשיג יחזקאל בענין, שנאמר (שמו"ט ט"ו) "וכל העם רואים את הקולות", שרמז כולו למעשה מרכבה, לכך מפטירין ג"כ במעשה מרכבה שהוא מעין המאורע. עכ"ל.

ועוד טעם שמפטירין ביהזקאל, משום דאמרו בזוהר חדש (ימ"ו ל). דביום שבוועות ראה יחזקאל המרכבה. (ברכי יוסף - א"מ מ"ד ג' - בשם מהר"י גינגו נפת"ר, וכ"כ נמחק נכס"א א"מ מ"ד ג').

והאידינא דאיכא תרי יומי (משום ספיקא דיומא), עבדינן כתרוייהו, ואיפכא (פ"י בסדר הפוך, שביום ראשון מפטירין במרכבה, וביום שני בחבקוק). (מגיל"ה ל.).

קריאת מגילת רות - מעמים שנקראת בעצרת

קבב. נהגו משנים קדמוניות לקרות מגילת רות בחג השבועות, כן איתא בילקוט שמעוני (רות ס' תקס"ו) ובזוהר הקדוש (זוהר חדש - רות מד:), וע"ע במסכת סופרים (י"ד י"ח). ובספר צוף דבש (הלשע רות [על מגילת רות] - נהקדמה) כתב שהוא מתקנות אנשי כנסת הגדולה.

ובודאי ראוי לקרותה בכוונה (יסוד ושוורש העבודה שער ט' פק י').

קבג. המנהג לקרות מגילת רות ביום שני דשבועות. (מחזור ויזרי ס' ש"ג, וכ"כ נספח מהר"י - מנהגים ה' שבועות, ונמטה משה ס' מל"ג, ובלבוש א"מ מ"ד ז', וצו"ד רמ"ו כ"ג). וי"ל שנהגין כן, לקרותה ביום ב' ולא ביום ראשון, כי עיקר נתינת התורה בשביעי [בסיון] היה, עיין סימן תצ"ד [במגן אברהם]. ועוד, שביום ראשון נעורים ומרבין בפיוטים יותר (וקשה להאריך עוד ולקרות בו ביום גם את מגילת רות). (פרי מגדים אשל אברהם א"מ ט"ז מ'). וע"ע בישועות יעקב (א"מ מ"ד א').

מעמים שקורין

רות בעצרת

קכד. מה ענין רות אצל עצרת, שנקראת בעצרת בזמן מתן תורה? ללמדך שלא נתנה תורה אלא ע"י יסורין ועוני³¹, וכן הוא אומר (מלכים ס"ח א') "חיתך ישבו בה תכין יסורין כענין תורה

³¹ תניא רבי שמעון בן יוחאי אומר, שלש מתנות טובות נתן הקב"ה לישראל, וכולן לא נתנן אלא על ידי יסורין, אלו הן: תורה, וארץ ישראל, והעולם הבא. (ברכות ה.). ופירש מהרש"א (ספ) תורה ניתנה ע"י יסורין, כי תענוגי עוה"ז הם ביטול התורה, כמ"ש (פסוק ו' ד') כך היא דרכה של תורה, פת וכו'. עכ"ל.

ובמסכת עירובין (נד). ופירש"י שם מבואר שהכי הוא הפשט, שדרשו שם פסוק הנ"ל המובא בילקוט רות, וז"ל: אמר רב הונא, מאי דכתיב "חיתך ישבו בה תכין בטובתך לעני אלהים"? אם אדם משים עצמו כחיה זו שדורסת ואוכלת וכו', תלמודו מתקיים בידו. ופירש"י "שדורסת

"יסורין ועוני", הכוונה למיעוט תענוגים

בטובתך לעני אלהים". (יִלְקוּט שְׁמַעוֹנִי רות ס' תקצ"ו, הובא ב"מג"א לר"מ מ"ז ס"ק ח', ובמשנה נרובה שם ס"ק י"ז).

קבה. ובזוהר חדש (רות מד): כתב: הכי אמר בוצינא קדישא רבי שמעון, מגילה זו היא רמז לתורה שבכתב ותורה שבעל פה ולעולם הבא, כי מעוררת הצדיקים - סוד תורה שבכתב, להתחבר עם תורה שבעל פה. ומשום זו תקנו חכמים [לקרות] בשבועות, בזמן מתן תורה. עכ"ד (מתורגם ללשה"ק).

קבו. ואפשר לומר דקריאת רות בזמן מתן תורה, אדרבא הוא נחמה, כלומר אם ראה תראה בעוני תופסי התורה, אל תתמה, הבט ימין וראה רות הצדקת שהיתה עניה ומדולדלת כשקבלה התורה, וכמו שאמרו רבותינו ז"ל במאמר הנזכר דלא נתנה תורה אלא ע"י יסורין, אמנם שנינו (אבות ד' ט') כל המקיים את התורה מעוני סופו לקיימה מעושר, וזה נלמד מרות ג"כ, שבתחילה קבלה התורה בזמן דלותה, ותהי אחריתה חיים ושבע ועושר גדול, שנשאת לבועז, ועד אחרון ראתה דוד ושלמה ע"ה מלכי ישראל בעושר גדול (מלאכת צילקו"ש - רות א' ס' מ"ה), וכה יעשה [הקב"ה] לעוסק בתורה מעוני. וזה מורה באצבע דאם חכמי ישראל מצטערים בתחילת לימודם מעוני ומרוב יסורין, יבטחו על טוב אחריתם מרב כל, כשם שמצינו ברות הצדקת, ומשם באר"ה דסופו לקיימה מעושר. ולכך מגילת רות נאמרה לקרות ביומא דעצרתא - זמן מתן תורתנו. (שםחת דרג"ל להסיד"א ז"ל - רות לימוד ג').

קבו. מנהג לקרות מגילת רות בעצרת קודם קריאת התורה, לפי שכתוב בפרשת אמור אל הכהנים בענין המועדים, בפרשת שבועות כתיב (ויקרא כ"ג כ"ז) "ובקצרכם את קציר ארצכם וכו' לעני ולגר תעזוב אותם", וכתיב (משלי ל"א כ"ו) "ותורת חסד על לשונך", ובוועז עשה כן בקצירתו לרות. לכך קורין בעצרת מגילת רות. (פפר הרוקח ס' ל"ו, הובא במטה משה ס' תל"ג). וכן הובא בא"י זוטא (לר"מ תל"ד ס"ק ו'): יש אומרים [שקורין מגילת רות בשבועות] משום שמגילת רות מדברת בחסד, ושבועות הוא יום מתן תורתנו שהוא חסד בתחילתו ובאמצעיתו ובסופו (סוטה יד.). עכ"ל. וע"ע בפפר רוח חיים להגר"ח פאלאג'י ז"ל (לר"מ ס' ת"ן אות י"ג).

קבה. ועוד טעם לקרוא רות בעצרת, כי האי יומא נתעטרנו לקבל תורת ה' ומצוותיו, ולומדי תורה ומקיימי מצוותיה צריך שיכוונו לבם לשם שמים בכונה שלימה תמימה, לזה אנו קורין רות - לעוררנו שהכל הולך אחר הכוונה.

הלא מראש בנות לוט זר מעשיהן, ואולם כוונתן לשמים, שסברו שירד מבוול של אש בעולם ויגיעו כל בשר ולא נשאר בעולם כי אם הן ואביהן, כמו שנשאר נח במבול של מים, ולזה אזורו חיל לשם לעולם שארית, וכן מפורש באגדתא דבראשית פרק כ"ה, עיין שם. ואף שעשו שלא כהוגן, דטעו בדמיונם, כי כל העולם שריר וקיים מלא צבאי צבאות, ורק סדום ובנותיה אלו הן הנשרפין, מ"מ לתוקף כונתם לשם שמים ולבם זך בלי שמרים, יצאו שני אומות שלימות מהן, ואתיא מביניא ב' פרידות מדובר בהן נכבדות, רות המואביה ונעמה העמונית,

ואוכלת" מיד לאחר הריגתה, שאינו מקפיד על תענוגים, אלא אוכל בשר בלא תבלין, וכן שאר עינוגין. עכ"ל.

אשר בנו שתיהן את בית ישראל, ונפקי מינייהו המלכים האדירים הקדושים מלכי בית דוד ומשיח צדקנו.

ועד אחרון רות היפה בנשים, כי קשט"ה פניה ותלך ותשכב אצל בועז בחצי הלילה, אשר למראה עינים זר מעשיה, מ"מ בהיותה כל לבה לשמים, היא זכתה ויצאו ממנה גדולי עולם, עובד ישי דוד המלך ע"ה, ומשם נשתלשל כל מלכות בית דוד ומשיח צדקנו.

ומזה ישכיל אנוש, על אחת כמה מעלות למכוין בתורה ובמצוות כונה שלימה ותמימה יש"א ביום ההוא קל וחומר, ומה אם בנות לוט שעשו עבירה, ולפי האמת היתה עבירה ממש - כי טעו במחשבתם, עם כל זה בהיות כונתן לשמים הותרו הנקבות וזכו לכל הכבוד, וגם רות אשר נראה כי עשתה שלא כהוגן, היא תתהלל ומלכים מחלציה יצאו, קל וחומר לפועל אמת שפעולתו אמת וצדק בתלמוד תורה ומצוות ויש לו כונה שלימה ברה ונקיה, דודאי היא העולה לרצון לפני ה' לטוב לו כל הימים. והוא עמוד גדול בעבודת ה', ונלמד מענין רות. ואמטו להכי תקון רבנן לקרות ולשנות האי מגילתא ביומא דעצרתא. (שמחת הרגל להמדי"א ז"ל - רות ליומד ג', וכ"כ נספרו להצט דוד - דרוש מ', ונספר דברים אחדים - דרוש ה').

קבט. ובספר צוף דבש (האטת רות [על מגילת רות] - נהקדמה) כתב: גם תהיה קריאת המגילה ביום מתן תורה לרמוז מה שאמרו בספרי (פרשת נהעלתן - פיסקא כ') בני יונדב בן רכב, הן הן בניו של יתרו, שנאמר (דברי הימים א' ז' נ"ה) "המה הקינים הבאות מחמת", [פירוש שיתרו, "קני" היה שמו, כדאיתא התם]. מה שכר נטלו על כך? "ולבית הרכבים אמר ירמיה כה אמר ה' צבאות יען אשר שמרתם מצות אביכם לא יכרת איש ליונדב בן רכב עומד לפני כל הימים" (ירמיה ל"ה י"ט-כ"ט) וכו' - היו יושבים בסנהדרין ומורים דברי תורה, ויש אומרים מבנותיהם נשואות לכהנים והיו מבני בניהם מקריבים על גבי מזבח. והרי דברים קל וחומר, ומה אלו שקרבו את עצמם כך קרבו המקום, ישראל שעושים את התורה על אחת כמה וכמה. וכן אתה מוצא ברחב הזונה וכו'. וכן אתה מוצא בגבעונים וכו'. וכן אתה מוצא ברות המואביה וכו', והרי דברים קל וחומר, ומה אם מי שהיתה מן העם שנאמר בו (מלכים א' י"א ז') "לא תבואו בם והם לא יבואו בכם", על שקירבה את עצמה קירבה המקום, ישראל שעושים רצונו של מקום על אחת כמה וכמה. [עכ"ד] ויעויין שם המאמר באורך.

הנה שרז"ל הביאו ראיה מרות עצמה לקל וחומר לישראל. והיא היתה כוונת אנשי כנסת הגדולה לתקן לנו קריאת המגילה, מגילת רות בעצמה בעצרת, ללמוד קל וחומר, ומה רות שהיתה מעם מואבי ועכ"ז זכתה וראתה מלכות שלמה (כדאיתא בספרי (סג), וכ"כ בילקוט"ש (רות א' ס"י מ"ה) שלא מתה רות המואביה עד שראתה מלכות שלמה - בן בנו של בן בנה, ע"ש), ובמסכת ברכות (י:) אמרו שנקראת "רות" מפני שזכתה ויצא ממנה דוד שריוהו להקב"ה בשירות ותשבחות [ע"כ], בני ישראל שעושים את התורה וקבלו אותה מבין כל האומות, לא כל שכן. לזה אנו קורין מגילת רות בחג מתן תורה. עכ"ד.

קל. ועוד טעם אחר, לפי שאבותינו לא קבלו את התורה ולא נכנסו לברית אלא במילה וטבילה והרצאת דמים, כדאיתא בפרק החולץ (יגמ"ט מו:). ורות גם היא נתגיירה, שנאמר (רות א' ט"ו) "כי אל אשר תלכי אלך וגו'", מתוך תשובת רות אנו יודעים מה אמרה לה נעמי, שאמרה לה "אסור לנו תחום שבת", "אל אשר תלכי

אבותינו
שקיבלו
התורה
נתגיירו, וכן
רות נתגיירה

אלך"; "אסור לנו ייחוד", "באשר תליני אליך" (ס); "מפקדינן בתרי"ג מצוות", "עמך עמי"; "אסור לך עבודה זרה", "ואלהיך אלהי" (ס); "ארבע מיתות נמסרו לבית דין", "באשר תמותי אמות" (רות א' י"ז); "שני קברים מתוקנים לבית דין, אחד לנסקלין ולנשרפין ואחד לנהרגין ולנחנקין", "ושם אקבר" (ס). הכי איתא בפרק החולץ (יבמות מ:). ועל כן נהגו לומר רות בחג השבועות. (אבודרהם - מפלות הפסח, וכ"כ בספר המנהיג דהל' סוכה ס' נ"ח).

וכ"כ בספר בינה לעיתים (דרוש לשמיני ע"מ): בחג השבועות נקראת מגילת רות, כי בזמן ההוא קבלנו עלינו עול תורה ומצוות ונתגיירנו ונכנסנו תחת כנפי השכינה במעמד הנבחר, דוגמת רות ע"ה שנתגיירה וקבלה עליה עול היהדות, וכמאמר בועז ע"ה (רות ב' ז') "ישלם ה' פעלך ותהי משכרתך שלמה מעם ה' אלהי ישראל אשר באת לחסות תחת כנפיו". עכ"ל.

קלא. ועוד טעם שנהגו לקרות רות בחג השבועות, מפני שכתוב בו (רות א' כ"ג) בתחילת קציר שעורים, והוא (שבועות) זמן הקציר. (אבודרהם - מפלות הפסח, הוצא דברי משה א"מ ת"ט).

ובלבוש (א"מ מ"ד ז'): מפני שאותו מעשה דבועז היה בימי קציר חטים שכלה בחג השבועות, שמביאין שתי הלחם מחטין, ובפרשת מועדים בפרשת אמור כתיב (ויקרא י"ט ט') "ובקצרכם את קציר ארצכם וגו' לעני ולגר תעזוב אותם וגו'" מיד אחר פרשת שתי הלחם שמביאים בשבועות, ואותם קיים בועז ואמר (רות ב' ט')³² "שול תשולו וגו'", ורות היתה ענייה וגיוורת, לכך קורין רות בו ביום. עכ"ל.

קלב. ובספר ברכי יוסף (א"מ מ"ד ס"ק י"א) כתב, נ"ל שמגילת רות נקראת בעצרת במה שפירשו ז"ל (פירוש הרמב"ם על מגילת רות א' ד') דהיתה נקראת "רות" לפי שקבלה עוד תר"ו מצוות מלבד ז' מצוות בני נח. ולכן ביום קבלת התורה דקבלנו תרי"ג מצוות, עם הז' דבני נח, קורין רות. עכ"ד.

קלג. לפי שמגילת רות נכתבה ע"י שמואל הנביא לייחס את דוד המלך שבא מרות המואביה, כי מן השמים הסכימו על הדבר, וסוף המגילה מסיים עיקר היחוס, מפרץ עד דוד, לכבודו, כדאיתא בכמה מפרשים. וביום חג השבועות נולד דוד,

³² ובספר צוף דבש (הערת רות פ"י על מגילת רות) - נסקדמה) כתב: אאמינהו אני בלי שום ספק לסיבת קריאת המגילה הלזו בעצרת הוא מה שאומר לפי הפשט: ידוע כי הקב"ה צוה אותנו להניח פאה כי יכלה אדם שדהו. ובזו המגילה סופר איך היתה רות נכנסה ללקוט פאה אחרי הקוצרים, בעיקר הקצר - שהוא חג שבועות. לזה אנו קוראין אותה בזמן הלזו.

והעד לזה בא בפרשת אמור, מצות פאה מצרנית לחג השבועות בין הדברים, והדבר קשה מה חידש בזה, הלא היא כתובה בפרשת קדושים ולא הוסיף על הנאמר שם זולת "בקצרך" תחת "לקצור". ועוד קשה, מה זה שהכניסה בין הדברים, עד שחז"ל הוצרכו לתרץ בתורת כהנים (אמור פרק י"ג, וכ"כ גיליון י"א ויקרא כ"ג מ"מ"ט): ללמדך כל מי שמניח לקט שכתה ופאה ומעשה עני, מעלה עליו הכתוב כאילו בית המקדש קיים והקריב קרבנותיו בתוכו, [עכ"ד]. אבל באמור יובן, כי הכוונה היתה, עתה (בזמן חג השבועות) שהוא עיקר הקצר, לצוות על הפאה.

וממנו ראו אנשי כנסת הגדולה וכן עשו - לסדר קריאת המגילה הזו בשבועות - הלכות עצרת בעצרת. ואומר אני כי מה שכתוב (ויקרא י"ט י') "לעני ולגר", הוא רמז לאותו גר אשר בא יבא, שהיא רות אשר באת להתגייר ולחסות תחת כנפי השי"ת בעת ובעונה הזאת, תעזוב לה הפאה ותגמול לה חסד. וכי, עכ"ד, וע"ש עוד.

זמן מתן תורתנו – המנהג לשטוח עשבים – שושנים – העמדת אילנות

כדמוכח מן הירושלמי (ירושלמי ז'ל"ג ד', ו"כ צדק רנה ג' ז') שהביאו התוספות פרק קמא דחגיגה (י. ד"ה סף ע"מ) דוד מת בעצרת, וידוע (סוטה יג:) שהקב"ה משלים שנותיהם של צדיקים. לפיכך נכון לקרות מגילת רות ביום הולדת של דוד המלך ע"ה לכבודו. כן נראה לי נכון. (בנין אריאל³³ צ"ת מועד - חג השבועות - רש מגילת רות). ושוב מצאתי שבספר בכור שור³⁴ (צנא צמלא יד; הוצא נשערי משונה או"ס תל"ד ס"ק ז') כבר כתב כן.

עוד נזכר,
לחוק האמונה
בהבטחת
הקב"ה על
נאולה
העתידה

קלד. נהגו לקרות מגילת רות בחג השבועות להיותה סיפור תולדות כסאות למשפט כסאות לבית דוד, לנטוע בנפשותינו מדת הבטחון - ושנאמין כי כאשר הבורא יתברך שמר הבטחתו לישראל אשר הבטיחם ע"י משה נביאו (שמות ג' י"ג) "בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלהים על ההר הזה", ומן השמים השמיים את קולו ויתן להם חוקים ומשפטים צדיקים ועדות אשר יעשה אותם האדם וחי בהם, ככה ישמור הבטחתו שנית "ויצא חוטר מגזע ישי ונצר משרשיו יפרה ונחה עליו רוח ה'" (שעיה י"א א-ג) כאשר נחה על רבן של נביאים בשלימת נפש האלהית וכו'. (משה משה ס' מל"ג בשם הר"ר דוד אבן יחיאל ז"ל). (וע"ע לעיל סעיף י"ח).

המנהג לשטוח עשבים – שושנים – העמדת אילנות

המנהג לשטוח הרצפה בעשבים ושושנים

קלה. נוהגין לשטוח עשבים בשבועות³⁵ בבית הכנסת ובבתים,³⁶ זכר לשמחת מתן תורה [שהיו עשבים סביב הר סיני, שנאמר (שמות ל"ד ג') "גם הצאן והבקר אל ירעו

³³ כתב החיד"א ז"ל (שם הגדולים - ספרים ז' ז"ט): "בנין אריאל" [נדפס בשנת תקל"ח] - להגאון שושילתא דבי נשיאה מו"ה שאול זלה"ה, אב"ד דק"ק אמשטרדם. ובו שני חלקים, "חדרי תורה" על סדר הפרשיות וחמש מגילות, ו"חדרי התלמוד" על הש"ס. ואני הדל זכיתי לקבל פני שכינה בשנת תקל"ח מדי עברי בשליחת מצוה, וזכיתי להתבסס מתורתו ומענותותו ושלמותו ר"ב חסד"א נקיש בידה. תנצב"ה. עכ"ל.

³⁴ הג"מ אלכסנדר שור ז"ל חיבר שמלה חדשה, ותבואות שור, ונדפס בזאלקווא שנת תצ"ג. והוא ספר נפלא על שחיטה וטריפות וענינים בש"ס ופוסקים, והרגיל בו עיניו יחזו כי העמק בעיון ישר ובקיאות גדול וחדש כמה חדושי דינים וכו'. וספר תבואות שור, פי' וביאור רחב על שמלה חדשה בפלפול עצום ורב תבואות בכח שור. וספר בכור שור הוא חידושי הלכות ופוסקים שמעתא ואגדתא על מסכת חולין ושאר מסכתות. והגאון בעל תורת חיים היה מר דודו. ומחדש נדפס ספר פרי מגדים על חלק ש"ע מ"ד ושם מלל ומשבח להגאון הנזכר מקצת שבתו. (שם הגדולים - גדולים א' ר"ט).

³⁵ במגן אברהם (שם ס"ק ה') כתב שנהגו לשטוח ביום טוב, ע"ש, ובמשנה ברורה (שם ס"ק ט'). וכו' בספר אקט יושר (או"ס עמ' ק"ג) שהיה מנהג בביתו [של הרב תרומת הדשן ז"ל] לפזר עשבים ובשמים [של עשב שהביאו בערב שבועות] ביום ראשון של שבועות בשחרית.

³⁶ כ"כ בספר יוסף אומץ (ס' ממנ"א), לשטוח אף בשאר בתי העיר, ולא רק בבית הכנסת, וז"ל: במהרי"ל כתוב "נוהגין להשטיח בית הכנסת בבשמים וכו'" [ע"כ]. ואנו, מנהגנו לשטוח כן רצפת כל הבתים. עכ"ל.

המנהג לשטוח עשבים - שושנים - העמדת אילנות: זמן מתן תורתנו

אל מול ההר ההוא", שמע מינה שהיה שם מרעה (לבוש אור"ט תל"ד א', וכ"כ נסידור היענין - שער ד' שניל ע"ו אור"ט א' אות ג'). (רמ"א אור"ט תל"ד ג').^{37 38}

קלו. ובספר מהרי"ל (מנהגים - הל' שנועות סעיף ג') כתב שמשטיחין אף בשושנים (ולא רק בעשבים), וז"ל: נוהגין להשטיח רצפת בית הכנסת בבשמים של עשבים ובשושנים לשמחת הרגל. עכ"ל. ועוד יוצא מדבריו שהעשבים האמורים למעלה, יש ענין שיהיו עשבי בשמים (משא"כ לפי טעמו של הלבוש, דסגי בסתם עשבים).

ענין שושנים ועשבי
בשמים אצל עצרת

קלו. כתב השבט מוסר ז"ל (מדרש תלפיות - ערך "דולאים", וכ"כ נספר שצט מוסר - פרק ל"ג) טעם על המנהג לשום שושנים בבית הכנסת בשבועות שהוא מתן תורה, לפי שכשיצא הדיבור מהקב"ה, נתמלא העולם בשמים, כדברי רז"ל (שנא פס:), ולרמז זה נוהגים בבשמים ביום מתן תורה. עכ"ל. וכ"כ החתם סופר ז"ל (דקשות - דף רפ"ט טור ד' ד"ה סמוכין).

קלה. ובספר יפה ללב (מ"ה תל"ד ג') כתב: נוהגים לשטוח עשבים, הם עשבי בשמים ממיני שושנים שיש בהן ריח טוב, רמז כי שושן עדות לישראל ששומרים התורה, כדאמרינן בסנהדרין (לז). "סוגה בשושנים" (שיר השירים ז' ג') שאפילו בסוגה של שושנים לא יפרצו בהן פרצות, ופירש"י "סוגה בשושנים", גדורה בשושנים, כלומר באזהרה קלה ובהבדלה מועטת הם נפרשין מן העבירה, ואין צריך אבנים להפרישן וכו'. עכ"ל.

קלט. ועוד כתב בספר יפה ללב (מ"ג אור"ט תל"ד אות ו'): יפה נהגו כך לשטוח עשבי בשמים ופרחי שושנים בשבועות - לכבוד התורה ולומדיה, אלו תלמידי חכמים שהם רכים כשושנים ונאים כשושנים ומרטיבים מעשים טובים כשושנים, כדפירש רש"י בתהלים בפסוק (תהלים מ"ה א') "למנצח על שושנים", יע"ש. עכ"ל.

קמ. ועוד כתב בספר מדרש תלפיות (ערך "דולאים"): "וילך ראובן בימי קציר החטים וימצא דודאים בשדה וכו'" (נלאשית ל' י"ד), ר' יהודה בר סימון אומר, פרי של אילן ששמו מיש. ע"כ. ויש מפרשים שהוא מין עשב מריח טוב, ויש מפרשים שהוא מין שושנה, ועי' ברמב"ן ז"ל (נלאשית ל' י"ד).

ויהי "בימי קציר החטים וימצא דודאים", זה היה ערב שבועות. לכן "ישכב עמך הלילה" (נלאשית ל' ט"ו), ויצא יששכר חמור גרם בתורה, שהיה זמן קבלת התורה. וזהו שאמר (נלאשית ל' י"ז) "בן חמישי", חמשה חומשי תורה. [מהר"ם אלשיך (ע"ה נלאשית ל' י"ד, ע"ש נאריכות)].

³⁷ כתב החיד"א ז"ל (נרכי יוסף אור"ט תל"ד ס"ק ו') דיש סמך למנהג זה ממ"ש באגדה דהמן אמר לאחר שורוש דמנהג ישראל לשטוח עשבים בעצרת.

³⁸ עוד טעם לשטוח הרצפה בעשבים: כתב החתם סופר ז"ל (דקשות - דף רפ"ט טור ד' ד"ה סמוכין): נוהגים לשטוח עשבים למדרס רגל, כי "ראה ויתר גוים" (תפקוק ג' ו') (נכ"ק לז). ונקרא "הר חורב" שמשם ירדה חורבה לאומות העולם (שנא פס:): "ידבר עמים תחתינו" (תהלים מ"ז ד'), וכתב (תהלים י"ג ח') "בפרור רשעים כמו עש"ב". עכ"ל.

אמר המאסף (בעל מדרש תלפיות), להרמב"ן שפירש "דודאים" יאסמין, והמפרשים פרשו מיני שושנים, יבוא על נכון מנהג כל ישראל לשום שושנים בבית הכנסת בשבועות שהוא מתן תורה, לפי שהדודאים שהם מיני שושנים הובאו ערב שבועות זמן מתן תורה, ויצא משם יששכר תלמיד חכם, כמדובר. עכ"ד.

מנהג העמדת אילנות

קמא. כתב המגן אברהם (סי' ת"ד): נוהגין להעמיד אילנות בבית הכנסת ובבתים. ונראה לי הטעם, שיזכירו שבעצרת נידונין על פירות האילן (עי' לעיל סעיף ס"ד) ויתפללו עליהם. עכ"ל. וכ"כ היעב"ץ ז"ל בסידורו (שער המזרח אורח צ' אות ג'), והובא במשנה ברורה (ת"ד ס"ק י').³⁹

קמב. אולם, כתב החיי אדם (ח"צ כלל קל"א סעיף י"ג): הגר"א ביטל מנהג מלהעמיד אילנות בעצרת, משום שעכשיו הוא חוק העמים להעמיד אילנות בחג שלהם. עכ"ל.

וכ"כ בספר חכמת אדם (כלל פ"ט סעיף א'): וכל דבר שהוא חוק לעבודה זרה, אע"ג דכתיב בתורה שהיו נוהגין בו ישראל, אסור משום "בחוקותיהם" (ויקרא י"ט ג'). ולכן המצבה, אע"פ שהיתה אהובה לפני המקום בימי אבות, לאחר שנעשה חוק לעבודה זרה, כתיב (דברים ט"ז כ"ג) "ולא תקים לך מצבה" וכו'. ומטעם זה אסר הגר"א להעמיד אילנות בחג השבועות, כמו שכתבו האחרונים, כיון שכן נהגו בחג שלהם. עכ"ל. וכן הובאו דברי הגר"א להלכה במשנה ברורה (ת"ד ס"ק י').

קמג. ובערוך השולחן (א"ח ת"ד ו') כתב שביטל אף המנהג לשטוח עשבים, וז"ל: כתבו שנוהגין לשטוח עשבים בשבועות וכו', ויש נהגו להעמיד אילנות. אמנם בדורות שלפנינו ביטלו האילנות והעשבים מטעמים שידעו הגדולים שבדור. עכ"ד.

ואחרים חולקים על הערוך השולחן וס"ל שהגר"א ז"ל לא אסר אלא העמדת אילנות, ולא שטיחת עשבים (עי' ספר ארחות רבים ח"צ עמ' ז"ט, ועוד).

קמד. יש מקומות שלא קבלו הוראה זו של הגר"א ז"ל, עיין בספר דברי שאול - יוסף דעת [לגריי"ש נאטנזאהן ז"ל] (יו"ד סי' שמ"ט סעיף א' - דף נ"ב טור ד') שכתב לקיים מנהג העמדת אילנות בשבועות, ע"ש, ובספר דעת תורה למהרש"ם ז"ל (א"ח ת"ד ג').

ובספר חוט המשולש כתב שעל מקומו של החתם סופר ז"ל בבית הכנסת נהגו לעשות כמין כילה מיוחדת מענפי אילן ומיני עשבים, ופעם אחת קרה שגבאי אחד של ביהכ"נ העביר את המנהג הנ"ל ולא הניח לעשותו, וכאשר בא החתם סופר

³⁹ ומה שאין מעמידין אילני מאכל, הוא באשר לקוץ אילן מאכל אית ביה לאו מפורש בתוה"ק, בפרשת שופטים (כ' י"ט), וסכנתא חמירא מאיסורא, עיי' יו"ד סי' קט"ז בט"ז סק"י בענין קציצת אילן מאכל, ובאחרונים שם, לזאת אין רשאים לעקור אילן מאכל ולהעמידו בביהכ"נ (שו"ת שיח יצחק סי' רל"ז, וע"ע עוד).

ז"ל לבית הכנסת בליל יו"ט וראה שנשנתה הלילה הזה מכל לילי חג השבועות, הרע לו מאוד על הגבאי ההוא. ע"כ.

קמה. וע"ע בספר שער יששכר לבעל המנחת **א"עזר** ממונקאטש ז"ל (מאמרי חודש סיון חרבה קהלות נוחים בזה עכשיו בשב ואל תעשה [מחשש איסור חוקת העמים כדברי הגר"א ז"ל, ע"ש]. עכ"ל).

ויש עוד פרטים ודיונים בזה, אם הגר"א ז"ל אסר אף העמדת ענפי אילנות ואם לאו, ועוד. ואין כאן מקום להאריך בזה, וכלל הוא בידינו שאיש על מחנהו ואיש על דגלו יחזיק במנהגי אבותיו ע"פ הוראות רבותיו.

❧ עוד מהנהגות היום ❧

קמו. עיין לעיל בסעיף קי"א מספר כף אחת להחיד"א ז"ל בענין סעודת היום. סעודת היום וע"ע לעיל בסעיף ס"ס"ב שבעצרת בעינין נמי לכם, אבל לא כולו לכם.

קמו. עיין לעיל בסעיף קי"א, ובסעיף פ"ב-פ"ח בענין תלמוד תורה ביום חג ת"ת ביום חג השבועות.

❧ להתרחק משחוק בחג השבועות ❧

קמה. כתב בספר **ש"י** הקדוש (שער האומיות אות ט' ערך "שמיקה") שהחוטא בשחוק בימים טובים חמור יותר מבשאר השנה, כי בראשי חדשים ובמועדים יש תוספת קדושה בנשמה, וכמו שכתבו המקובלים, חמש מדרגות, כי "נפש" "רוח" "נשמה" "חיה" "יחידה" (דברים רנה ז' ל"ו) באין כסדר המעלות - ראשי חדשים, מועדים, יום כפורים, שבת, עולם הבא. וזה המשחק, בא וחוללם. עכ"ד, וע"ע לעיל סעיף ס"ב מספר ראשית חכמה.

❧ מעלת לימוד ספר תהלים ביום חג השבועות ❧

קמט. נכון ללמוד התהלים ביום חג השבועות, כי דוד המלך ע"ה היתה מנוחתו ביום הזה (ירושלמי ז"ה ז' ד', וכ"כ נזות רנה ג' ז'), וביום הקדוש יומא דהלולא דיליה עוד יעלו לרצון ביותר אמירת תהלותיו. (עבודת הקודש להסיד"א ז"ל - מורה נבוכים אות רכ"ו, וכ"כ נספדו שמחת הרגל - רומ לימוד ג', ע"ש). וכ"כ בספר **בן איש חי** (הלכות - שנה א') פרט נמדר ז'): לימוד התהלים ביום השבועות, הוא צורך גדול, שבו נפטר דוד המלך ע"ה, ויעלה לרצון יותר. עכ"ל, וע"ש.

❧ ללמוד בענין פטירת דוד המלך ע"ה ❧

קנ. עוד כתב בספר **בן איש חי** (הלכות שנה א' נמדר ז'): נכון ללמוד ביום ראשון [של שבועות] בדברי הימים א' סימן כ"ח וסימן כ"ט (מדובר שם בסוף ימי דוד המלך ע"ה), דבר בעתו מה טוב (דוד נפטר בשבועות). עכ"ל.

❖ לימוד תרי"ג מצוות

קנא. מנהגן של ישראל ללמוד ביום שבועות תרי"ג מצוות (עי' בהערה ⁴⁰). וטוב וישר ללמוד בתרי"ג מצוות לדעת הרמב"ם. ומה נעים ללמוד איזה מצוות שהם מתרי"ג לדעת הרמב"ן. (ברכי יוסף א"ח ס"ח ט"ז).

קנב. מאחר שכל עיקר שמחתנו בתורה האלהית, שבה נפלינו מכל העמים, לכן משלימין בו קריאת כל המצוות עשה ולא תעשה שבתורה. והוא מנהג כשר וישר. וצריך להיות קריאה בכוונה המביאה לידי עשייה כשיזדמנו לידנו, שנזכור לעשותן בכל אשר תמצא ידנו, להפיק רצון מה' יראה ללבב שרצוננו לקיימן כולן בפועל ממש אם היה אפשר, ומה שנפקד מהם במעשה מחמת האונס, תעלה הקריאה במקומו, והחושב לעשות מצוה ונאנס ולא עשאה מעלין עליו כאילו עשאה (נכוח ו'). ⁴¹ אבל הקוראן בלב רחוק, רק מצות אנשים מלומדה, אינו כלום. (סידור יעב"ץ שער ד' שני ע"ו אורח צ' אות מ"ג).

יהיה הלימוד
על מנת
לעשות

קנב. וכ"כ בספר יסוד ושורש העבודה (שער ט' פק י'): הלימוד ביום חג השבועות, בתרי"ג מצוות. וראוי ללמוד התרי"ג מצות בספר אור השנים (לבעל הפרדס ז"ל). וקודם לימודו יאמר "לשם יחוד כו', הריני רוצה ללמוד תרי"ג מצוות שצוה לי הבורא ית"ש ויתעלה, וכוונתי כדי לידע להזהר בהם ולשמור ולעשות אותם". וכשיגיע לאותם מצוות הנוהגין בזמן הזה, יקבל על עצמו במחשבתו בשמחה עצומה בקבלה אמיתית לקיימם, כי זה עיקר ושורש הלימוד. עכ"ד.

קנב. כתב הגאון האדרי"ת ז"ל (בספרו נפש דוד): ביחוד התענגתי [בחג השבועות] על לימוד תרי"ג מצוות, והייתי מהדר ללמוד אותם עם עוד אחד בעיון ובהבנת הדברים היטב. והייתי מחדש ב"ה תמיד באמירתם הערות חדשות. והייתי שמח מאוד בעת לימודי אותם, והתפללתי אח"כ שאזכה לקיימם ותהא אמירתי חשובה כקיומם. רבות פעמים זלגו עיני דמע גיל בעת אמירתם בחשבי אז כאילו קיימתים בפועל. כן הוספתי לאמר כל מניני המצוות לכל הדעות, כמו הרמב"ן והסמ"ג וסמ"ק וספר יראים וחרדים. ⁴² עכ"ל. ⁴³

⁴⁰הברכי יוסף שם כתב שמנהגן של ישראל ללמוד ביום שבועות התרי"ג מצוות ע"י האזהרות אשר יסד מהר"ש בן גבירול, או אזהרות הרב יצחק בר ראובן, וכיוצא. [וכ"כ בפור (א"ח ס"ח ט"ז): נוהגין בכל המקומות לומר במוסף אחר חזרת התפילה אזהרות העשויות על מנין המצוות, וכל מקום ומקום לפי מנהגו, עכ"ל]. ושוב כתב שכבר ידוע שכל אלו האזהרות לא סלקי שפיר לדעת הרמב"ם, ולכן טוב וישר ללמוד בתרי"ג מצוות לדעת הרמב"ם וכו'.

⁴¹עיין בספר עצות לדינא (סימן א' - סעיף ג' ד') ששם הארכנו קצת בענין זה.

⁴²להקל על המבקשים לעשות כמעשה האדרי"ת ז"ל, אודיע לכם כי בספר מצוות השם להג"ר ברוך היילפרין ז"ל (החפץ חיים ז"ל הביאו בכמה מקומות) ערך וביאר התרי"ג מצוות ע"פ הרמב"ם, ובסוף הספר הוסיף וערך שאר התרי"ג מצוות כפי דיעות שאר מוני המצוות, ע"ש.

⁴³עוד ממעלות לימוד התרי"ג מצוות בכל הזמנים - ועב"פ לימוד המצוות הנוהגות בזמן הזה: כתב בספר שו"ת הק' (מס' שנועות - פק נר מלוס): "למען תהיה תורת ה' בפיך" (שמות י"ג ט'). ראיתי אחד מהמדקקים שהיה לו רשום תרי"ג מצוות בקונטרס קטן, והיה נוהג לחזור אותם בכל יום, עד שכולם שגורים בפי בעל פה, והיה יודע [למנות] מצוה פלונית היא מצוה מ' או ס' או כ' או כיוצא בזה. וכל מי שמנדב לבו לאהבת התורה, יעשה כן. עכ"ל.

✧ יתפלל בו שיזכה הוא ובניו לבתרה של תורה

קנה. מה טוב דבר בעתו, לשפוך נפשו בימים האלה ובזמן הזה שיזכה הוא ובניו לבתרה של תורה, ללמוד וללמד לשמור ולעשות. (פ"א יועץ - ערך "עננה").

וכע"ז בספר בן פורת יוסף [להר"ר יוסף העס ז"ל, אב"ד ור"מ דק"ק קאסעל ומדינות העסק - נדפס בפיוורא בשנת תקנ"ו] (דף קכ"ט טור א'), דאחז"ל (ראש השנה טו.) בעצרת נידונים על פירות האילן, וכתבו ספרי הקבלה דר"ל על הבנים, "כי האדם עץ השדה" (דברים כ' י"ט), לכן ראוי להתפלל בעצרת על הבנים. עכ"ד, וע"ש עוד.
וראה לקמן בסוף הספר תפילת השל"ה ז"ל לבנים הגונים בעלי תורה וכו'.

✧ מחשבות ליום מתן תורה

קנו. כתב בספר שלי"ה הקדוש (מס' שנועות - פרק דרך חיים מוכתם מוסר): יחשוב במעמד הר סיני, כי אנחנו כולנו היינו שם וקבלנו התורה (וזהו מ"צ פג.), וברוך שהבדילנו מן התועים ונתן לנו תורת אמת וחיי עולם נטע בתוכינו. ויחשוב כי פנים בפנים דיבר ה' אתנו. ויחשוב בשבועה שנשבענו, כי כולנו מושבעים ועומדים מהר סיני. והרבה דברים כאלה יחשוב, וימלא רתת, ויעשה לעצמו לב טהור. ויעשה מוסכם חזק כאילו עתה בזה היום קיבל התורה, ויתלהב בלבו להטביע אהבה להשי"ת לעבדו בשמחה ובטוב לבב. עכ"ל.

קנו. ובספר יסוד וישרש העבודה (שער ט' פרק י') כתב: אחי ורעי, זרע ברוכי ה', בנים חביבים למקום, מה מאוד ראוי לאדם בחג הקדוש הזה - זמן מתן תורתנו הקדושה התמימה והגנוזה אלפיים שנה, לשמוח בלבבו יותר מכל החגים, כדאמר רב יוסף (פסחים סח:) "אי לא האי יומא קא גרם, כמה יוסף איכא בשוקא". וראוי לכל איש ישראלי מעם קדוש שיתעורר עצמו ביום הקדוש הזה, הן באמצע התפילה, הן בלימוד, וביחוד בעת אכילה ושתייה, להכניס שמחה בלבו ובמחשבתו ויתן הודאה להבורא ית"ש שנתן חלקו וגורלו ג"כ מעם קדוש הישראלי, וזיכה אותו לעבדו לשרתו בלימוד תורתו הקדושה ובשמירת מצוותיו הקדושים והנעלמים יסודותיהם בעולמות העליונים הקדושים לאין קץ ותכלית. עכ"ד.

✧ תפילה על פירות האילן

קנה. עיין לעיל בסעיף ס"ח-ס"ט.

ובספר שמירת הלשון (מ"צ חסימת הספר - פרק ג') כתב: באתי לעורר על דבר שאנו אומרים בכל יום בפרשת ציצית (נמדנר ט"ו ל"ט) "וראיתם אותו וזכרתם את כל מצוות ה'", ואמרו רז"ל (מנחות מג:) ראה מביאה לידי זכירה, וזכירה מביאה לידי עשייה. אבל אימתי יכול להועיל דבר זה? כשהוא לומד ויודע המצוות, אך שהוא ירא שמה ישכחם, ועל זה מועילה הציצית - שיזכרם ולא ישכחם, וממילא יבוא לידי קיום. אבל אם לא ידע את המצוות, מה יועילו לו הציצית? ועל כן נכון מאד שילמד כל אדם ספר "מצוות השם" או על כל פנים "קיצור ספר חרדים", המובא בספר "זכור תורת משה" לבעל חיי אדם, וידע המצוות. עכ"ל. ושוב חיבר החפץ חיים ז"ל "ספר מצוות הקצר" אשר בו ליקט כל המצוות הנהוגות בזמן הזה.

המנהג לאכול מאכלי חלב

קנט. נוהגין בכל מקום⁴⁴ לאכול מאכלי חלב ביום ראשון של שבועות. (רמ"א או"ח ט"ז ג'). ומנהג אבותינו תורה היא (מגן אברהם שם ס"ק ו').

ואח"כ אוכלים בשר, לקיים "ושמחת בחגך" (דברים ט"ז י"ד), ואין שמחה בלא בשר (פסחים קט.).⁴⁶ (שלי"ה מס' שבעות - פרק נר מלוא, וכ"כ במטה משה סי' תל"ג, וכ"כ בתורת חיים צנע' מל"ה פו: [העמק לקמן בסעיף קט"ט], ושם על מס' חולין פג. ד"ה ועד עזרת, ע"ש, ונסידור יעב"ץ שער ד' ציל ט"ו אורח ד' אות ל"ה, וע"ע צרמ"א שם).

מעמי המנהג

קס. כתב הפרי חדש (או"ח ט"ז ד'): נראה לומר שאוכלים מאכל חלב, משום שהוא יום שנתנה בו תורה, והתורה נמשלה בו, כדאמרינן בפ"ק דתענית (י). למה נמשלו דברי תורה לשלשה משקין הללו, במים וביין ובחלב⁴⁷ כו'. עכ"ל. ושוב מצאתי כן בספר צדה לדרך [להר"ר מנחם בן זרח ז"ל⁴⁸] (מאמר ד' כלל ד' פרק ה'): מנהגנו בחג הזה לאכול דבש וחלב להעיר על התורה שנמשלה לדבש וחלב. עכ"ל, וע"ש עוד. וע"ע לקמן בסעיף קע"ג מספר בלבו (סימן י"ג).

התורה נמשלה לחלב

⁴⁴במשנה ברורה הגירסא ברמ"א היא: "ונוהגין בכמה מקומות לאכול מאכלי חלב וכו'". אבל ברוב דפוסים הגירסא היא "ונוהגין בכל מקום לאכול וכו'". ושוב בדקתי במהדורה ראשונה של השלחן ערוך עם הגהות הרמ"א (קראקא - שנת של"ח) ומצאתי כגירסת רוב הספרים: "ונוהגין בכל מקום וכו'".

⁴⁵רמז למנהג זה מן התורה: יש רמז לזה מן התורה, שנאמר (מנדבר כ"ט כ"ו) "מנחה ח'דשה ל'ה' ב'שבועותיהם", ר"ת "חלב". (מטה משה סי' תל"ג, וכ"כ נספרי עוללות אפרים - מאמר קמ"ב).

⁴⁶עוד מעמים לאכול בשר: בספר יפה ללב (או"ח ט"ז י') כתב: ואח"כ (אחר שיאכל מאכל חלב) [יאכל] מאכל בשר משום שמחת יו"ט הקדושה הזה כי רבה היא וגדולה מאד על כל שמחת ימים טובים הקדושים, דאין שמחה אלא בבשר וכו'. ובכן מי שאינו יכול לאכול שתיים ביום אחד, ידחה מאכל חלב מפני מאכל בשר וכו', כי יש טעם בבשר לאכול ביום מתן תורה - להורות כי לא הותר אכילת בשר כי אם ללומדי תורה, שהרי אמרו ז"ל (פסחים מט:): עם הארץ אסור לאכול בשר, שנאמר (ויקרא י"א מ"ו) "זאת תורה בהמה והעוף", כל העוסק בתורה מותר לאכול בשר בהמה ועוף, וכל מי שאינו עוסק בתורה אסור לאכול בשר בהמה ועוף, וכו'. ולעד"נ במ"ש בעירובין (כא): "ולאג הרהר יגיעת בשר" (קטל"ג י"ג) וכו', כל ההוגה בהם טועם טעם בשר [ע"כ], ופירש רש"י "כל ההוגה בהן" בכל שעה שאדם מחזר בדברי תורה מוצא בהן טעם. ע"כ. אם כן זה שאינו הוגה בתורה לטעום טעם בשר, בדין הוא שיהיה אסור לאכול בשר.

ועוד טעם אחר, דהבשר הוא דבר סגולתי להבין בתורה, כדמצינו בפ"ז דבבא קמא (עא:): דמשום שלא אכל בשר לא דקדק יפה בהלכה, יע"ש, ועל כן צריך לאכול בשר ביום מתן תורה להבין במה שלומד, ודא יומא דקא קרים סגולה ללימוד כל השנה כולה, וכדרך שכתב הרב חיד"א ז"ל בכף אחת סימן כ"ב אות ח', יע"ש (הובא בסעיף קט"ו). עכ"ר הרב יפה ללב.

⁴⁷הגמרא שם למד שנמשל לחלב מן הפסוק (ישעיה נ"ה ה') "לכו שברו ואכולו ולכו שברו בלוא כסף ובלוא מחיר יין וחלב". וע"ע לקמן סעיף קע"ג.

⁴⁸הר"ר מנחם בן זרח ז"ל היה תלמיד רבינו יהודה בן הרא"ש ורבינו יהושע בן שועיב. ונתבקש בישיבה של מעלה בשנת קל"ד. (שם הגדולים - גדולים מ' מ"ט). מן הספר [צדה לדרך] ניכר גדולתו בתורה ושאר חכמות וכו'. (שם הגדולים - קפרים ז' ד', וע"ש עוד).

כי לא הותר אכילת בשר אלא ללומדי תורה

יש סגולה באכילת בשר ללימוד כל השנה

קסא. ובניירות שמשון (על המ"א ת"ד ס"ק ו') כתב, נראה ד"חלב" גימטריא מ', לרמז התורה נתנה ^{התורה נתנה} ^{במי יום} ^{לחשיבותה,} ^{ויחלבו בנימי} ^{מי} ^{בששה ימים בלבד,} ^{כדאיתא במדרש} ⁴⁹ ^{(פסיקתא רבתי פרשה כ"א).} ^{התורה נתנה} ^{במי יום} ^{לחשיבותה,} ^{ויחלבו בנימי} ^{מי} ^{בששה ימים בלבד,} ^{כדאיתא במדרש} ⁴⁹ ^{(פסיקתא רבתי פרשה כ"א).}

קסב. והבן איש חי ז"ל (נספחו ידי חיים - א"ח ת"ד) כתב, נראה לפרש הטעם למאכלי חלב ביום מתן תורה, כי התורה ניתנה בארבעים יום כמנין חל"ב, ולכן נקראת בשם "חלב" (תענית ז).

אך יש ודאי עוד צירופים של תיבות שיהיה מספרם ארבעים, ולמה נבחרו אותיות "חלב" לכנות בהם התורה? נראה בס"ד משום כי אותיות חל"ב במילואם, שהוא ח"ת למ"ד ב"ת, תמצא באותיות המילוי אותיות "תמידית" ממש, לרמז שצריכה התורה להיות תמידית אצל האדם, ולא עראי.

מקום ש"חלב" כינוי לתורה, ומוסר הנלמד מזה

אי נמי, התורה נקראת "חלב", כי החלב עיקרו דם שהוא אדום, ומתהפך לחלב שהוא לבן (מה ט'), כן על ידי התורה העוונות יתהפכו לזכויות שהוא סוד לבן, כמש"כ (ישעיה א' י"ח) "אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו". וגם ע"י התורה תתהפך מדת הדין שהוא אדום, למדת רחמים שהוא סוד לובן.

עוד מקום בחני"ל

ועוד י"ל שהתורה נקראת "חלב" על דרך המוסר, כי האדם בהוולדו בעולם הזה, ראשית מזונו הוא חלב, וזה הערב לו מכל מין מאכל, כי אפילו כשילמד לאכול יהיה החלב חשוב אצלו יותר מכל מעדני מלכים. וראוי שגם התורה תהיה אצל האדם כך, שתהיה עריבה על האדם יותר מכל הנאות שבעולם, וכולם יהיו נדחים מפניה, כמנהג האדם בחלב בתחילת ימיו אחר שנולד.

עוד מקום, ומוסר השכל

גם עוד יתנהג בה כמנהג החלב שהיה יונק מדדי אמו, שלא היה לו עת קבוע וידוע ליניקתו ומזונו, אלא כל עת ועת שיניחו הדד בפיו הוא יונק ממנו. וכן התורה, לא יש עת ידוע מיוחד ללימודה, אלא כל העתים של כ"ד שעות הם ראויים לעסק התורה, וכמו שכתוב (ישעיה א' ט') "והגית בו יומם ולילה", ושאל בן דמא לרבי ישמעאל "כגון אני, שלמדתי כל התורה כולה, מהו ללמוד חכמה יונית?" אמר ליה "צא ובדוק שעה שאינה לא מן היום ולא מן הלילה" (פוטא מו.), וזה לא אפשר להיות. על כן נקראת "חלב", שיתנהג בה האדם כמנהג היותו יונק חלב מדד אמו, שכל העתים הם ראויים ליניקתו.⁵⁰ עכ"ד, וע"ש עוד.

קסג. ובספר עזריות אפרים (מאמר קמ"א) הביא מדורשי רשומות רמז למנהג זה מן הפסוק (נמלכו כ"ח כ"ו) "מנחה ח'רשה ל'ה' ב'שבועותיהם" - ר"ת "חלב", וכתב: נראה ליתן טעם למנהג זה, כי מהידוע שהחלב יש לו ג' בחינות, וכולם מצנינו

עוד גי' מעמים שהתורה נמשלה לחלב א', שתמיד מוצא בו מקום חדש

⁴⁹ זה לשון המדרש שם: אמר רבי שמלאי, בכבוד גדול היה העולם עד שלא ניתנה התורה; משניתנה התורה כביכול נעשה העולם זוללה. הא כיצד? את נוטל קנה מאזנים, ותן שש אונקיות מכאן וארבעים מכאן. מי מכריע? לא ארבעים מכריעים ששה? ! כל העולם כולו לא נברא אלא לששה ימים, שנאמר (שמות כ' א') "כי ששת ימים עשה ה' את השמים", והתורה ניתנה לארבעים יום, "ויהי שם עם ה' ארבעים יום וארבעים לילה" (שמות ל"ד כ"ח) "ואשב בהר ארבעים יום וארבעים לילה" (דברים ט' ט') לא כל שכן שהיו הארבעים מכריעים את הששה. עכ"ל.

⁵⁰ אחז"ל (יבמות ג' ט') ר' חלקיה בשם ר' סימון, העושה תורתו עתים (ר"ל שאינו לומד אלא בעתות מיוחדות אף שיש לו פנאי ללמוד יותר), הרי זה מפר ברית, ויליף זה מן הכתוב (מלכים ק"ט ק"י) "עת לעשות לה' הפרו תורתך". וע"ש בפירוש הפני משה. (משנה ברורה ק"ה ס"ק ד').

דוגמתם בתורה, ושלשתן נרמזו בג' תיבות אלו, "חדשה לה' בשבעותיכם". (א) שהחלב, כל זמן שהתינוק יונק, הוא מוצא טעם חדש, כמו שאמרו רז"ל (ערוזין נד:) מאי דכתיב (משלי ה' י"ט) "דדיה ירווך בכל עת", למה נמשלו דברי תורה לדד, מה הדר הזה כל זמן שהתינוק ממשמש בה הוא מוצא בה טעם חדש, כך התורה בכל פעם שלמד האדם מוצא בה טעם חדש. זהו שאמר "חדשה".

(ב) הוא שאמרו (מענייני ז.) למה נמשלה התורה לחלב כו', מה המשקים הללו אין עומדים כי אם בפחות שבכלים, בכלי חרס ולא בכלי זהב וכסף, כך התורה אינה מתקיימת אלא בנמוכי רוח כו'. וזה נרמז באומרו "לה'", כי נמוכי הרוח הם קרובים אל ה', כמו שאמר (ישעיה כ"ז ט"ו) "אשכון את דכא ושפל רוח", לאפוקי ממה שנאמר בגסי הרוח (מלכים ק"ה ה') "גבה עינים ורחב לבב אותו לא אוכל".

(ג) שהחלב בטבע גורם השינה, כמו שלמדו מפסוק (שופטים ה' כ"ה) "מים שאל חלב נתנה", והוא לכדי שישן, כמו כן התורה גורמת להמתיק שנתו, כמ"ש (משלי ג' כ"ד) "ושכבת וערבה שנתך", וכתיב (קהלים ה' י"ב) "מתוקה שנת העובד", היינו העובד ה'. זהו בעולם הזה, אמנם לעולם הבא נאמר (משלי י' כ"ג) "בשכבך תשמור עליך". והשינה היינו השביתה והמנוחה, אשר לזה נבחרו כל השביעיות, כשבת ושמירה ויובל, וזה נרמז באמרו "בשבעותיכם", כי השביעיות נבחרו למנוחה, וכמו שאמרו שינה ב'שבת ת'ענוג, והוא רמז נפלא אל המנוחה ואל הנחלה אשר יזכו אליה נוחלי התורה. עכ"ד, וע"ש עוד.

קסד. כתב המשנה ברורה (תל"ד ס"ק י"ג): "ונוהגין בכל מקום לאכול מאכלי חלב", עיין מגן אברהם, ואני שמעתי עוד בשם גדול אחד שאמר טעם נכון לזה, כי בעת שעמדו על הר סיני וקבלו התורה [כי בעשרת הדברות נתגלה להם עי"ז כל חלקי התורה, כמש"כ רב סעדיה גאון שבעשרת הדברות כלולה כל התורה] וירדו מן ההר לביתם, לא מצאו מה לאכול תיכף כי אם מאכלי חלב, כי לבשר צריך הכנה רבה, לשחוט בסכין בדוק כאשר צוה ה', ולנקר חוטי החלב והדם, ולהדיח ולמלוח ולבשל בכלים חדשים, כי הכלים שהיו להם מקודם שבישלו בהם באותו מעל"ע נאסרו להם, על כן בחרו להם לפי שעה מאכלי חלב. ואנו עושין זכר לזה. עכ"ל.

קסה. והנה, בהשמטה שנדפסה בספר ליקוטי הלכות לפרק ט' דחולין (שנדפס בשנת עת"ו) כתב החפץ חיים ז"ל: בהלכות פסח סימן תצ"ד ס"ק י"ב במשנה ברורה טעם על הנהגת מאכלי חלב בחג השבועות, וטעם זה הוא שייך רק אליבא דראב"ע דס"ל דתורה נתנה לנו בערב שבת ולא בשבת, כן איתא בפרקי דרבי אליעזר בשם ראב"ע בפרק מ"ו. עכ"ל. וכוונתו הוא, שבתלמוד בבלי (סנה פו:) איתא דלכולי עלמא בשבת ניתנה תורה לישראל, וא"כ בלאו הכי לא יכלו לשחוט ולהכין להם בשר בו ביום, שהוא אסור במלאכה. אבל לראב"ע דס"ל דתורה נתנה בערב שבת, אפשר לומר כנ"ל.

ואחרים ז"ל (אמרי פנחס - לוח שט"ו, וכ"כ נספח גאולת ישראל) כבר קיימו טעם הנ"ל גם לדעת תלמודא דידן בשינוי קל, שבערב שבת כבר הכינו להם כל מאכלי שבת, וכאשר קבלו התורה נאסר להם כל המאכלים שהכינו בערב שבת, ולשחוט מחדש לא היה אפשר תיכף, כי אסור בשבת, ונמצא דכל מה שהיו

ב', אינו
עומד אלא
בפחות
שבכלים

ג', שהוא
גורם מנוחה

אוכלים
מאכלי חלב
זכר למה
שאכלו
מאכלי חלב
ביום שקבלו
התורה

טעם הנ"ל
רק אליבא
דראב"ע

קיום טעם
הנ"ל גם
אליבא
דתלמודא
דידן בשינוי
קל

אוכלים בשבת זה, יום קבלת התורה, בהכרח היו מאכלי חלב, ועל כן אנו נוהגים ג"כ לאכול מאכלי חלב בחג השבועות, זכר למתן תורה, כנ"ל.

קסו. ובניזירות שמשון (על המ"א מ"ד ס"ק ו') כתב, עוד אפשר לומר שנוהגים לאכול מאכלי חלב בשבועות, שחלב מרבה הזרע, כדאיתא ביומא (י"א), ושלשה ימים שהיו ישראל מופרשים מנשותיהם נמנעו ממנו, וכשנאמר להם "שובו לכם וכו'", אכלו חלב לשמחת עונה, ושאר דברים השנויים שם (דברים שמרבים זרע) לא היה להם במדבר. עכ"ד.

עוד טעם
שאלו
מאכלי חלב
ביום מתן
תורה

קסז. ביום זה משו את משה מן המים (סוטה י"ג), ולא רצה לינק חלב מן הנכריות משום פה שידבר עם הקב"ה ויקבל הלוחות (סוטה ט"ז), עד שהביאו את אמו ותיניקהו מחלבה. ועל כן לזכר עושיין ואוכלין חלב לכבוד משה רבינו ע"ה. (י"קוט יצחק [על טעמי המלוות] - מזה ק"ג ועניני שנועות - אות ס"ו).

זכר למשה
רבינו שלא
ינק חלב
מנכריות
ביום זה

קסה. כתב החתם סופר ז"ל (דקדק - דף ר"א טור א' ד"ה ולאמרו), יראה כי טוב לאכול בעלי חיים להעלות הניצוצות מחי למדבר. אך אי היה סגי באכילת חמאה וחלב מבלי להמית חי, היה טוב. וכן היה אדם הראשון קודם החטא. אך אח"כ לא היה נפש האדם חשוב כל כך שיהיה בכחו להעלות ע"י חלב אם לא ימיתנו דוקא ויציא דמו בנפשו וכו'. אמנם ביום מתן תורה שהיינו כמו קודם החטא, היה סגי בחלב בלי המית בעלי חי, והיו מעלין הניצוצות ע"י חלב. עכ"ד.

זכר להיתנו
במדרגת
אדח"ר קודם
החטא ביום
מתן תורה

קסט. איתא במדרש תהלים (פס"ח), בשלשה מקומות נתווכחו המלאכים עם הקב"ה, בשעה שבא לברוא את האדם לפניו כו', ובשעה שבא לברוא את האדם אמרו לפניו כו', ובשעה שבא ליתן תורה לישראל אמרו לפניו כו', ובשעה שעשו את העגל שמחו מלאכי השרת ואמרו "עכשיו תחזור התורה אלינו", אמרו לפניו כו', אמר להן הקב"ה "בכל שעה אתם מקטרגים עליהם, והלא אתם, כשירדתם אצל אברהם אכלתם בשר בחלב, דכתיב (נלאש"ט י"ח ט') 'ויקח חמאה וחלב וכן הבקר אשר עשה וכו'', ואילו תינוק שלהם כשהוא בא מבית רבו ואמו נותנת לו פת ובשר וגבינה, והוא אומר לה 'היום למדני רבי (שמות כ"ג י"ט) לא תבשל גדי בחלב אמו'". ולא מצאו לו מענה. מיד הלכו להם בפחי נפש. [עכ"ד המדרש].

להראות
שאנו נזהרין
באיסור בשר
בחלב, שלא
יקטרגו
המלאכים

ואפשר דמהאי טעמא נוהגים לאכול מאכלי חלב ביום מתן תורה ואח"כ אוכלים בשר, כדי שיראו המלאכים מה שאנחנו נזהרין יפה במצות בשר בחלב, לאכול חלב תחילה ואחר כך בשר ע"י קינוח והדחה ושאר אזהרות, וע"י כן אין להם מקום לקטרג עלינו ביום מתן תורה, דחיישינן שמא יקטרגו עתה כמו שעשאו בשעת מתן תורה, דמהאי טעמא אין מקיזין דם במעלי יומי טבא משום מעלי יומא טבא דעצרת דחיישינן דלמא אכתי נפק ההוא זיקא דשמיה טבון[ח], כמו שכתב הרמב"ן ש"ע"א, הכא נמי חיישינן דאכתי יקטרגו עלינו, וכשרואין שאנחנו נזהרין במצוה זו שעברו עליה, חוששין לקטרג פן ישיב להן הקב"ה כבראשונה, "אתם אכלתם בשר בחלב, והרי תינוק שלהם נזהר יותר מכם!" (תורת חיים נצח מניעא פו:). וע"ע בבאר היטב (א"ח מ"ד סוף ס"ק ט') ובספר בית הלוי עה"ת (פרשת ימרו).

רמז לטהרת
ישראל
שהייל ניי
מתן תורה

קע. ובמזג אברהם (מל"ד ס"ק ו'): יש הרבה טעמים, ומצאתי כתוב הטעם, דאיתא בזוהר (ויקרא יז): שאותן ז' שבועות היו לישראל שבעה נקיים דוגמת אשה המיטהרת מנדתה, וידוע (מה ט.) שדם נעכר ונעשה חלב, והיינו מדין לרחמים. עכ"ל. והביאו בערוך השולחן (או"ח מל"ד ה') ביתר ביאור, וז"ל: מפני שע"פ מתן תורה נתנשאו למעלה ונתהפכו מטומאת מצרים לטהרת הקודש, לכן אוכלין חלב שנתהוית מדם, כדאמרינן (בסו"ט ו'): דם נעכר ונעשה חלב, ויש בזה רמז שהדין נתהפך לרחמים. עכ"ל.

קעא. ובספר תורת משה להחתם סופר ז"ל (שנעומ ד"ה נהקריננס) הביא טעמו של המגן אברהם, וגם מש"כ הרוקח ז"ל על הפסוק (נמלך כ"ח כ"ו) "בהקריבכם מנחה חדשה לה' בשבועותיכם", ש"ח'דשה לה' ב'שבועותיכם" אותיות "חלב", רמז לאכול מאכלי חלב בשבועות. וכתב החתם סופר ז"ל: ידוע מאחז"ל (תנחומא פנחס ט"ו) שהיה ראוי שיהיה עצרת של חג ג'כ מובדל חמשים ימים מסוכות, אלא משום שהם ימי גשמים וקשה להטריח ישראל לעלות לרגל, ואחז"ל סוף פרק המפלת (מה יא:) מפני מה נדה ז' ימים? מפני שבעלה רגיל בה וקץ בה, על כן תתרחק מבעלה ז' ימים ושוב הוה ככלה חדשה, ע"ש. וא"כ הכא נמי, הרי עצרת היא אהבה רבה - ששמח עמהם ז' ימים ואמר "קשה עלי פרידתכם, עשו לי סעודה קטנה" (סו"ט נה:), ויען שנתעלס באהבים ז' ימים רצופים ויהיה רגיל וקץ, על כן תרחיק חמשים ימים, ז' שבועות, כהרחק נדה, שיהיה אח"כ ככלה חדשה, ואז דם נעכר ונעשה חלב (עי"ז שיבוא עליה ותתעבר ממנו). על כן "בהקריבכם" את עצמכם "מנחה חדשה" - היינו כלה חדשה, אז רמז "חלב", כי דם נעכר ונעשה חלב.

הנה, פסח זכר ליציאת מצרים, היא זכרון למה שעבר. וכן סוכות, "למען ידעו דורותיכם" (ויקרא כ"ג מ"ג) מה שכבר היה. אבל מתן תורה, הוא יום מתן תורה בעצמו, איננו זכר למה שהיה, כי היא כלה חדשה כשעה ראשונה, והיום מקבלה מנותן התורה ית"ש. עכ"ל, וע"ע לעיל סעיף ל"ח.

לעורר זכות
אברהם
לפרנסה

קעב. ועוד כתב בניירות שמשון (על המ"א מל"ד ס"ק ו'): עוד אפשר לומר, כדאיתא במסכת ראש השנה (יז.) אמר הקב"ה "תקעו לפני בשופר של איל כדי שאזכור לכם עקידת יצחק בן אברהם וכו', ואיתא בבבא מציעא (פז:) בזכות "ויקח חמאה וחלב" (בראשית י"ח ט') זכו למן. ולא ניתנה תורה אלא לאוכלי המן (תנחומא נשלם כ'). על כן מבקשים אנו מהקב"ה שיתן לנו פרנסתנו ג"כ כאוכלי המן כדי שנוכל לעסוק בתורתנו (ומבקשים אנו לזכור ולעורר לפניו ית' זכותיה הנ"ל דאברהם רחימא ע"י מאכלי חלב). עכ"ד.

✚ יש נוהגים לאכול דבש וחלב - מיני מתיקה

קעג. נוהגין בקצת מקומות לאכול דבש וחלב, מפני התורה שנמשלה לדבש וחלב, כמש"כ (שיר השירים ד' י"א) "דבש וחלב תחת לשונך וגו'". (משנה ברורה מל"ד ס"ק י"ג, בשם הכ"ז בו סימן נ"ג).

התורה
נמשלה לדבש
וחלב

קעד. וביפה לבב (או"ח מל"ד ט') כתב שלאכול חלב ודבש, הוא על שם תורה שבכתב ותורה שבעל פה, ששניהם היתה הקבלה ביום הזה בסיני, כאמרם ז"ל, ואיתא בזוהר פרשת ויחי דף ר"מ ע"א דחלב תורה שבכתב, ודבש דא תורה שבעל פה. עכ"ד.

חלב תושבי
ודבש
תושבי ע"פ

מקום לאכול
מיני מתיקה
בשבועות

קעה. ועוד טעם שנהגו לאכול דבש ומיני מתיקה ביום מתן תורה, דאיתא בילקוט רות (ס' ג', מרות רנ"ה ה' ט"ו) בפסוק (רות ג' ו') "ויאכל בועז וישת ויטב לבו", מלמד שאכל מיני מתיקה אחר סעודה, מלמד שהמתיקה מרגלת הלשון לתורה. והכי איתא עוד בילקוט ירמיה (ט' ס' רמז רפ"א, והוא מיוסלמי מענין ד' ה') אמר רבי, קודם לארבעים שנה עד שלא גלו ישראל, נטעו תמרים בבבל, מפני שהמתיקה מרגלת הלשון לתורה, ע"כ.

וצריך לערבם ביחד לאוכלם בבת אחת, כי הדבש מחמם והחלב מקרר, לפיכך שניהם כאחד טובים. (יפה ל"בב א"ח מ"ד ט').

יום טוב שני של גלויות

למה עושים יו"ט שני בחג השבועות, הלא לית ביה ספיקא דיומא יו"ט שני של חג השבועות גדול מכל יו"ט שני של שאר מועדים קעו. כתב החתם סופר ז"ל (שו"ת אור"ח ס' קמ"ה): יום טוב שני דשבועות הוא תמוה, דמעולם לא עשאוהו מספק, כמש"כ רמב"ם (פרק ג' מקידוש החודש ה' י"ב) ע"ש, ובשלמא היכי דמגיעים שלוחי ניסן עושין ב' ימים גזירה משום שלוחי תשרי, אבל בשבועות שהוא לעולם נ' יום מיום טוב שני של פסח, ועד אז כבר נתפרסם בכל העולם קביעות ניסן, וא"כ גם אבותינו לא עשו מספק.⁵¹ וצריך לומר משום גזירה אטו פסח וסוכות. וא"כ ממילא חמור טפי, כיון דלא מחמת ספק נתקבל כמו ביום טוב של ראש השנה שאם באו עדים מחצות ואילך לא נתקבלו ומ"מ גמרו היום בקדושה ולא מחמת ספק, ומשום הכי חמיר טפי, וה"נ דכוותיה. ואפשר משום דבעי חיזוק טפי רמז לנו משה רבינו ע"ה בשבועות דוקא, כמש"כ מגן אברהם ריש סימן תצ"ד בשם רמ"ע מפאנו, וע"ש בפנים. עכ"ל.

קעו. וכן מצאתי בספר בן איש חי (הלכות - שנה א' פרשת צמדנר) שכתב: יזהר ביום שני של חג השבועות לקדשו בלימוד התורה, כי הוא גדול מכל יום טוב שני של שאר מועדים. עכ"ל.

לימוד התורה בליל שני - וביומו

קעה. אור שני של חג השבועות ישתדל לקבוע עת לתורה. וכבר ידוע ממעשה שאירע למרן הקדוש ז"ל שעשו לימוד גם בליל שני (הוצא בשל"ה - מסכת שנועות פרק נר מ"ה). גם ביום השני יתאמץ בתורה, לדעת רבי יוסי (שם פ"ו): ביום ז' בסיון נתנה תורה, וכבר ידוע מ"ש הרמ"ע ז"ל (עשרה מאמרות - מאמר חיקור דין ס"ב פרק ט"ו). (עבודת הקודש להחיד"א - קף אחת ס' כ"ז אות ט'-י').

⁵¹ בספר שבלי הלקט (סימן ל"ו) כתב בשם בטעמים דרי יהודה החסיד זצ"ל דלפי שהימים הללו (בין פסח לעצרת) ימי מלאכת השדה הן, ואין מי יגיד לכפרים אם אייר מלא או חסר, לכך אמרה תורה תספרו חמשים יום ואח"כ מקרא קודש יהיה לכם (ותלה חג שבועות בספירת העומר, משא"כ בכל המועדות). עכ"ד. הרי דכולי עלמא, אף הטרודים במלאכתם, לא נסתפקו בדבר.

וכ"כ בספר ז'ב דוד (פרק ל"ב): יוסיף אומץ לתת חלק ביום [ראשון] ולא רק בליל א' לתורה כיד ה' הטובה עליו, ויום קדוש כזה אל' ישלחנו ריקם מלימוד התורה וכו'. והשם ארחותיו מוצא מקום לנוח מעט ולשמוח בשמחת יום טוב בסעודה, וללמוד תורה ביום שקבלנוה.

גם באור יום טוב שני של גלויות ויומו, יזהר לתת חלק ביום ובלילה לתורה. וכבר נודע המעשה נורא בימי מרן הקדוש והרב הגדול מוהר"ש בן אלקבץ ז"ל אשר הב' לילות כולן בעומדם יעמוד לומדים בחשק נמרץ ונגזלה שנתם, ככתוב בספר הקדוש שני לוחות הברית. ולפחות אנן בדידן, נשים חלקינו בתורה לילה ויום טוב שני כדת מה לעשות. ובפרט למה שכתב הרמ"ע ז"ל במאמרות מחקור דין (ח"צ פרק ט"ו, הוצ' צמח אנהס - רש סי' תל"ד, וע"ע נחמס סופר על מס' זילא ד: מש"כ בזה) כי יום טוב שני של גלויות דעצרת, חיבה יתירה נודעת לו, שבו נתנה תורה, ביום נ"א אחר הפסח שחל בשבת, דלכולי עלמא ניתנה תורה והסכימה דעת עליון לחוג בכבודו ובעצמו ביום טוב שני של גלויות, שהוסיף משה מדעתו כדברי ר' יוסי (שנא פו.) ע"ש ודוק היטיב. וכתב הרב יעב"ץ בסידורו (שער ד' שני ט"ו אורח ז' אורח נ"ו) כי גדול יום זה מאד, ובו ממש נתעברה יוכבד ממשה רבינו ע"ה, ובו עלה להר לקבל שאר התורה, ע"ש. והנה כי כן מה טוב ומה נעים לקבוע עתים ביום זה לתורה, דזמניה הוא. וה' לא ימנע טוב להולכים בתמים. עכ"ל.

קצט. ומ"מ לא מחמירים ללמוד כ"כ בליל שני כבליל ראשון, וז"ל היעב"ץ ז"ל בסידורו (שער ד' שני ט"ו אורח ז' אורח נ"ו): בזמן הרב בית יוסף קבץ רבי שלמה אלקבץ עשרה להיות נעורים גם בלילה ההוא, והופיע רוח הקודש על הרב המשביר ביתר שאר ויתר עוז, כמפורסם ונודע בשער בת רבים, ואי אפשר להכחיש הידוע ומקוים על פי גדולי חכמי ישראל, שאפילו שיריים שלהם לא ידברו כזב, חלילה לזרע האמת זרע ברך ה' מדבר שקר ושפת יתר, אך עכ"ז אין להטיל חובה בכך על רוב ציבור שאין יכולין לעמוד בה. עכ"ל.

קפ. וע"ע בספר מטה משה (סי' תל"ד) שהחמיר בזה, וז"ל: נהגו קדמונים ז"ל משרתי עליון שלא לישן בליל שבועות, ועכשיו בשתי לילות. עכ"ל. ובספר קב הישר (פרק ז"ג) כתב: יש נוהגים לעשות התיקון בב' לילות של שבועות, ואשרי האיש אשר יעשה כזאת. עכ"ל.

קפא. ובספר יסוד ושושן העבודה (שער ט' פרק י') כתב: בליל שני, אם נכון לכו בטוח בעצמו שאף אם יהיה נעור בלילה עד אור בקר, יכול להתפלל בהשכמה ולא ינמנם, אזי יעשה תיקון הלימוד ממש כיום אתמול כי יעבור. ואם לאו, את אשר בכחך לעשות תיקון הלימוד קודם השינה, ילמוד, ואח"כ יישן. עכ"ל.

ובספר בן איש חי (הלכות שנה א' - צמח צדק ז') כתב: בליל שני של שבועות בחוצה לארץ, ילמוד התורה נביאים וכתובים - המסודר בליל ראשון, ואח"כ יישן. וכן מנהיגו בביתו. ואם יוכל ללמוד גם תרי"ג מצוות ואדרא רבא ולהיות ניעור כל הלילה, אשריו ואשרי חלקו, וכבר נודע המעשה שהיה בזמן מרן ז"ל. עכ"ל.

אסרו חג

קפב. כתב החיד"א ז"ל (עמוד הקודש - מונה נאנצט אום ר"כ ורכ"ח): יום אסרו חג⁵² קדוש מאוד, [הארת החג לא מסתלק בו (ידי חיים להנן אש מי ז"ל - א"מ תל"ד אום ג') (וכ"כ בספר זכר דוד (מאמר ג' פרק מ"ה - דף קמל. נדפ"ר) שקדושת הרגל מתנוססת באסרו חג)], ויש לשמוח בו [כיום מועד (ספר זכר דוד - ט"ז)], וישתדל לעשות סעודה נאה (וברמ"א (א"מ) מ"ט ג', והמקור בסופה מה: וז"ל ד"ה נאמלה): נוהגים להרבות קצת באכילה ושתייה ביום אחר החג, והוא "אסרו חג"), כי יש סוד בדבר, וגם על פי הפשט הוא מצוה.⁵³ עכ"ד.

קפג. ובספר בן איש חי (הלכות שנה ראשונה - פרשת נחמדנר) כתב: אסרו חג של שבועות גדול מכל אסרו חג דשאר מועדים. עכ"ל.

וכ"כ בספר ידי חיים [להבין איש חי ז"ל] (א"מ תל"ד אום ג'), שיש טעם וחומרא באסרו חג של שבועות שאין באסרו חג של פסח וסוכות, שיום אסרו חג של שבועות הוא יום טבוח הקרבנות, שאין מקריבין עולת ראייה ביום טוב, והיו מקריבין אותו במוצאי יום טוב, משא"כ בפסח וסוכות שמקריבין אותה בחול המועד. עכ"ד.

⁵²נקרא "אסרו חג", שעשה איסור לחג, שאסור להתענות בו. (ידי חיים להנן אש מי ז"ל - א"מ תל"ד אום ג').

⁵³טעמים לאסרו חג ע"פ הפשט: בספר זכר דוד (מאמר ג' פרק ל"ד - דף קל. נדפ"ר) כתב: יוסיפו הוספה ויאריכו החג יום שלאחר המועד, אשר בשם "אסרו חג" נקרא, להראות שלא היה כמשא כבוד עליהם היום טוב שעבר, מחמת ביטול מלאכה ושאר הדברים הנאסרים בו, אלא אדרבא הם מתאווים שעוד יאריך להם, כדבר שחפץ בו האדם דרצונו שלא יכלה לעולם, והכא נמי מוסיפים יום אחד על היום טוב שלא לעשות מלאכה ומתענגים ביה כיום מועד, וגם כדי להודיע שמצטערים על שעברו הימים של שמחה. עכ"ד, וע"ש עוד.

זמירות לחג השבועות

אבינו אב הרחמן - והאר עינינו

אָבִינוּ הָאֵב הַרְחָמָן הַמְרַחֵם רַחֵם עָלֵינוּ וְתֵן בְּלִבֵּנוּ לְהִבִּין וּלְהַשְׁכִּיל לְשִׁמְעַ
לְלַמֵּד וּלְלַמֵּד לְשִׁמּוֹר וּלְעֲשׂוֹת וּלְקַנֵּם אֶת כָּל דְּבָרֵי תִלְמוּד תּוֹרָתְךָ בְּאַהֲבָה,
וְהָאֵר עֵינֵינוּ בְּתוֹרָתְךָ וּדְבַק לִבֵּנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ וַיַּחַד לִבֵּנוּ לְאַהֲבָה וּלְיִרְאָה אֶת
שְׁמֶךָ.

ברכות ק"ש של שחרית

אחת שאלתי

אֶחָת שְׁאַלְתִּי מֵאֵת ה' אוֹתָהּ אֲבַקֵּשׁ שְׁבִתִּי בְּבֵית ה' כָּל יְמֵי חַיֵּי לַחֲזוֹת בְּנַעֲם ה'
וּלְבַקֵּר בְּהִיכָלוֹ.

תהלים כ"ד

אשרי מי שעמלו בתורה

אֲשֶׁרִי מִי שֶׁעֲמָלוּ בְּתוֹרָה וְעוֹשֶׂה נַחַת רוּחַ לְיוֹצְרוֹ.

ברכות יז, וילק"ש איוב ס" תתקכ"ח

ברוך הוא אלקינו

בָּרוּךְ הוּא אֱלֹהֵינוּ שֶׁבְּרָאֵנוּ לְכַבֹּדוֹ, וְהִבְדִּילָנוּ מִן הַתּוֹעִים, וְנָתַן לָנוּ תּוֹרַת
אֱמֶת, וְחַי עוֹלָם נָמַע בְּתוֹכֵנוּ, הוּא יִפְתַּח לִבֵּנוּ בְּתוֹרָתוֹ, וַיֵּשֶׁם בְּלִבֵּנוּ אֱהָבָתוֹ
וַיִּרְאֵתוּ וּלְעֲשׂוֹת רְצוֹנוֹ וּלְעַבְדּוֹ בְּלִבָּב שְׁלָם.

ובא לציון

ובאו בולם

וּבָאוּ כֻלָּם בְּבִרְיַת יַחַד, נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמַע אָמְרוּ בְּאַחֲד.

זמירות ליום השבת, "יום שבתון"

עליונים ששו

עֲלִיּוֹנִים שִׁשּׁוּ וְתַחְתּוֹנִים עָלוּ בְּקַבְּלַת תּוֹרָה הַבְּתוּבָה מִסִּינִי, תֹּאֵר כָּלָה מְאֹד
נִתְעַלָּה, בְּקַבְּלַת יוֹם זֶה עֲשֶׂרֶת הַדְּבָרִים.

פיוט למוסף של שבועות

וספרתם לכם

וּסְפַרְתֶּם לָכֶם מִמַּחֲרַת הַשַּׁבָּת מִיּוֹם הַבִּיאָכֶם אֶת עֲמֹר הַתְּנוּפָה שִׁבְעַת שָׁבוֹת
הַמִּימָה תַּהְיֶינָה, עַד מַחֲרַת הַשַּׁבָּת הַשְּׂבִיעִית תִּסְפְּרוּ הַמִּשִּׁים יוֹם...

ויקרא כ"ג ט"ו-ט"ז

זכור דבר לעבדך

זָכֹר דְּבָר לְעַבְדְּךָ עַל אֲשֶׁר יִחַלְתָּנִי. זֹאת נַחֲמָתִי בְּעָנְיִי כִּי אִמְרָתְךָ חִתָּנִי. וְדִים הִלִּיצְנִי עַד מְאֹד מִתּוֹרָתְךָ לֹא נִטִּיתִי.

תהלים ק"ט מ"ט-נ"א

טוב לי

טוֹב לִי תוֹרַת פִּיךָ מֵאֲלֹפִי וְהֵב וּכְסֶפֶךָ.

תהלים ק"ט ע"ב

אם היו בני אדם מרגישים

אִם הָיוּ בְנֵי אָדָם מִרְגִּישִׁין בְּמַתִּיקוֹת וְעֲרֻבוֹת טוֹב הַתּוֹרָה הָיוּ מִשְׁתַּנְּגָעִים וּמִתְלַהֲטִים אַחֲרֶיהָ, וְלֹא יִחַשְׁבּוּ בְּעֵינֵיהֶם מְלֹא עוֹלָם כֶּסֶף וְזָהָב לְמֵאוֹמָה, כִּי הַתּוֹרָה כּוֹלֶלֶת כָּל הַטּוֹבוֹת שֶׁבְּעוֹלָם.

אור החיים - דברים כ"ו י"א

יהא רעוא

יִהְיֶה רַעְוָא קְרָמָה דִּתְּפִתַּח לְבָאִי בְּאוּרִיתָא, וְתִשְׁלִים מִשְׁאָלִין דְּלְבָאִי וְלְבָא דְּכָל עַמָּה יִשְׂרָאֵל לְטַב וְלַחַיִּין וְלִשְׁלָם.

תפילת בריך שמיא

ישראל ואורייתא וקוב"ה

יִשְׂרָאֵל וְאוּרִייתָא וְקוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא חַד הוּא. תּוֹרָה אוֹרָה תְּלִלּוּתָהּ.

בד יתבין

בַּד יִתְבִּין יִשְׂרָאֵל וְעַסְקִין בְּשִׁמְחַת הַתּוֹרָה, קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא אוֹמֵר לְפִמְלִיא דִּילִיָּה חֲזוּ בְנֵי חִבְיֵי דְּמִשְׁתַּבְּחִין בְּצִרְהָ דְּלַחוּן וְעַסְקִין בְּחִדּוֹתָא דִּילִי.

לולי תורתך

לִּילִי תוֹרָתְךָ שַׁעֲשַׁעֵי אֲנִי אֲבִדְתִּי בְּעָנְיִי.

תהלים ק"ט צ"ב

מה אהבתי

מָה אֶהְבֹּתִי תּוֹרָתְךָ כָּל הַיּוֹם הִיא שִׂיחָתִי.

תהלים ק"ט צ"ז

מה יתרון

מה יתרון לאדם בכל עמלו שיעמל תחת השמש. תחת השמש אין יתרון, אבל למעלה מן השמש יש יתרון. בעמלו של עולם אין יתרון, אבל בעמלה של תורה יש יתרון. ליושבי קרנות אין יתרון, אבל ליושבי בית המקדש יש יתרון.
ע"פ שבת ל' ע"ב

עולם הבא איז א גוטער זאך

עולם הבא איז א גוטער זאך. לערנען תורה איז א בעסער זאך. ווארפט אונזק יעדער יאך, לערנט תורה נאך און נאך. עולם הבא איז א גוטער זאך.

עין חיים

עין חיים היא למחזיקים בה, ותמכה מאשר. דרכיה דרכי נעם וכל נתיבותיה שלום. השיבנו ה' אליה ונשובה, חדש ימינו בקדם.

משלי ג' י"ז-י"ח, ואיכה ה' כ"א

קדשנו במצותיך

קדשנו במצותיך ותן חלקנו בתורתך. שבענו משובך ושמח נפשנו בישועתך. וטהר לבנו לעבדך באמת.

תפילת שמונה עשרה של שבת ויר"ט

תורת ה' תמימה

תורת ה' תמימה משיבת נפש, עדות ה' נאמנה מחכימת פתי.

תהלים י"ט ח'

בי הם חיינו

בי הם חיינו וארץ ימינו ובהם נהנה יומם ולילה.

ברכות ק"ש של ערבית

אתה בחרתנו

אתה בחרתנו מכל העמים אהבת אותנו ורצית בנו ורוממתנו מכל הלשונות וקדשתנו במצותיך וקרבתנו מלכנו לעבודתך ושמה הגדול והקדוש עלינו קראת.

תפילת מוסף של שלש רגלים

תפילת השל"ה על בנים הגונים

אתה הוא ה' אלהינו עד שלא בראת העולם, ואתה הוא אלהינו משבראת העולם, ומעולם ועד עולם אתה אל, ובראת עולמך בגין לאשתמוע אלהותך באמצעות תורתך הקדושה, כמו שאמרו רבותינו זכרונם לברכה, "בראשית" - בשביל תורה ובשביל ישראל, כי הם עמך ונחלתך אשר בחרת בהם מכל האמות, ונתת להם תורתך הקדושה, וברכתם לשמך הגדול. ועל קיום העולם ועל קיום התורה בא לנו ממך ה' אלהינו שני צווים, כתבת בתורתך "פרו ורבו", וכתבת בתורתך "ולמדתם אתם את בניכם", והפניה בשתייהן אחת, כי לא לתהו בראת כי אם לשבת, ולקבוע בראת, וצרת אף עשית, כדי שנתנה אנהנו ונצאצאינו ונצאצאי כל עמך בית ישראל ויודעי שמך ולומדי תורתך:

ובכן אבוא אליה ה' מלך מלכי המלכים, ואפיל תחנתי, ועיני לך תלויות עד שתתנני ותשמע תפילתי להומין לי בנים ובנות, וגם הם יפרו וירבו, הם ובניהם ובני בניהם עד סוף כל הדורות, לתכלית שהם ואני, בלנו נעסוק בתורתך הקדושה ללמוד וללמד לשמר ולעשות ולקום את כל דברי תלמוד תורתך באהבה, והאר עינינו בתורתך ודבק לבנו במצותיך לאהבה וליראה את שמך:

אבינו אב הרחמן, תן בלנו חיים ארפים וברוכים, מי כמוך אב הרחמים וזכר יצוריו לחיים ברחמים, וזכרנו לחיים נצחיים כמו שהתפלל אברהם אבינו "לו וישמעאל" ויהי לפניך, ופרשו רבותינו זכרונם לברכה - "בראיתך". כי על כן באתי לבקש ולהתחנן מלפניך, שיהא זרעי וזרע זרעי עד עולם זרע פשר, ואל ימצא כי יבזרעו ויבזרע זרעי עד עולם שום פסול ושמץ, אף שלום ואמת וטוב וישר בעיני אלהים ובעיני אדם, ויהיו בעלי תורה, מארי מקרא, מארי משנה, מארי תלמוד, מארי רוא, מארי מצוה, מארי גומלי חסדים, מארי מדות תרומיות, ויעבדך באהבה וביראה פנימית, לא יראה חיצונית, ותן לכל נזיה ונזיה ומהם די מחסורה כקבד, ותן להם בריאות וכבוד וכל, ותן להם קומה ופי ותן וחסד, ויהיה אהבה ואחווה ושלום ביניהם, ותומין להם וזוגים הנגנים מזרע תלמידי חכמים מזרע צדיקים, וגם וזוגים יהיו כמותם ככל אשר התפללתי עליהם, כי זכרון אחד עולה לבא ולכאן:

אתה ה' יודע כל תעלומות, ולפניך נגלו מצפוני לבי, כי כננתי בכל אלה למען שמך הגדול והקדוש ולמען תורתך הקדושה, על כן ענני ה' ענני, בעבור האבות הקדושים אברהם יצחק ויעקב, ובגללם תושע בנים להיות הענפים דומים לשרשם, ובעבור דוד עבדך, רגל רביעי במרפבה, המשורר ברוח קדשך - שיר המעלות אשרי כל ירא ה' החלך בדרךיו, יגיע בפיך כי תאכל אשריך וטוב לך. אשתך כנפך פוריה בירכתי ביתך בניה בשתלי ויתים סביב לשלחנה. הנה כי כן וברך וברך ירא ה', וברך ה' מציון וראה בשוב ירושלים כל ימי חיה. וראה בנים לבנה שלום על ישראל:

אנא ה' שומע תפלה, יקום בנו הפסוק, ואני זאת בריתי אותם אמר ה' רוחי אשר עליך ודברי אשר שמתי בפיך לא ימושו מפיה ומפי זרעך ומפי זרעך אמר ה' מעתה ועד עולם. יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך ה' צורי וגואלי:

